

# **Å lytte – noe som tas for gitt?**

**Om møter med par i familievernet**

**ANNE HVAL**

MASTER I FAMILIETERAPI OG SYSTEMISK PRAKSIS

APRIL 2010

DIAKONHJEMMETS HØGSKOLE

### Forord

Tusen takk for stor velvillighet fra familiekontorene jeg henvendte meg til, og spesielt takk til de fem terapeutene som sa seg villige til å la seg intervju. Intervjuene danner grunnlaget for denne oppgaven. Takk for erfaringer og kunnskap som dere har bidratt med.

Arbeidet med oppgaven har vært en utfordrende og utvidende prosess, hvor jeg har forstått stykkevis og delt. Uten en super arbeidsplass, som startet som en praksisplass i utdanningen på trinn B, kunne jeg ikke ha utforsket, erfart og samarbeid med par, som har vært nyttig for dette prosjektet. En varm takk til alle parene jeg har møtt og lært uendelig mye av. Stor takk til alle gode kollegaer ved Familievernkontorene Drammen-Kongsberg, som gjør at jeg gleder meg til å gå på jobb. En spesiell takk til Sidsel Terkelsen, som har lest tekst og kommet med konstruktive innspill.

Ella Kopperud har veiledet meg gjennom oppgaven og nøye kommentert tekst og språk. Tusen takk for nyttige og klargjørende tilbakemeldinger.

Stor takk til Anne Kyong Sook Øfsti for inspirasjon gjennom undervisning på mastertrinnet, for veiledning og nyttige kommentarer og innspill i forhold til oppgaven. Hun har en unik evne til å gjøre det kompliserte tydelig og begripelig.

Anne Hedvig Vedeler har vært en spennende samtalepartner for temaet om lytting og dialog, samt introdusert meg for John Shotters tanker. Takk for gode møter og møteøyeblikk gjennom ”Shottergruppen” i løpet av 2009-2010.

En varm takk til ”Dublin-gjengen” og Jim Sheehan, for en svært inspirerende og innholdsrik studieuke. Takk til Mette Appelon Jensen, Eva Bjørnstad og Are Olsen, for utvidende og konstruktive diskusjoner. Flere av mine diskurser har blitt rystet og rørt ved i smerte og glede. En stor takk til Are som har vært ”min leser”, stilt reflekterende spørsmål og hatt tro på meg. Det har betydd mye. Takk!

Familie og venner har alle bestemt heiet meg fram og måttet tåle at mitt hode har vært fylt av ”master-tanker” siste to år. Tusen takk til dere alle. En spesiell takk til Turi som er den beste dialogpartner jeg kan tenke meg, klok og bestemt. Likeledes Tove som har oppmuntret og har en unik evne for timing.

Den største takken går til de to jeg bor sammen med, Kristine og Rune, som har vært svært involvert i det daglige, gjennom frustrasjoner og travelhet. Uten dere hadde dette ikke vært mulig å gjennomføre. Takk Rune, du er klippen.

## Sammendrag

Denne oppgaven har som tema lytting i relasjon til terapi og parforhold. Mitt utgangspunkt var at mange par henvender seg til familievernnet med kommunikasjonsproblemer, som også kan legitimere deres behov for hjelp. Jeg har vært interessert i å undersøke hvilke ideer terapeuter tar i bruk om lytting i terapi og i samarbeid med par, spesielt med fokus på lytteposisjonen.

Følgende problemstillinger belyses:

- Hvilke diskurser om lytting tar terapeuter i bruk i samarbeid med par?
- Hvordan bidrar diskursene til å posisjonere terapeuten i samarbeidet med paret?
- Hvordan påvirker diskursene parternes posisjon i forhold til å lytte til hverandre?

Opgaven er en kvalitativ studie gjennom fem intervjuer med erfarne terapeuter ansatt på familievernkontor. Diskursanalyse er den metodiske tilnærmingen som er benyttet for å belyse problemstillingen. I materialet trer det fram tre hoveddiskurser.

*Lytting betraktes som formålstjenlig i terapi.* Dette beskrives ut fra to til dels motstridende ideer. Den ene beskriver lytting som selve fundamentet i terapi og det legges vekt på gjensidighet og dialog. I den andre betraktes lytting som formålstjenlig for at terapeuten skal kunne forstå problemet. Lytteposisjonen assosieres først og fremst med terapeutens posisjon, til tross for at strukturen i parterapi i stor grad skaper dette til klientens posisjon.

I parterapi trer det fram en struktur hvor klientene posisjoneres i snakke- og lytteposisjoner. Dette skjer ved at terapeuten snakker med en av gangen eller ved opplæring i kommunikasjon. *Terapeuten inntar en pedagogisk posisjon hvor kommunikasjon betraktes som noe som kan læres.* Terapeuten anser lytteposisjon som vanskelig ut fra krenkelser og ønsket om å forsvare seg.

*Lytteposisjonen er en utfordrende posisjon.* Til tross for dette blir klientenes lytteposisjon i liten grad forberedt utover å bli instruert eller oppfordret. Lytteposisjonen tas på mange måter for gitt. Forventninger om å innta en lyttende posisjon kan skape et krav til å lytte og krav om respons. Å snakke fremkommer overordnet det å lytte.

Kommunikasjonsproblemer fremstilles i materialet som ”vanlig”, men flertydige og sammensatte. Skaper strukturen i parterapi et krav eller en plikt til å lytte?

## Innhold

Forord.....	2
Sammendrag.....	3
1 Innledning.....	6
1.1 Bakgrunn for valg av tema .....	6
1.2 Problemstilling .....	8
1.3 Annen forskning .....	9
1.4 Oppgavens oppbygging.....	11
2 Teorikapittel .....	13
2.1 Familievernet.....	13
2.2 Lytting, terapeutposisjoner og terapi i utvikling .....	14
2.3 Dialog .....	18
2.3.1 Peripeteia – det avgjørende øyeblikk.....	20
2.3.2 En fortelling om dialog og flerstemthet.....	21
2.4 Par og parforhold.....	22
2.5 Diskursanalysens teorigrunnlag.....	25
2.5.1 Foucauldiansk diskursanalyse .....	25
2.5.2 Foucault kunnskap og makt.....	26
2.5.3 Diskurser og subjektposisjoner.....	27
3 Metode .....	28
3.1 Valg av forskningsdesign .....	28
3.2 Kvalitativ undersøkelse .....	28
3.3 Vitenskapsteoretisk ståsted.....	29
3.4 Diskursanalyse.....	30
3.5 Gjennomføring av studien .....	31
3.5.1 Utvalg.....	32
3.5.2 Adgang til felten.....	32
3.5.3 Intervjuene.....	33
3.5.4 Transkribering .....	34
3.5.5 Dataanalyse .....	35
3.6 Etske betraktninger.....	38
3.7 Refleksjoner rundt validitet og reliabilitet.....	40
4 Diskurser om lytting i terapi.....	41
4.1 Lytting som møterom .....	41

4.1.1 Folk må føle seg forstått.....	41
4.1.2 Du kjenner det nesten i lufta.....	44
4.1.3 Å fortelle til en annen.....	45
4.2 Lytting for å forstå ”problemet”.....	47
4.3 Mulige subjektposisjoner.....	49
4.4 Oppsummering av diskursen om lytting i terapi.....	50
5 Diskurser om lytting i parterapi.....	51
5.1 Strukturering av parterapi.....	51
5.2 Turtaking.....	52
5.3 ”Lisa gikk til skolen...”.....	53
5.4 Parterapi alltid med to?.....	55
5.5 Mulige subjektposisjoner.....	57
5.6 Oppsummering.....	58
6 Diskurser om lytting i parforhold.....	60
6.1 Mange lytter ikke.....	60
6.2 Lytting er vanskelig.....	62
6.3 Lytting gjør vondt.....	64
6.4 Hva åpner eller hindrer lytting?.....	66
6.5 Om å snakke seg til klarhet.....	67
6.6 ”Sim sala bim”, om investering i parforholdet.....	69
6.7 Mulige subjektposisjoner.....	70
6.8 Oppsummering.....	70
7 Avslutning.....	72
7.1 Drøfting og oppsummering av sentrale funn.....	72
7.2 Betydninger for praksis.....	75
7.3 Selvrefleksjon og videre forskningsmuligheter.....	75
Referanser.....	78
Vedlegg.....	82
I. Forespørsel om deltagelse i intervjuundersøkelse.....	83
II. Informasjon til informantene.....	84
III. Samtykkeerklæring.....	85
IV. Intervjuguide.....	86

## 1 Innledning

William Goldings roman *Fluenes herre*, beskriver hvordan sivilisasjon kan utvikles til en konfliktarena. Begrepet rasjonalitet som et trekk ved menneskelig natur, blir utfordret når rammene for samhandling utfordres. Sivilisasjon, fremstår i romanen som et tynt lag som kan skrapes vekk, under dette finnes det grusomheter og råskap.

Fortellingen starter idet et fly med gutter fra en kostskole, krasjer på en øde øy. Guttene overlates til seg selv, da den eneste voksne om bord, piloten, dør. Til å begynne med prøver to av guttene å etablere en viss form for struktur, ved å samle alle guttene og fordele oppgaver som kan bidra til overlevelse på øya, inntil en eventuell redning vil finne sted.

Noen blir satt til å bygge hytter, mens andre tenner bål i håp om at røyken kan sees av båter i nærheten. Ralph blir valgt til leder for dette tilsynelatende veldrevne og fungerende samfunnet. Etter hvert oppstår kampen om posisjonene. Med kampen glemmes viktige funksjoner og regler brytes. På kjøpet følger engstelsen og utryggheten. Disse materialiserer seg gjennom troen på et udyr på øya. Denne bidrar til å forsterke redselen ytterligere. Jakten på udyret starter og blir det eneste tilværelsen dreier seg om.

Tematikken i ”*Fluenes herre*” kan finnes igjen i andre varianter av relasjonelle samspill, men som oftest i mindre ekstreme utgaver. Allegorisk forstått som ”*evigvarende konflikter der gjengjeldelse er høyeste punkt på dagsorden*” eller som ”*opprivende og endeløse krangler hvor parforhold går til grunne*” (Bjartveit og Kjærstad, 2001:59).

Opgavens tema finner gjenklang og nysgjerrig inspirasjon gjennom fortellingen. Dette omtales nærmere i bakgrunn for valgt tema. I denne oppgaven vil jeg se etter meningsnettverk knyttet til lytting og parforhold, gjennom språk og handling.

### 1.1 Bakgrunn for valg av tema

Temaet om lytting er inspirert av min bakgrunn som kreftsykepleier. I denne jobben samhandlet jeg med mennesker med alvorlig sykdom og deres pårørende, mennesker i eksistensiell krise. Tung informasjon om sykdom, behandling, bivirkninger og fremtidsutsikter ble formidlet til pasienter og pårørende, ut fra et lovpålagt perspektiv, om rett til informasjon og medbestemmelse (Lov 1999-07-02 nr 63 (pasientrettighetsloven) § 3.1, 3.2 og 3.3). I dette oppstod ofte dilemmaet mellom å gi og å klare å ta imot informasjon. I krisesituasjoner er man ofte i begrenset grad i stand til å lytte. Dette er en måte å beskytte seg på. Å motta informasjon, handler om å være rede til å lytte. Det er et faglig ansvar å forberede

mennesker på denne posisjonen. Gjøres ikke det, kan informasjon fremstå som et overgrep, i beste fall noe som ikke er formidlet. Dette underbygger det smertefulle i å lytte, at lytting kan gjøre vondt og være vanskelig. Her møtes konkurrerende diskurser, på den ene siden krav om å lytte, på den andre siden retten til ikke å lytte.

Gjennom møter med par på familiekontor, har jeg fått fornyet interesse for temaet om lytting. Når par søker hjelp, er utgangspunktet gjerne uenighet eller konflikt. Mange har slitt over tid og prøvd å finne ut av problemene på egen hånd. Par søker ofte hjelp på grunn av kommunikasjonsproblemer. De ønsker hjelp, i form av råd og erfaringer, med tro på at bedre kommunikasjon vil føre til bedre samliv. Paret har mange ganger ulik oppfatning av hva problemene består i, eller forståelsene av disse. Dette gjør det vanskelig å lytte til hverandre.

Par ønsker ofte å bli bedre til å snakke sammen, gjerne i form at den andre skal lære seg å høre *meg* når jeg snakker. Mange klager over at de ikke blir lyttet til. Få ber likevel om hjelp til å bli bedre til å lytte, som handler om å ha interesse for og oppmerksomhet på den andres fokus og ikke på sitt eget. Å *høre etter* er en formulering som er kjent for mange, som en oppfordring til å være mer oppmerksom. Dikotomien *å høre før*, klinger ikke like kjent. Det er sjelden noen blir oppfordret til "*å høre før*", og hva skulle ligge i det? Her finner jeg Todes refleksjoner om å ha en forventningsfull innstilling, som forberedelse på å høre etter, interessant:

*"In order to develop a habit of responding to something, however, I must be aware that something is coming, before it comes, and even before I know what it is. My knowledge of what it is, is largely fixed by my response to it, which is first possible only after some anticipation of it. To develop a habit in respect to something, I must be able to anticipate its presence, that is, to face it while it is still before me and before I have reached it, or it me". (Todes, 2001).*

Det Todes peker på her, er betydningen av å være oppmerksom, rettet mot at noe kommer. En tilstedeværelse i øyeblikket, som handler om en forventning til at det kommer noe som jeg ikke ennå kjenner. Kunnskap om hva det dreier seg om, legger føringer for responsen som gis, samtidig som responsen også er knyttet til forventningen om hva det kan være. Å innstille seg på lytteposisjonen, *å lytte før*, kan således peke mot en interesse og forventning om at noe kommer og det som kommer.

Dette har fått meg til å undre om det generelt eksisterer en forventning om at andre skal innta en lyttende posisjon når man ønsker å formidle noe? Litteratur og forskning på par med kommunikasjonsproblemer støtter opp om lytting som krav (Gottman, 1999, Skauli, 2008). I

en terapeutisk kontekst vil samhandling mellom klient og terapeut være preget av at det byttes på å snakke og å lytte. Hva er hjelpsomt når par sliter i forholdet? Hvilken posisjon inntar jeg som terapeut, som også posisjonerer de andre? Hvilke konsekvenser vil forventninger om å lytte ha for parets muligheter til å lytte til hverandre? Er lytteposisjonen er ”en naturlig posisjon” som tas for gitt, av terapeuter, så vel som klienter? Kan det oppleves som et krav, snarere enn et valg, en etisk rett hva man vil lytte til?

Jeg har vært knyttet til familievernet de siste tre årene, gjennom praksisperioder, senere i engasjementstilling. Jeg har derfor noe kjennskap til kulturen gjennom praksis, lovverk, rapporter og brukerundersøkelse. Disse erfaringene kan bidra som utgangspunkt for spørsmål og undringer jeg har (Thagaard, 2006). Kulturen framstår også som ny, da kunnskap og forståelser ikke har rukket å etablere seg som selvfølgelig kunnskap, kunnskap som jeg tar for gitt. På mange måter er det utfordrende å komme inn i et felt som er nytt og ukjent, og mye kan være vanskelig å gripe. Min posisjon som ny inn i feltet, betyr å ha et annet perspektiv, som gir mulighet for å stille ikke-vitende spørsmål ved etablerte mønstre i praksis. Dette står sentralt innen diskursanalysen (Willig, 2001).

### 1.2 Problemstilling

Temaet om å lytte er som nevnt inspirert av min bakgrunn som kreftsykepleier. Både faglig og personlig har jeg vært vitne til den sterke effekten ord og språk kan ha. Ord som forteller om et være eller ikke være. Etter vært har jeg blitt nysgjerrig på formen og formidlingens betydning.

Gjennom utdanning i systemisk familierapi ved Diakonhjemmets høgskole de siste fire årene, har jeg funnet inspirasjon, men også gjenklang i sentrale systemteoretiske begreper som sirkularitet, kontekst, punktuering og relasjon som ramme for samhandling. Jeg finner det systemiske perspektivet i tråd med mitt menneskesyn. Bevegelsen bort fra en naturvitenskapelig tradisjon i helsevesenet, hvor ”sannheten” er godt befestet, og hvor eksperter behandlet ikke-eksperter, har bidratt til en utvidelse av min forståelse av menneskelige relasjoner.



Begrepet posisjonering<sup>1</sup>, har vekket min interesse spesielt, men også hva som gjør at noe framstår som mer ”riktig” enn annet, innenfor ulike kulturelle rammer. Min interesse var derfor lett å fange, når jeg ble introdusert for diskursanalysen. Diskurser rommer implisitt meninger som er befestet, og gjennom språket følger handlingsrepertoar og posisjoner. Hvordan kommer mine diskurser til syne, og hvordan posisjoneres den andre gjennom posisjonen jeg inntar? Mange klienter søker hjelp i tro eller håp om å få konkrete råd. Hvordan oppleves det da å møte en praksis som legger vekt på ikke-vite posisjon og er skeptiske til å gi råd? (Syrstad, 2008).

At lytting er en kompleks aktivitet, er noe jeg stadig erfarer og spesielt utfordrende kan det være i samspill med par, hvor begge parters perspektiv skal ivaretas. Jeg har kommet fram til følgende problemstilling:

- Hvilke diskurser om lytting tar terapeuter i bruk i samarbeid med par?
- Hvordan bidrar diskursene til å posisjonere terapeuten i samarbeidet med paret?
- Hvordan påvirker diskursene parternes posisjon i forhold til å lytte til hverandre?

### 1.3 Annen forskning

I forhold til temaet om å lytte, har Anne Hedvig Vedelers mastergradoppgave ”*Do you hear me? About therapeutic listening creating space for voices to emerge and to be heard*”, vært til inspirasjon og nytte. Denne oppgaven fokuserer på forholdet mellom klientens opplevelse av å bli hørt, en lyttende terapeut og muligheten for at nye stemmer kan reises. Vedeler er opptatt av at måten man lytter på virker inn på den som snakker. Slik oppfattes lytting som en transformerende prosess. En aktiv lyttende terapeut kan muliggjøre utvikling av indre stemmer som kan uttrykkes. Slik kan indre og ytre dialoger utvides, og gjennom disse kan ny forståelse av en selv skapes. Oppgaven legger vekt på dialogen, og er inspirert av Michael Bakhtins perspektiver (2004).

Doktorgradsarbeidet til Anne Øfsti, ”*Some call it love*”, *Exploring Norwegian Systemic Couple Therapists’ Discourses and Love, Intimacy and Sexuality*” har vært interessant i forhold til diskursperspektivet og temaet parterapi. Fokuset rettes mot terapeutens diskurser om kjærlighet og parforhold og hvordan dette virker inne på møter med par. Hun hevder at det

---

<sup>1</sup> Begrepet posisjonering knyttes i oppgaven til Foucaults begrep om subjektiv posisjonering og Davies og Harrés begrep om diskursiv posisjonering. Posisjonene stilles til rådighet ut fra diskursene i bruk (Willig, 2001, Øfsti, 2008, Winslade, 2004). Til subjektposisjonen knyttes det forventninger til hva som kan sies og gjøres. Implisitt legges det føringer for den andres posisjon å snakke ut fra.

romantiske kjærlighetsbildet er sterkt førende innen parterapien. Oppgaven undersøker hvilke forestillinger, holdninger og inspirasjoner terapeuter tar i bruk for å hjelpe par. Her reflekterer hun over egen tilnærming til parterapi, ut fra en systemisk forankring, og opplever at denne kunnskapen er mindre aktiv i møter med par. Dette var tilsynelatende tilfelle også hos andre terapeuter erfarer hun. Hun stiller spørsmålet om terapeuter utdannet innenfor en systemisk tradisjon er mindre informert om forskning og spesifikk faglitteratur innen feltet parterapi, enn tradisjoner som eksempelvis psykodynamisk parterapi (Øfsti, 2008).

Geir Ø. Skauli gjennomførte i 2009 en undersøkelse i regi av Bufetat, ”Evidensbasert praksis i familievernet. En litteraturgjennomgang av forskning på parterapi”. Rapporten gir en oversikt over familievernfeltets historie og arbeidsområder. Hovedfokuset i rapporten er på parterapi, som ansees for å være et kjerneområde innen familievernet. Her ser han på empirisk kunnskap om resultater og muligheter for forbedringer, spesielt innen parterapi. Rapporten ser på ulike studier av parterapi, blant annet John og Julie Gottmans studier av samliv (2008).

John Gottman<sup>2</sup> har i en årrekke forsket på par gjennom The Marriage Clinic. Han har vært opptatt av hva vi ser som dysfunksjonelt og hva vi ser som terapeutisk. Spesielt har han hatt interesse for aktiv lytting som en terapeutisk modell. Gottman har selv gjennom mange år benyttet denne modellen i forhold til par. Han omtaler modellen som en grunnpilar i tilnærmingen til par. Troen på denne teknikken springer ut fra en hypotese om at lykkelige, gode parforholdet, er tuftet på empatisk lytting og feedback, for å løse opp i konflikter. Forhold som lider, mangler denne evnen. Gjennom en omfattende retrospektiv studie kommer han derimot fram til følgende:

*”Our data suggest that asking people to be accepting, nondefensive, active listeners towards their spouses when they feel attacked may go against the natural grain of interaction, even in the best marriages. Perhaps teaching people to be empathic when they feel attacked is like trying to teach couples a form of emotional gymnastics, when, in fact, they are feeling emotionally crippled and are even having trouble walking, so to speak. If, indeed, we are trying to teach emotional gymnastics to the emotionally lame, it is no wonder our therapies stop working when the therapist is no longer on the scene (Gottman, 1999:10).*

Gottmans senere forskning har vist at tilnærmingen har liten virkning på sikt, og foreslår derfor at terapeuter slutter å bruke ”aktiv lytting” og i stedet tar i bruk andre måter å møte

---

<sup>2</sup> John M. Gottman, Ph.D, professor i psykologi ved universitetet i Seattle, har utgitt et mangfold av bøker innen emnet parforhold. I ”The Marriage Clinic” presenterer Gottman terapiprogram for par, basert på hans ideer og forskning (Gottman, 1999).

konflikter på (Gottmann, 1999, Skauli, 2008). Gottman omtaler dette som myten som har ført til en praksis hvor lytte-snakke-posisjoner inngår. Å lytte aktivt innebærer blant annet at man gjentar utsagn som bekreftelse på å ha hørt den andre. Dette betrakter han som naturstridig, når man selv føler seg angrepet.

”Aktiv lytting” er inspirert av Carl Rogers ideer, om betydningen av akseptasjon og empati for parforhold, og har senere blitt videreutviklet til det vi i dag kjenner igjen som Samlivskurs basert på Prep-kurs modellen<sup>3</sup>, som er en manualbasert tilnærming til par med tanke på kommunikasjonsferdigheter og samlivsstyrkende tiltak. Tale- og lytteteknikken<sup>4</sup> som en problemløsende modell er en vesentlig del av kommunikasjonen som parene trener på.

Gottmans studie har vært møtt med kritiske røster fra andre forskere (Gurman og Frankel), som hevder at selv små effekter må betraktes som positive og av verdi for parforholdet, selv om de ikke er definert innenfor signifikante effekter (Thuen, 2003).

### 1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven inneholder 7 kapitler.

I *innledningen* presenteres oppgavens tema, bakgrunn for valgt tema, som har ført fram til aktuell problemstilling. Deretter vises det til annen forskning som har relevans til oppgavens innhold, samt vært til inspirasjon og nytte i dette arbeidet.

I *det andre kapitlet* gjøres det rede for relevant teori for oppgavens temaer og for analysen. Her presenteres det teoretiske grunnlaget for diskursanalyse, gjennom Michel Foucaults perspektiver. Et sentralt begrep i problemstillingen er posisjonering, som sees i sammenheng med subjektiv og diskursiv posisjonering. Videre belyses teori om dialog, i tilknytning til terapi og lytting. Forventninger og ideer om par og parforhold blir presentert, likeså familievernets mandat og erfaringskunnskap. Ulike terapeutiske ideer fremstilles gjennom et

---

<sup>3</sup> Prep samlivskurs ble utviklet i USA på 1980-tallet ut fra erfaringer om hva som påvirker kvaliteten på parforhold. ”Prep” står for Prevention and Relationship Enhancement Program. Kurset presenteres som ”Forebyggende og relasjonsbyggende program som fremhever kvaliteter i forholdet” og ble utviklet for par i starten av sitt samliv. Kurset bygger på kommunikasjon og konflikthåndtering. Implementeringen i Norge har foregått siden slutten av 1990-årene gjennom Modum Bads Samlivssenter og Barne- og familiedepartementet (Thuen, 2003,40).

<sup>4</sup> Tale-lytte teknikken viser til en kommunikasjonsøvelse, hvor paret sitter overfor hverandre. En snakker kortfattet om et budskap, hvor den som lytter skal gjenta dette med egne ord. Poenget er å synliggjøre at budskapet er lyttet til og formidlet. Budskapet skal ikke kommenteres med mot-innlegg. Deretter byttes posisjonene.

historisk glimt, for å synliggjøre mulige sammenhenger til diskurser som terapeuter tar i bruk i dag, innen familierapeutisk arbeid.

*Kapittel 3* tar for seg metoden som er benyttet i denne studien. Her gjøres det rede for kvalitativ forskning og oppgavens forankring i sosialkonstruksjonisme og poststrukturalisme. Videre beskrives gangen i en foucauldiansk diskursanalyse, før kapitlet avsluttes med etiske betraktninger knyttet til forskningsprosessen.

*Kapitlene 4, 5 og 6*, omhandler analysen og drøfting av funn, gjennom tre hovedkapitler; ”*lytting i terapi*”, ”*lytting i parterapi*” og ”*lytting i parforhold*”, hvor det pekes på diskursenes implikasjoner for praksis. Denne strukturen kan synes som en oppdeling i retning ”*enten-eller-perspektiv*”, men er ikke ment som det, da diskursene virker sammen. Foucauldiansk diskursanalyse er opptatt av å undersøke relasjonen mellom diskurser og hvordan dette setter preg på den lokale kulturen (Willig, 2001). Dette vil fremkomme når funnene presenteres.

Oppgaven *avsluttes* hvor oppgavens problemstilling drøftes opp mot funnene som er fremkommet og tanker om selvrefleksivitet og mulige videre forskningsprosjekter.

## 2 Teorikapittel

Jeg finner det relevant å gi en kort beskrivelse av familievernets rammer og mandat, da dette er oppgavens kontekst, før jeg presenterer annen relevant teori.

Jeg har valgt å gi et innblikk i ulike terapeutiske ideer som har hatt betydning for terapeutens posisjon i relasjon til lytting. Dette er valgt for vise hvordan diskurser om terapi som tas i bruk i dag, er produkter av historiske praksiser i forandring gjennom tid. Kapitlet omhandler det teoretiske fundamentet for diskursanalysen og teorien rundt subjektiv og diskursiv posisjonering. Oppgavens hovedtema om lytting blir belyst ut fra teori om dialog, gjennom Bakhtin og Shotters perspektiver. Dialog er valgt ut fra temaet om lytting som beskrives i materialet som responsiv lytting, en måte å møte klienter på. I tillegg representerer dialogen en sterk diskursiv ressurs i terapi. Avslutningsvis presenteres to teoretiske forståelser av par og parforhold. Gjennom disse ønsker jeg å vise spenningsfeltet som parforhold befinner seg i, gjennom en samfunnskultur i endring.

### 2.1 Familievernet

Familievernet i Norge, har fra starten i 1958, utviklet seg gjennom to hovedretninger, en i regi av det offentlige og en i regi av kirken.

Familievernet er lovhjemlet gjennom Lov om familievernkontorer<sup>5</sup>. På de vel 50 årene som familievernet har eksistert, har samfunnskulturen endret seg og familieterapifeltet utviklet seg fra en positivistisk til en forankring i det systemisk perspektiv. Endringene reflekteres innen familiemønstre, terapeutisk tilnærming og i lovverk. Tidligere benevnelser som ekteskapsrådgivning, er i dag erstattet av parterapi/behandling. Paret betraktes i dag ikke kun ut fra ekteskapsforståelsen, men også ut fra samboerskap, likekjønnspar og heterofile par. I oppgaven velger jeg å betrakte paret ut fra den forpliktende rammen de har inngått med hverandre, uavhengig av form og seksuell orientering. Introduksjonen av systemisk terapi i familieterapifeltet, har påvirket navneendringer fra ”familierådgivningskontor”, til ”familiekontor” og ”familievernkontor”. Dette reflekterer bevegelsen fra rådgivningsperspektiv til en retning hvor terapeuten er en del av systemet, med åpne samtaler, hvor

---

<sup>5</sup> Lov om familievernkontorer fra 1997, slår fast at familievernet er en spesialisttjeneste med familierelaterte problemer som sitt fagfelt. Familievernkontorene skal tilby behandling og rådgivning når det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien. Flere familievernkontor har forebyggende tilbud til enkeltpersoner eller par. Mange kontorer driver utadrettede tilbud om familierelaterte temaer. Fra 1. januar 2004 overtok staten ansvaret for familievernet som til da hadde vært en fylkeskommunal oppgave. Ansvaret for forvaltningen av loven er lagt til Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet (Bufdir), samt ansvaret for meklinger (siden 2008).

ønsket er å bidra til en annen ordens forandring<sup>6</sup> (Skauli, 2008). Navnendringen viser hvordan språket legitimerer handlingsrom, og hvordan diskursive ressurser om terapi synliggjøres.

Familievernet beskrives som ”en lavterskeltjeneste” hvor klientgruppen ikke har klart avgrensede problemstillinger. Tjenesten preges av ”*relasjoner mellom mennesker, livets dilemmaer og samarbeid om praktiske løsninger*” (Skauli, 2008:6). Denne forståelsen har blitt brukt som argument for hvorfor det er vanskelig å forske innenfor et naturvitenskapelig paradigme, for eksempel evidensbasert forskning. Forskning innen familierapifeltet har tendert til å være orientert mot det kvalitative. Hva slags type forskning som skal gi den beste kunnskapen, diskuteres innen familievernet i dag. Familievernkontorene tilbyr blant annet parterapi for gifte, samboende, særboende, likekjønnede og andre grupper. Motivet for å søke hjelp kan være begrunnet i problemer i parforholdet eller i forbindelse med samlivsbrudd. Temaene kan være knyttet til følelser, seksualitet, kommunikasjon eller krisehåndtering. Med parterapi menes samtaletilbud til par basert på ulike terapeutiske tilnærminger (ibid).

Familievernet arbeidet i 2006 med 38 000 saker. Av disse utgjør vel 30 % parterapi alene, hvor motivasjon var å styrke parforholdet. I 12 % av de nye sakene handlet det om hjelp til å avklare om forholdet skal fortsette eller ikke (Skauli, 2008).

### 2.2 Lytting, terapeutposisjoner og terapi i utvikling

Jeg ønsker først i dette kapitlet å peke på hvordan ulike tradisjoner kan ha preget terapeutens forståelse av terapi. På denne måten plasseres funnene i analysen inn i den bredere sammenhengen. Dette er i tråd med Foucaults forståelse av hvordan diskurser former og formes gjennom historien, som historiske vitnesbyrd (Willig, 2001). Neuman peker også på at ingen diskurser eksisterer isolert og uavhengig fra andre diskurser (Neumann, 2001). Foucault refererer til fenomenet som *diskursorden*, hvor beslektede diskurser innenfor et område er knyttet sammen, men hvor likevel den enkelte diskurs fremstår som noe særegent.

Diskursorden kan således etableres av dominerende diskurser, underdiskurser, konkurrerende diskurser eller diskurser som understøtter hverandre (Foucault, 1999).

Gjennom utvikling av ny kunnskap, skapes nye ideologier som beveger og endrer syn og oppfatninger. Implisitt i dette, ligger spørsmålet om hva man tror på som virkningsfullt i

---

<sup>6</sup> Annen ordens forandring er en forandring som betraktes av varig karakter, hvor selve rammene for problemet endres (Hårtveit og Jensen, 2004:144)

terapi. Hva er den beste tilnærmingen? Dette ser ut til å være et sentralt spørsmål mange terapeuter stiller, sier Per Jensen<sup>7</sup>. Når noe oppleves som ”sant” skyldes det at ideen har fått være sann lenge, slik at man oppfatter noe som udiskutabelt. Når noe tas for gitt, etableres diskurser (Jensen, 2009). Han viser til eksempler på ”sannheter” i familierapifeltet som ”double-bind” og Milanogruppens bruk av motparadokser i terapien. Selv ser han en tillitsfull relasjon mellom terapeut og klient som betydningsfullt, hvor begge tror på behandlingen, som grunnlag for at terapi skal virke (ibid).

Jensen er kritisk til evidensbasert forskning innen psykoterapeutisk praksis. Evidensbasert forskning tilhører i utgangspunktet en naturvitenskapelig tradisjon, som er tatt i bruk som forskningsmetode innen psykoterapi (Jensen, 2008). Dette er i seg selv et paradoks, sett i lys av postmodernismen som er kritisk til objektiv kunnskap, og forstår kunnskap som relasjonelt betinget (Jørgensen og Phillips, 1999, 2006). Jensen tar i bruk analogien til skolemedisinens søken etter å stille den riktige diagnosen, for å finne kuren som virker. Han trekker paralleller til psykoterapiforskning som søker svaret på det mest virkningsfulle i terapi. I denne forbindelse vises det til Duncan og Millers forskning, som hevder at 15 % av effekten kan tilskrives teknikk eller metode, og at den terapeutiske relasjonen utgjør hele 30 %. Effekten av placeboeffekten tilskrives 15 %, utover dette dreier det seg om utenforliggende faktorer (ibid). Jensen omtaler ”*jakten på hva virker i terapi*” som ”*virkningsdiskursen*” som setter sitt preg på psykoterapeutisk forskning, og forståelsen av terapi (ibid).

Skepsisen til evidensbasert forskning støttes av psykologspesialist Birte Folgerø Johannesen som ytrer seg om en trend av manualbaserte metoder, noe hun oppfatter som følge av den evidensbaserte forskningen innen psykisk helsevern. Hun uttaler at:

*”Det evidensbaserte behandlingsparadigmet henter ikke krefter bare i kraft av vitenskapen, men også fra nye styringsformer med økt krav om innsyn og kontroll, basert på resultatmål som kombinerer økonomisk-administrative og behandlingfaglige styrings-logikker”(Johannessen i Skauli, 2008:8).*

Jeg finner perspektivet om økonomi og administrasjon interessant for familievernets mandat og rammer. Hvilke konsekvenser vil en slik tenkning ha for praksis?

Familierapifeltet har fra 1950-tallet etablert seg som fagområde og utviklet seg gjennom ulike inspirasjoner fra teori og praksis, og kan på mange måter sies å være en motsetning og alternativ til psykoanalysen (Johnsen, Sundet, Torsteinsson, 2000:181). Freud og

---

<sup>7</sup> Per Jensen er professor på Masterutdanning i familierapi og systemisk praksis ved Diakonhjemmets Høgskole (Diakonhjemmets Høgskole, 2010, ansatteinformasjon)

psykoanalysen, samt Gregory Batesons kommunikasjonsteori, har begge hatt stor innflytelse på utviklingen av familierapifeltet (Hårtveit og Jensen, 2004).

Som nytt fagfelt var det den modernistiske forståelsen som preget familierapeutisk arbeid. Terapeuten var ansett som ekspert utenfor systemet og arbeidet forstått som teknikk, hvor terapeuten skulle lete etter og reparere dysfunksjonelle mønstre eller finne og reparere feilen (Anderson, 2003).

Ulike retninger, som strukturelle og strategiske, har satt sitt preg på posisjonen terapeuten inntar. Fra en posisjon som var mer tilbakelemt og lyttende i psykoanalytisk tradisjon, ble terapeutene fra 1960-tallet etter hvert mer aktive i forhold til å gi råd og å ta stilling til problemet og å intervensere (Hårtveit og Jensen, 2004). Disse tradisjonene gir til kjenne to interessante aspekter knyttet til terapeuten sin posisjon og oppgavens tema om lytting. Lytting hadde som hensikt å forstå problemet og for å gi respons. Responsen kunne være enten i form av hypoteser, intervensjoner, gjerne i paradoksal form, eller som hjemmeoppgaver. Den modernistiske forståelse av terapeuten som ekspert, bidro til å posisjonere klientene i en ikke-ekspert posisjon, og står i kontrast til den postmoderne ideen om klienten som ekspert.

Den postmoderne tenkningen kan sees som en kritikk av den modernistiske diskurs. Dialogen og samspillet blir nå en viktig ramme og skaper en annen type samarbeid, hvor betydning av språk blir sentralt (Anderson, 2003). Språket blir virkemiddelet til endring, ut fra antagelsen om at språk ikke reflekterer virkeligheten, men konstruerer den.

Familierapierhistoriker og sosionom Lynn Hoffman peker på tre ideer som har hatt stor innvirkning på terapeuten sin posisjon i det postmoderne paradigme; ideen om ikke å vite, reflekterende prosesser og ideen om bevitnelse (Hoffman, 2008).

En ”ikke-vite posisjon” ble som begrep introdusert av Goolishian og Anderson, som baserer seg på et samarbeidende og demokratisk perspektiv. Begrepet ikke-vite, ble først språksatt i 1992, i artikkelen ”*The client is the expert, A not-knowing approach to therapy*”. Holdningen de ønsket å legge vekt på var å synliggjøre at det var klienten som hadde den lokale kunnskapen, ikke terapeuten. Dette medførte at terapeuten måtte stille ikke-vitende spørsmål, for å skaffe seg denne kunnskapen. Når spørsmål blir stilt ut fra denne posisjonen, er dette til forskjell fra om spørsmål stilles ut fra en metodisk tilnærming, som legger føringer for svarene (Lundby, 2003). Anderson forstår det å vite eller forstå, som et hinder for å få tak det



ennå ikke uttalte (Anderson, 2003:175-176). Anderson og Goolishian la vekt på dialogen og betydningen av språket i sin samhandling med klientene. Dette var fundamentet i terapien. Samtalen, språket og holdningen var det som skulle muliggjøre en endring for klienten.

Ideen om ”ikke-vite”, ble møtt med motstand. Kritikken dreiet seg om den ”nye” forståelsen av ekspert posisjonen. Det ble argumentert for at et slikt syn var å undergrave makt og kunnskap, det faglige fundamentet (Lundby, 2003, Bagge, 2007). På mange måter var denne ideen å snu opp ned på posisjonene i terapi, på samme måte som Tom Andersen gjorde, da han åpnet for at klienten kunne høre hva terapeutene snakket om, etter å ha lyttet til klientsamtalen (Hårtveit og Jensen, 2004).

Reflekterende prosesser ble introdusert gjennom Tom Andersen arbeid og ble oppfattet som et brudd med tradisjonelle terapeutiske metoder. Tilnærmingen åpnet for et samarbeid basert på likeverd, hvor klienter og terapeuter ble invitert inn i lyttende posisjoner. Klienten kunne lytte til terapeutenes refleksjoner, for deretter å velge å kommentere det de hadde lyttet til (Hoffman, 2008). Når terapeutene lyttet og ble beveget av noe i fortellingen, ble dette gitt tilbake som respons (Eliassen og Seikkula, 2006). Andersen oppfattet lytting som en stor kraft, hvor målet var at folk selv fikk mulighet til å lete seg fram gjennom eget språk og uttrykk, ikke nødvendigvis for å finne nye løsninger eller historier (Andersen i Eliassen og Seikkula, 2006:41). Ved å lytte, vise interesse og tilstedeværelse, gis den andre mulighet for å kunne lytte til seg selv og utforske nye ting i seg selv (Vedeler, 2004). Ideen om det reflekterende team, har blitt plukket opp og utviklet videre innenfor andre tilnærminger som for eksempel narrativ terapi (Lundby i Eliassen og Seikkula, 2006).

Den tredje ideen Hoffman refererer til, er ideen om bevitnelse, som er inspirert av Tom Andersens reflekterende prosesser og Michel Whites bruk av hedrende seremonier (Definitional Ceremony). Betydningen av å ha tilhørere som kan bevitne det som skjer, bidrar til å forsterke opplevelsen av en verdifull identitet (Hoffman, 2008).

Hoffman reflekterer over det hun opplever som en ny bevegelse som er i ferd med å etablere seg i terapifeltet i dag. Hun refererer til Roger Lowe som omtaler ”*dette nye*” som dialogisk terapi (Hoffman, 2008). Dialog i seg selv er ikke noe nytt, hva er så det nye?

Dialogisk terapi, handler i følge Hoffman om en utvidelse av dialogen, hvor det ikke bare å fokuseres på språket som terapeutisk endringsmulighet. Dialogisk terapi legger vekt på det

spontane, som John Shotter<sup>8</sup> omtaler som *striking moments* (Hoffman, 2008). Virkningsfulle øyeblikk oppstår i det relasjonelle rom i en jevnbyrdig dialog. Øyeblikkene legger vekt på føle- og sansenivået som det betydningsfulle og virksomme innen terapi. Hoffman ser Goolishian og Anderson, Tom Andersen og Shotters ideer som sammenfallende. Et felles utgangspunkt er deres inspirasjon av filosofer som Bakhtin og Wittgenstein.

### 2.3 Dialog

”Der bevissthet begynner, begynner også dialogen” (Bakhtin, 2003).

Jeg har valgt å belyse dialogen hovedsakelig gjennom Mikhail Bakhtin<sup>9</sup> perspektiv, men henviser også til Shotter, som representerer det Hoffman beskriver som den nye retningen, dialogisk terapi, med en utvidelse av dialogbegrepet.

Bakhtins forståelse av dialogbegrepet er sammensatt. Jeg vil derfor legge vekt på det som er mest relevant i forhold til oppgavens tema. Overordnet beskriver han eksistens i seg selv som dialog, ”*to be means to communicate*” (Bakhtin i Dysthe, 2001). Bakhtins kritikk av den entydige forståelsen, assosieres i retning av en sosialkonstruksjonistisk epistemologi.

Dialogen er bygget på det Bakhtin ser som selve grunnlaget for å forstå mennesker. I dette ligger betydningen av å være der for en annen. Bakhtin forstår dialogbegrepet som en gjensidig relasjon mellom stemmer, hvor en stemme aldri er upersonlig. Hans dialogiske tenkning, dialogisme, er opptatt av relasjonen mellom et jeg og et du, hvor subjektet defineres dialogisk og desentralisert (ibid).

I Bakhtins tekstbegrep oppfattes språket som dialogisk, hvor alt sees som tekst i relasjon til en annen tekst. På denne måten er det ingen som ”eier” ordet, da dette bærer med seg stemmer fra tidligere erfaringer og ytringer. Ytringen bærer med seg stemmer fra tidligere brukere og blir et møtested for samspill og konfrontasjon for personligheter og verdioppfatninger.

Et språkfelleskap utvikler mønstre for former å ytre seg på inne for en kultur. Den individuelle ytringen må sees på bakgrunn av en kollektivistisk forståelse. Dette omtaler

---

<sup>8</sup> John Shotter, professor i kommunikasjon, England (Anderson og Jensen, 2008)

<sup>9</sup> Bakhtin er født i Russland i 1895. Han er språkfilosof og litteraturteoretiker, mest kjent for begrepet om det polyfone (flerstemte), om intertekstualitet og dialog. Bakhtin blir beskrevet som strukturalist og poststrukturalist. En strukturalist vil at teksten skal være et objekt, en upersonlig gjenstand det kan forskes på. Hans tanker ansees for å svært betydningsfulle innenfor humanistiske fag (Latter og dialog, utvalgte skrifter, 2003).

Bakhtin som talegenre. Denne kan derfor ikke betraktes som fullt ut fri, da den representerer en dialogisk relasjon mellom personer og grupper. Jeg oppfatter at den kollektive rammen å forstå ut fra, har mange likhetstrekk med Foucaults diskursbruk, (s. 25-27).

Bakhtin ser derfor ikke språket i bruk som en individuell handling, men noe som legger grunnlaget for å forstå hvilke meninger ytringene bærer med seg. Ytringen inngår i en større helhet, hvor denne er i dialog med vesentlige elementer i ytringens kontekst.

Meningsinnholdet her og nå, utvides i relasjon til potensielle og virkelige hendelser i fortid og fremtid, uten at dette følger en kronologisk rekkefølge. Dette kaller Bakhtin for *makrotid*, som viser til tidsrommet hvor alle tekster og kulturer smelter sammen (ibid).

Meningspotensialet i ytringene knyttes sammen til et sosialt, kulturelt og individuelt aspekt. En ytring er et svar på en tidligere ytring, samtidig som det også er å innstille seg på et kommende fremtidig svar. Vi kan gjengi andres ord eller ytringer, som ulike responser. Det kan være i form av motstand, ironi eller at vi oppfatter ytringene som noe kjent. Bakhtin forstår ytringene som adresserte, enten til en bestemt person, men like gjerne til stemmer som er fjerne, sosialt og i tid. Den som ytrer seg vil alltid gjøre dette, i relasjon til det responsen man prøver å forutse. Den som lytter må forberede en respons i forhold til det som er ytret. Dialogperspektivet søker å forstå den andre, og mening betraktes som noe som skapes i et likeverdig samarbeid i konteksten dialogen finner sted. Forståelse og respons er dialogiske forutsetninger for hverandre.

Kulturologibegrepet knytter seg til forståelsen av ”*En fremmed kultur åpner seg bare fullere og dypere sett med en annen kulturs øyne*” (Bakhtin, i *Dyste*, 2001:100). Likeledes vil meninger kunne utvides i dialogen i møte med en annen fremmed mening som berører en. Det fremmede og annerledes, i forståelsen av kulturbegrepet, oppfattes som et nøkkelord som omtales som ”*utenforstående*”. Vi stiller nye spørsmål til en fremmed kultur, spørsmål som den selv aldri ville ha stilt, som kan minne om ideen om en ikke-vite posisjon. Sosialt språk har implisitt kulturelle og institusjonell meninger og oppfatninger som er knyttet til verdier. Dette preger hvordan vi tenker og handler og omfatter også meningsaspektet vi møter andre med i dialogen (Børtnes i *Dyste* 2001:101).

Bakhtin var også opptatt av sammenhengen mellom dialogen, bevissthet og selvbevissthet. Når jeget utfordres til å ta stilling i vanskelige spørsmål, befinner subjektet seg på grensen, hvor det ikke lenger er identisk med seg selv, men i overgangen til ny forståelse av seg selv

og av verden. Gjennom motstridende kulturer blir den ytre dialogen bevisst og omformet til indre dialoger. Bakhtin ser mennesker som flerstemte (polyfone), i motsetning til den entydige oppfatning. Den dialogiske prosessen som finner sted, handler om mulighetene for en endret bevissthet av en selv, som beskrives som dialogen om å være eller ikke være (ibid:101).

Bakhtin er opptatt av motsetningene mellom dialog og monolog, både på et språklig og filosofisk plan. Monologisering betrakter han som meningsutvekslinger som er entydige og lukker, i kontrast til det åpne og flertydige. Til tross for hans syn, ”*hvor alt i livet er forstått som dialog*”, ser han at det er en fare for at stemmer kan undertrykkes, gjennom monologer (Dyste, 2001). Dette peker mot et etisk element, hvor monologen gjør den ene part til objekt for den andre. Av dette følger at det ikke blir forventet eller tatt hensyn til noen form for respons, som kan være en fornektelse av den andre som likeverdig part.

Shotter henviser til begrepene dialog og monolog som henholdsvis ”*bevitnings-tenkning*” og ”*aboutness-tenkning*”. Med dette forstår han bevitnings-tenkning som en dynamisk reflekterende samhandling, hvor man kommer i kontakt med en annens ytringer, kroppsspråk, ord og gjerninger (Anderson og Jensen, 2008:23). Han forstår ”*aboutness-tenkning*” i likhet med Bakhtin, som et svik mot den andre, ved at den andre gjøres til et objekt. Dialogismen og ”*bevitnings-tenkning*” slipper begge til det flerstemte i samtalen.

### 2.3.1 Peripeteia – det avgjørende øyeblikk

Like viktig som å spørre, er det lytte til den andre, hvor vi retter oppmerksomheten mot slående øyeblikk. Hvordan man forstår at den andre opplever seg lyttet til og forstått beskriver Shotter som et øyeblikk som oppstår spontant i dialogen, referert til som ”*Moment of Meeting*”. Her låner han Bakhtins begrep, ”dialogiske øyeblikk”. Dette er unike øyeblikk hvor to deler en felles forståelsesverden og begge blir beveget. Dette fornemmes av begge og knytter personene nærmere hverandre (ibid). Voloshinov<sup>10</sup> forteller om et lignende eksempel, hvor han beskriver det unike, men komplekse som kan oppstå i et relasjonelt møte, gjennom en enkelt ytring: ”*Well*”. Isolert sett er dette bare et ord, som ikke gir mening, før konteksten beskrives nærmere.

---

<sup>10</sup> Valentin Nikolaevich Voloshinov er Russisk språkfilosof, som sies å være inspirert av Bakhtin (Latter og dialog, utvalgte skrifter, 2003).

Situasjonen beskriver møtet mellom to menn som sitter sammen i et rom. Begge er stille. Så sier en av dem ”Well”, med et tydelig tonefall. Den andre responderer ikke. Likevel gir ytringen mening for de to som er involvert.

For oss utenforstående, fornemmes konturene av noe viktig, men blir først tydelige når konteksten trer fram. Voloshinov beskriver situasjonen til de to mennene som sitter sammen og ser ut gjennom vinduet. De ser at det har begynt å snø. Begge vet at det er mai og at våren for lengst skulle vært der. Begge deler skuffelsen over at det snør så sent på året. Alt dette deles, forstås og blir meningsfullt gjennom et enkelt ord som ytres. Et ord som ikke skal eller behøver å svares på verbalt (Shotter, 2009).

### 2.3.2 En fortelling om dialog og flerstemthet

Responsivitet handler om å gi tilbake interesse og nysgjerrighet for å forstå den andre.

”*Knowing changes you – knowledge gives you more bricks to build your walls of*” (Shotter, *Getting It*, 2007). Responsivitet bidrar til opplevelsen av å være lyttet til, som er av en annen karakter enn respons i en lineær forstand.

I artikkelen ”*Liberating Narrational Styles in Systemic Practice*”, synliggjør Jim Sheehan<sup>11</sup> hvordan det flerstemte kan vokse fram gjennom en dialogisk prosess. Han forteller om sine møter med ”John”.

*”John” er en 43 år gammel mann, som har tjenestegjort i krigen i Belfast. Han har ingen kontakt med familien sin, og han misbruker alkohol. Hans barndom og oppvekst har vært preget av mangel på omsorg og seksuelle overgrep. Etter at ”John” ble tatt for å stjele mat, ble han sendt til en religiøs institusjon. Her ble han ble fysisk og seksuelt misbrukt av lederne. Dette førte til at han feilaktig ble sendt i fengsel, hvor han ble utsatt for voldtekt fra ansatte. Etter at han forlot fengselet ble han alvorlig skadet i hodet av britiske soldater, under utspørring om hans deltagelse i IRA” (Sheehan, 2009).*

Når ”John” startet i terapi, var han betraktet som en ”outsider”, med få ressurser og lite ansett i sitt nabolag. Det var også usikkerhet om skadene i hodet hadde fått mentale følger. Få hadde tro på at terapien ville kunne føre til noen endringer.

Sheehan beskriver hvordan de første samtalene med ”John” i hovedsak dreiet seg om fortellingene knyttet til hans voldserfaringer. Terapeutens respons på det han lyttet til, var å oppmuntret han til å si mer, som en utvidelse av historien. Dette førte ofte til en re-fortelling av historien. Gjennom å lytte til seg selv, begynte ”John” å stille spørsmål til sin egen

---

<sup>11</sup> Jim Sheehan er studieleder for Family Therapy Training ved University College Dublin og Mater Misericordiae University Hospital, Dublin. I tillegg er han professor II ved masterstudiet i familierapi og systemisk praksis ved Diakonhjemmets Høgskole, Oslo (Fokus på familien, 2009#2)

fortelling, ved at flere stemmer gradvis slapp til. I tillegg til flere detaljer, dukket også erindringen av andre historier opp, historier med et annet innhold. Dette var fortellinger om positive erfaringer, som var innvevd i fortellingene om volden. For terapeuten var det derfor viktig å holde fast ved fortelling som en prosess.

Etter hvert begynte ”John” å møte til timene med ting han selv hadde skrevet. Dette førte til at timene ble delt i to, en hvor ”John” selv leste opp det han hadde skrevet, deretter så de på opptaket. På denne måten ble det skapt en mulighet for ”John” til å lytte og å betrakte seg selv på avstand (Sheehan, 1999).

En slik prosess bærer mange terapeutiske muligheter i seg. Et dialogisk aspekt er betydningen av å et vitne, som bidrar til å gyldiggjøre opplevelsen, gjennom lytting og respons. Responsen har til hensikt å holde fortellingen åpen, slik at flertydighet gis mulighet. Responsen er ikke ute etter å bringe fram en forståelse eller tydelighet, men en interesse for å høre mer, som er en anerkjennelse av den andre og av relasjonen. I denne prosessen ble gradvis ”Johns” selvfølelsen vekket. Å kunne betrakte seg selv på avstand ble vendepunktet, som førte til at han så en ny side ved seg selv, her verdien av sitt skriftlige bidrag forstått som ”*that’s poetry*”. Vendepunktet bidro til at fokuset ble flyttet fra fortidens vonde erfaringer til å være opptatt av nåtiden, med håpet for framtiden. Ved at den ytre dialogen ble bevisst for han, ble denne etter hvert formet som indre dialoger, som bidro til en endret bevissthet om seg selv.

Muligheter for å lytte til de ulike dialogene som finner sted i en samtale og betrakte seg selv og den andre på avstand er interessant i forhold tema om lytting i relasjon til parterapi.

### 2.4 Par og parforhold

Jeg vil derfor kort gjøre rede for antagelser om par som kan være nyttig som bakteppe. Jeg vil belyse par og parterapi ut fra to ideer som viser spenningsfeltet praksis befinner seg i. Dette handler om forskjellige utgangspunkt knyttet til konstruksjoner av paret.

Parterapi som benevnelse har blitt tatt i bruk i stedet for ekteskapsterapi. Dette har historiske begrunnelser, hvor målet med terapi var knyttet til å holde ekteskapet sammen (Øfsti, 2008).

Når par inngår forhold, er det knyttet mange forventninger til hvordan dette skal bli. Håpet om å ha et godt samliv, baserer seg på erfaringer fra en tid hvor forholdet er nært, fullt av håp og drømmer. Kanskje har man ulike forventninger, kanskje snakker man ikke så mye om hva

man forventer av forholdet. Micael Dahlén<sup>12</sup> skriver i sin bok *”Nextopia”*, om menneskers forventning til å være lykkelige. Jakten på lykke er en drivkraft, men samtidig skapes forventningen om lykke, som blir en kamp det er vanskelig å vinne. Diskursen om det lykkelige parforhold som en standard, kan medføre en opplevelse av ofte ikke å lykkes. Det kan synes som fravær av lykke knyttes til at noe er galt i forholdet.

Caillé<sup>13</sup> har hatt innflytelse på teoretisk og praktisk forståelse av par og parforhold, som jeg også kjenner igjen i informantenes beskrivelser av praksis. Gjennom begrepet *”Én og én er tre”*, får parforholdet egen status. Ut fra dette perspektivet, betrakter han terapi med par som noe som krever et tredelt fokus, med vekt på enkeltmenneskene og systemet. Han er opptatt av at paret skaper sin enestående, spesifikke modell. Denne modellen er avgjørende for parets eksistens, tilhørighet og grenser. Dette kaller han for parets absolutte anliggende (Caillé, 1992:12). Caillé ser forholdet mellom partene og parets absolutte anliggende som dialektisk.

En interessant tanke handler om når partene kritiserer sitt eget forhold, utfordrer de på samme tid noe de selv har skapt. Ønsker og behov for parforholdet skapes ut fra individuell logikk.

Caillé ser en utfordring i at partnerne prøver å ”erobre” terapeuten. I den forbindelse minner han om at parterapi ikke skal være individualterapi i nærvær av den andre, ei heller en domstol. Han trekker fram to diskurser om samliv, som knyttes til henholdsvis en moralsk og en psykoanalytisk fortolkning. Den førstnevnte tar utgangspunkt i at samliv bør være livet ut, den andre ser enkeltmennesket som ufullstendig alene. Caillé mener disse forankringene står sterkt, selv om samfunnet er i endring ikke minst i forhold til synet på parforhold (ibid). Paret som institusjon har endret seg, hvor enkelte røster mener at paret er *”på vei ut”*. Dette er han usikker på, da paret på mange måter representerer en kulturell diskurs (Caillé i Hårveit, 2005). Likevel har parets funksjon endret seg, hvor det ikke lenger dreier seg om å sikre økonomi, sosial posisjon, produksjon av barn eller å regulere seksualitet. Den romantiske kjærligheten som utgangspunkt for paret inneholder i dag også ønske om individuell frihet. Caillé hevder at partnerne har overdreven forventninger til forholdet, som kan gjøre at de

---

<sup>12</sup> Micael Dahlén, professor i økonomi i Stockholm, har utgitt flere bøker, bl.a *”Nextopia”* med teorier om forventningssamfunnet (Wikipedia, søk 24.04.2010, kl. 17.30)

<sup>13</sup> Philippe Caillé er psykiater og familierapeut. Han er opptatt av parforhold og parterapi, og utgitt blant annet boken *”En og én er tre”* (Hårveit, 2005).

mister troen på parets terapeutiske funksjon, og derfor skiller lag og etablerer nye forhold (ibid).

Ideen om paret i familieterapeutisk sammenheng blir utfordret av professor Jim Sheehan. Utgangspunktet for dette, henger sammen med bekymringen for ekteskapets status og posisjon i samfunnet, ut fra et høyt antall samlivsbrudd. Familieterapifeltet har respondert på denne utviklingen, ved å tilby ulike kurs og grupper for par og foreldre, hevder Sheehan (Sheehan, 2009).

Sheehan peker på betydningen av at familieterapi som fagfelt utfordrer seg selv, i forhold til ideen om paret som fundament og grunnlag for intime voksne relasjoner og familieliv. Han ser ideen som tatt for gitt og derfor vanskelig og utforske.

Sheehan utforsker diskurser om par ut fra fire teorier som støtter ideologier om paret. Den ene beskrives som ”*Den jødisk-kristne arven*”. Med dette ligger en grunnforestilling om ekteskapet som monogamt, livslangt og heterofilt. Dette er den ”naturlige” rammen for parforhold.

I den andre, ”*Samtidens sosiale struktur*”, legges det vekt på parforholdet som et kamerat-par. Sosiologen William Goode introduserte begrepet og årsaksforklarte familiens organisering og sammenhengen med industriens vekstmuligheter. Med dette fulgte parets identitet knyttet opp mot forbruk av varer, tjenester og forstillinger. Modellen inviterte til kjærlighet, forpliktelse, seksuell enerett, ekteskap og samliv, samt oppdragelse av barn (ibid:105). Smerten ved å miste kjærlighet, kan framkalle angstfølelser, slik at man gjør mye for å unngå dette.

Det tredje poenget Sheehan skisserer er knyttet til ”*Psykoterapi som kulturell praksis*”. I denne sammenhengen ser han psykoterapiens rolle når monogamiet utfordres. Det argumenteres for at denne kulturen forfekter det monogame, livslange kjærlighetsforholdet som ideal, etter hvert i retning av seriemonogami. Fagfeltet bidrar gjennom å tilby løsninger for problemer i parforhold.

Den siste ideen som støtter opp om parforholdet dreier seg om ”*Ved livets begynnelse som individer*”. Sheehan ser denne som mer ideologisk, hvor livets begynnelse betraktes som en predisponering for parforholdets forståelse. Våre tidligste oppfatninger av monogam karakter er knyttet til ”eierskap” og tilhørighet av moren, som en man er avhengig av for selv å



overleve i livets start. Denne tilknytningen sees som forutsetning for ideen om livslang tilknytning også i parforhold (ibid).

Dette er historiske elementer som bidrar til at diskursene om parforhold bestående av to, som konstruksjon opprettholdes. Inntil disse tatt-for-gitt-hetene utfordres, vil ideene preges av parforhold som den ideelle rammen innefor et felt som risikerer å fokusere for mye på teknikker og intervensjoner, sier Sheehan.

### 2.5 Diskursanalysens teorigrunnlag

Diskursanalysen ble introdusert som ide på slutten av 1970 tallet og ble betraktet som et paradigmeskifte i psykologifaget. Det finnes flere tilnærminger man kan velge innenfor diskursanalyse<sup>14</sup>, hvor foucauldiansk diskursanalyse er den som benyttes og henvises til i denne oppgaven. Den metodiske tilnærmingen til foucauldiansk diskursanalyse blir presentert i beskrivelsen av analyseprosessen i metodekapitlet (kapittel 3). Foucault ble oppfattet som kontroversiell i sitt syn på makt, gjennom retten til å være annerledes og i sitt engasjement for undertrykkelse. Hans arbeider avslører hvordan det hverdagslige liv framstilles som uforanderlig, likevel er et produkt av historiske praksiser i forandring gjennom tid (Hultqvist, 2004).

#### 2.5.1 Foucauldiansk diskursanalyse

En diskursanalyse inspirert av Foucault<sup>15</sup> legger vekt på språkets betydning og er opptatt av hvordan språket befester det vi tror på. Språket *gjør* ting, ved å være orientert mot handling, slik at tale-handling iscenesetter diskursen (Foucault, 1999). I dette perspektivet forstås diskurser som noe som både muliggjør og begrenser hva som kan snakkes om av hvem, når og hvor (Willig, 2001). Foucault var opptatt av hvordan ideer oppstår, og den sterke sosiale innflytelsen diskurser har på individ- og samfunnsnivå. Han så diskurser som en samling av uttalelser som gir oss et språk for å snakke om et spesielt emne, på et bestemt historisk tidspunkt. Diskurser er på denne måten historisk sementert og kulturelt og kontekstuell forankret. Slik kan diskurser bidra til å synliggjøre rådende oppfatninger og forståelse av samfunn og politikk på et gitt historisk tidspunkt. Tilgjengeligheten av diskurser skaper måter

---

<sup>14</sup> Andre diskursanalytiske tilnærminger kan være samtaleanalyse, kritisk diskursanalyse, og sosiolingvistikk (Langdridge, 2006: 312).

<sup>15</sup> Michel Foucault, (født 1926) var fransk filosof og idéhistoriker. Han har hatt innflytelse innenfor flere fagfelt, sosiologi, sosialantropologi, kulturhistorie og litteraturvitenskap. Foucault tok doktorgraden i 1961 på avhandlingen *Galskapens historie i opplysningens tidsalder*, og arbeidet som professor ved Collège de France i Paris, fra 1970 til sin død i 1984 (Wikipedia, søk 1.mars 2010).

å se og forstå verden på og er derfor i endring i takt med tiden. På samme tid som diskurser er førende for praksis, vokser nye ideer fram gjennom en dynamisk samfunnsutvikling, som for eksempel måter å forstå terapeutens posisjon, og parforholdet på. Diskurser er virksomme på to arenaer, førende for handling og førende for produksjon av kunnskap og maktrelasjoner. I følge forskerne B. Davies og R. Harré, kan forskjellige diskurser leve side ved side innen det samme fagfeltet. Disse kan tilpasse seg hverandre eller være i konflikt med hverandre (Øfsti, 2008).

Foucault legger vekt på diskurser som praksis, som systematisk former objektene den snakker om (Winslade, 2004:195). Sett i forhold til terapeuters diskurser om lytting, finnes disse i språket, i form av spørsmål, refleksjoner og intervensjoner. Hvordan diskurser kan bidra til å avgrense, skille ut, dele inn eller kategorisere, var et vesentlig poeng i Foucaults teori. Ved å vise hvordan noen grupper, i lys av solidaritet og moralske begrunnelser, kunne stenges ute eller sperres inne gjennom historien, benyttet han for å synliggjøre, mekanismer som også er til stede i vår tids samfunn. Klienter kategoriseres, ut fra rådende diskurser, som får konsekvenser for prioriteringer og praksis, for eksempel ”par med kommunikasjonsproblemer”, hvor kunnskapstilførsel sees som ”løsningen”.

Foucault er opptatt av hvordan subjektet skapes gjennom kontekstens muligheter for å respondere, posisjonere og gi motstand. Makt er til stede i alle relasjoner og knyttes på denne måten til posisjonering.

### 2.5.2 Foucault kunnskap og makt

*”Makt er det som viser seg mest og derfor skjuler seg best” (Foucault, i Hultqvist, 2004)*

Foucault ser en nær relasjon mellom makt og kunnskap, noe som forutsetter hverandre. En vanlig oppfatning av makt er at den har en begrensende kraft. Foucault presenterer en mer kompleks forståelse av begrepet. Han introduserer tanken om makt som en produktiv kraft, en mulighet til å bringe fram nye samtaler, diskusjoner og perspektiver: *”power induces, it seduces, it makes easier and more difficult”*, hevder Foucault (Øfsti, 2008: 66). Makt er derfor til stede, både på en begrensende og produktiv måte. Han tar avstand fra en vanlig fremstilling av makt som noe knyttet til individet. Foucaults maktbegrep er ”upersonlig” og kan derfor ikke vise til enkeltpersoner. På denne måte er ikke makt noe som kan gripes, deles eller frarøves. Makt er immanent i kunnskap, subjektivisering eller politikk (Heede, 2004). Maktutøvelse representeres gjennom meninger og perspektiver, ofte uten at man legger merke til maktens tilstedeværelse (ibid). Hultqvist gir et eksempel på makt og produktivitet, hvor

maktens formål er å stimulere til produktivitet og føyelighet i samfunnet. En tur i skogen for helsens skyld, kan oppfattes som frivillig og noe ønsket. Likevel er dette påvirket av helsekampanjer, hvor makt gjør individet til et objekt for kunnskap, samtidig som individet gjør seg selv til objekt for sin egen kunnskap (Hultqvist, 2004: 627). Foucault reflekterer over kunnskap og makt, som to sider av samme sak, som skaper maktrelasjoner. Makt gir mulighet til å reflektere over egne ideer og praksis. I denne oppgaven er det relevant å fokusere på aspektet makt, kunnskap og relasjon, knyttet til dominerende diskurser om lytting i terapi og betydningen av lytting i parforhold. I Foucaults forståelse av makt, trekker Heede fram eksempelet om presteskapets makt, hvor det lå et krav om tilgang til de innerste personlige tanker og hemmeligheter gjennom skrifte og bekjennelsesritualer, er en makt som kan kjennes igjen i vår tid (Heede, 2004).

### 2.5.3 Diskurser og subjektposisjoner

Diskurser tilbyr subjektposisjoner. Innenfor en psykologisk diskurs vil for eksempel posisjonene som terapeuten som den lyttende og klienten som fortellende, vise til erfaringer om posisjoner og forventninger til samspill. Dette er sammenfallende med Foucaults syn på subjektet som noe som skapes gjennom stadige samspill med diskursene i konteksten vi inngår i. Denne posisjonen kommer umiddelbart til uttrykk når vi ytrer oss. Parker foreslår at vi ser ytringer i vid forstand, ikke kun knyttet til det talte (Willig, 2001).

Diskursiv posisjonering bygger på Foucaults tanke om subjektivposisjonering. Davies og Harré har videreutviklet Foucaults ide til diskursiv posisjonering, som er mer rettet mot det lokale nivået. Den diskursive posisjonen legitimerer vårt handlingsrom, hvor det implisitt legges føringer for den andres posisjon å snakke ut fra. Dette peker mot et moralsk anliggende sier Winslade. Posisjonene kan variere fra flyktige til mer stabile, og er mer fleksible enn rolleoppfatninger. Begrepet diskursiv posisjonering er nyttig for å skape mening i konfliktsituasjoner (Winslade, 2004).

### 3 Metode

I dette kapitlet presenterer jeg forskningsprosessen og begrunnelser for metodene jeg har valgt å benytte for å belyse problemstillingen. Jeg ser først på valget av en kvalitativ metode og ser denne i relasjon til epistemologisk ståsted. Videre jeg rede for og begrunner bruk av diskursanalyse som metodisk innramming. Diskursanalysen tilnærmes gjennom Foucaults perspektiver. Diskursanalysen vil bli forklart samtidig som jeg gjør mer inngående rede for den praktiske gjennomføring av studiet. Kapitlet avsluttes med å belyse etiske betraktninger og refleksjoner rundt gyldighet og pålitelighet.

#### 3.1 Valg av forskningsdesign

Utgangspunktet for undersøkelsen er på bakgrunn av følgende problemstilling:

- Hvilke diskurser om lytting tar terapeuter i bruk i samarbeid med par?
- Hvordan bidrar diskursene til å posisjonere terapeuten i samarbeidet med paret?
- Hvordan påvirker diskursene partnernes posisjon i forhold til å lytte til hverandre?

For å belyse forskningsspørsmålene har jeg valgt å benytte diskursanalyse som metodisk tilnærming. Begrunnelsen for dette valget er mitt ønske om å undersøke hvordan meningsbærende kunnskap tas i bruk gjennom forståelser av praksis.

I språket handler vi ut fra ideer som er basert på kollektiv institusjonalisert viten. Diskurser synliggjør implisitt kunnskap og beskriver ulike forståelser av sosial verden, hva mennesker gjør når de kommuniserer i spesifikke kontekster (Langdridge, 2006: 313). Diskursanalysen synliggjør det som tas for gitt og viser hvordan diskurser bidrar til å posisjonere mennesker. Oppgaven vil på denne måten fokusere på hvordan diskursive praksiser tilkjenner talehandle-, og væremåter i en sosial kontekst.

#### 3.2 Kvalitativ undersøkelse

*"Det finnes ingen menneskelig natur uavhengig av kultur". (Geertz, 1973, i Lundby, 2003)*

Oppgaven har en kvalitativ tilnærming basert på intervjuer med terapeuter ansatt på familiekontor. Kvalitativ forskning<sup>16</sup> rommer ulike tilnærminger, hvor intervjuet er den mest vanlige. Kvale betegner det kvalitative forskningsintervjuet som et produksjonssted for kunnskap (Kvale, 2007), hvor ulike beskrivelser av virkeligheten trer fram. Et viktig kvalitativt mål er å forstå sosiale fenomener gjennom å beskrive subjektive oppfatninger og

---

<sup>16</sup> Kvalitative studier har lang tradisjon i Norge, og er stadig mer akseptert innen samfunnsvitenskapelig forskning. Kvalitativ forskning knyttes tett opp til teorier som fenomenologi, hermeneutikk og symbolsk interaksjonisme (Langdridge, 2006).

betydninger vi tillegger våre erfaringer (Ryan, 2002, Kvale, 2007). I kvalitativ forskning søker man i dybden på materialet, med særlig vekt på tolkninger av meninger om fenomenene og informantenes eget forhold til disse (Kvale, 2007).

Jeg ønsker i studien å få fram informantenes meningsnettverk om lytting i terapi og lyttingens betydning i møter med par, for gjennom det å kunne se hvilke diskurser som er virksomme. Jeg søker derfor en mer inngående bakgrunn for å kunne tolke informantenes beskrivelse av praksis (Kvale, 2007). Kunnskapsutvikling innen en kvalitativ forskningstilnærming harmonerer med en systemisk forståelse av hvordan kunnskap skapes og framskaffes (Øfsti, 2008).

### 3.3 Vitenskapsteoretisk ståsted

Synet jeg har på kunnskap, min ontologiske posisjon i oppgaven, betrakter kunnskap som sosialt konstruert og er forankret i en postmodernistisk<sup>17</sup> forståelse. Postmodernismen kan sies å være en samlebetegnelse for konstruktivismen og sosialkonstruksjonismen (Lundby, 2003), og er sammenfallende med mitt epistemologiske ståsted. Et slikt syn preges av mangfold og flertydighet, med rom for ulike tolkninger og konstruksjoner av verden (Anderson, 2003). Kunnskap Sosialkonstruksjonismen er kritisk til objektiv kunnskap (Jørgensen og Phillips, 1999/2006). En fUCAULDiansk diskursanalyse er i tråd med denne forståelsen.

Jeg ser kunnskap som foranderlig gjennom tolkninger av opplevelse som igjen fortolkes, avhengig av konteksten den inngår i. Mennesket er mottagelige og responderende overfor ulike sammenhenger og ideer. På denne måten er kunnskap både varig og foranderlig i samhandling med andre (Øfsti, 2008:57). Slik utvides og utvikles kunnskap gjennom tid og kultur til diskursive praksiser avhengig av kontekst (Kvale, 2007). Oppgaven fokuserer på diskursive praksiser. Gjennom å lete etter språkhandlinger<sup>18</sup> i datamaterialet, vil diskurser som er dominerende innenfor mitt tema kunne tre fram. Intervjuene som gjennomføres vil være en samskapt kunnskap, som er knyttet til den spesifikke konteksten hvert intervju tilhører. Ny kunnskap konstrueres gjennom interaksjonen mellom informantene og meg som forsker. Kunnskap fra den enkelte terapeut vil derfor peke mot kulturelle forståelser som den

---

<sup>17</sup> Det postmodernistiske paradigme kontekstualiseres til det modernistiske. Det modernistiske perspektiv betrakter kunnskap som objektiv og virkeligheten som sann. Positivismen hevder at kunnskap er repeterbar og virkeligheten kan avdekkes og representerer generelle sannheter (Lundby, 2003).

<sup>18</sup> Språkhandling vil si at språk innebærer å utføre handlinger som legitimeres av diskursen i bruk. Slik begrunnes ”retten” til handlingen.

intervjuede representerer, og ikke være uttrykk for en lokal kunnskap. Dette er sammenfallene med oppgavens vitenskapelige og metodiske forankring.

Diskursanalysen er inspirert av poststrukturalistisk<sup>19</sup> tenkning fortrinnsvis gjennom arbeidene til Foucault. Den poststrukturalistiske teorien er egnet som en forståelse av hvordan praksis formes og etableres. All sosial praksis inneholder mening som influerer på det vi gjør. Dette peker mot at alle praksiser vil ha et diskursivt aspekt (Langdridge, 2006). Poststrukturalistisk filosofi legger vekt på makt og språk og på å utfordre kunnskap som tas for gitt. Gjennom å bruke språket blir diskursene både skapt og forandret. Det er disse man ønsker å undersøke betydningen av i en diskursanalyse (Øfsti, 2008). I oppgaven bruker jeg begrepene diskursive elementer og diskursive ressurser om hverandre, som uttrykk for språk- og sosial handling, representasjoner for nettverk av meninger, som bidrar til å etablere diskurser.

### 3.4 Diskursanalyse

Opgavens tema handler om lytting og parforhold og diskursene knyttet til disse. Det er derfor nyttig å se nærmere på hvordan begrepet diskurs kan forstås.

Langdridge hevder at gjentatte utsagn blir ”sanne” og førende for tiden man lever i (Langdridge, 2006). Over tid oppfattes disse som ”sannheter” og ”sunn fornuft”, noe som tas for gitt. Diskurser kan være så befestet innenfor en kultur at de er vanskelig å få øye på, og av denne grunn ikke utfordres (Willig, 2001).

Forestillinger, forventninger, normer og fordommer skapes gjennom kultur og historie. Disse danner grunnlag for konstruerte forståelser og meninger, som er førende for praksis. Dette omtales i fagsammenheng som diskurser. Diskursbegrepet knyttes til ulike former for samtale, men brukes på forskjellig vis innenfor ulike fagområder. Begrepet er derfor ikke entydig.

Jeg vil i oppgaven støtte meg til Thagaards forståelse, da spørsmålene jeg ønsker å undersøke omfattes av definisjonen:

*”Begrepet diskurs kan knyttes til regler og normer for hvordan personer innenfor en kultur snakker om og forstår bestemte fenomener”. (Thagaard, 2006, s. 110-111).*

I diskursanalyse legges det vekt på å forstå kunnskap i et kulturhistorisk perspektiv. Et slikt utgangspunkt gir føringer for hvordan praksis utøves og adferd formes. Med dette forstår jeg diskurser som en definert måte å ytre seg på, hvor meninger og forestillinger om et fenomen

---

<sup>19</sup> Denne retningen oppstod i Frankrike på 1960-tallet, og er representert av postmoderne filosofi ved Foucault, Derrida, Lyotard. Ingen av disse brukte betegnelsen poststrukturalist om seg selv.

konstrueres gjennom språket. Diskurser etableres gjennom sosiale arenaer, samtidig som diskursene også bidrar til å etablere den samme kulturen. Dette kan vise seg gjennom sedimenterte oppfatninger, og gir føringer for posisjoner og handlingsrommet man inntar. En etablert og hegemonisk diskurs innenfor mitt tema, kan synes å være at lytting er hjelpsomt.

### 3.5 Gjennomføring av studien

Jeg benytter en foucauldiansk diskursanalyse for å belyse mitt materiale. Parker ser tekst i vid forstand som ”*all tissues of meaning*” (Willig, 2001). Det er derfor viktig å vise hva slags tekst som skal beskrives. Teksten som utgjør mitt analysemateriale, er tekst i transkribert form fra intervjuer med fem terapeuter. Intervjuene er fremkommet gjennom kommunikasjon, basert på språklig uttrykk. Forskningsspørsmålene viser hvilken tekst som blir valgt ut av materialet. I samtale med terapeuter om lytting og lyttingens betydning for parforhold belyses meningsnettverk gjennom ulike konstruksjoner av temaene.

Jeg har valgt å intervju terapeuter ansatt ved familiekontor, for å undersøke diskurser knyttet til temaet mitt. Til familiekontorene søker par når de ønsker hjelp med sitt parforhold. Ofte ønsker de hjelp til en bedre kommunikasjon, ofte forstått som at bedre kommunikasjon vil føre til bedre samliv.

Forskningsintervjuet gir rom for at intervjupersonen kan få anledning til å lete i språket for å beskrive og endre sin mening underveis. Strukturen er ikke stram, men følger temaer gjennom den intervjuedes tempo og rytme. På denne måten kan det flerstemte også få plass (ibid). Ofte finnes det flere og til dels motsetningsfylte diskurser til stede på en og samme tid (Jørgensen og Phillips, 2006). Intervjuet er en sosial arena hvor forsker og informant bidrar til å skape ny kunnskap.

Begrensninger av intervju som form er knyttet til det kontekstbundne, om jeg som forsker klarer å skape en god atmosfære for samtale (Thagaard, 2006). Et kvalitativt intervju har likheter med terapisisuasjonen, som derfor er en ”*kjent*” situasjon for meg som intervjuer, og derfor kan være positivt for intervjusituasjonen (Øfsti, 2008). På en annen side er intervjuet preget av ensidig fortrolighet, ved at informanten er den fortellende part. Forskeren styrer innhenting av data (ibid).

Jeg kunne ha valgt å strukturere intervjuet rundt en fokusgruppe, som er en annen kvalitativ tilnærming av intervjuformen (Kvale 2007). Fordelen ved den tilnærmingen, er at jeg kunne fått tilgang til diskusjoner rundt ulike diskurser. Ulempen kunne være at det kunne tre fram

kollektive forståelser, hvor grupperprosesser bidrar til å rettferdiggjøre eller skape avstand. Dette omtales i faglitteraturen som ”*in-group-favoritism*” eller ”*out-group-discrimination*” (Potter, 1996).

Jeg valgte å rekruttere informanter ved ulike kontorer, for å få et bredere kulturelt nedslagsfelt og ikke bare en lokal forståelse fra et spesifikt kontor. Ulike kontorer vil kunne representere ulike kulturelle fenomener, avhengig av demografiske forhold.

### 3.5.1 Utvalg

På bakgrunn av forskningsspørsmålene, samt valgt metode, lå det føringer for å rekruttere informanter fra familiekontor. Etter et prøveintervju bestemte jeg meg for å intervju 5 terapeuter. En kvalitativ undersøkelse krever at man går i dybden på materialet. Man må derfor ta hensyn til at materialet blir håndterbart innenfor prosjektets størrelse og tiden man har til rådighet. En diskursanalyse er tidkrevende, samtidig som det ikke fordrer et stort materiale for å synliggjøre diskurser som tas i bruk.

Jeg ønsket å intervju erfarne terapeuter som kjente inngående til problemstillingen og kunne uttale seg på et bredt grunnlag. Informanter som er ”typiske” i forhold til det som skal undersøkes, benevnes strategisk utvalg (Thagaard, 2006).

Jeg ba ikke spesielt etter kjønn, da jeg anså at en kjønnsdikotomisering (kjønn som to atskilte grupper) ikke ville være avgjørende i forhold til problemstillingen. Jeg tenker samtidig at kjønn alltid spiller en rolle, men at oppgavens omfang ikke gir mulighet for å generalisere funnene ut fra et kjønnsperspektiv. Samtidig så jeg muligheten for å invitere til at begge kjønn var representert, når jeg fikk respons fra de ulike informantene. Mitt materiale er representert ved begge kjønn.

I forkant forberedte jeg et følgeskriv til henvendelsesbrevet, hvor prosjektet ble beskrevet, laget samtykke erklæring og jobbet ut en intervjuguide. Intervjuguiden ble diskutert og justert og mer spisset i samarbeid med min veileder, og senere prøvet ut gjennom et prøveintervju. Etter prøveintervjuet reduserte jeg antall spørsmål, men forberedte spørsmål for utdyping. Jeg erfarte at temaet om kommunikasjon ble mer fremtredende enn partemaet. Dette var en nyttig erfaring for intervjuguiden og mitt fokus.

### 3.5.2 Adgang til felten

Jeg sendte ut et informasjonsskriv til fem familiekontorer på Østlandet. Dette hadde en praktisk begrunnelse i forhold til tid og reise, og en fordel ved at dette ikke er mitt faglige



nærområde. Jeg ønsket heller ikke å benytte kontoret jeg selv er en del av, da jeg så at dette kunne by på utfordringer og begrensninger for informant så vel som for forsker.

Jeg henvendte meg til ledere ved de ulike kontorene og ba om hjelp til å rekruttere erfarne terapeuter. Lederne fungerte som døråpnere til felten (Kvale, 2007). Det var så god respons at jeg også måtte takke nei til henvendelser. Samtlige informanter uttalte at dette er et viktig tema, samt at de ønsket å hjelpe en kollega og student og å bidra til utvikling av familierapifaget.

### 3.5.3 Intervjuene

Innsamlingen av materialet foregikk over noen uker våren 2009. Den semi-strukturerte intervjuguiden besto av 10 relativt åpne spørsmål (se vedlegg IV). Disse var retningsgivende innenfor temaene om lytting og parforhold, med vekt på erfaringer, beskrivelser av praksis, om sammenhengen mellom deres ideer og hvordan de strukturerte praksis med tanke på posisjonering av terapeut og klienter. Det var også forberedt spørsmål til utdypning. Dette, hevder Kvale, tar hensyn til både den tematiske og dynamiske dimensjonen av intervjuet (ibid). Ved å ta utgangspunkt i forskningsspørsmålene og stille spørsmål på ulike måter i intervjuet, kan dette gi bredde og mangfold i materialet. Et semi-strukturert intervju gir i tillegg til å dekke de utvalgte temaene, også muligheter for forandringer underveis.

Intervjuren kan følge opp svarene med utvidende spørsmål, rekkefølgen på spørsmålene kan endres, noe som gir rytmen og flyten i intervjuet (Kvale, 2007).

Intervjuene foregikk på informantenes respektive arbeidsplasser. Dette ble valgt ut fra praktiske hensyn som tid til rådighet for informantene med en hverdag som både kan være travel og uforutsigbar.

På forhånd hadde jeg sendt ut informasjon om temaet, tidsbruk og at det ville bli gjort båndopptak under intervjuene. Dette gir muligheter til forberedelse, forutsigbarhet og rammer inn strukturen.

Min erfaring var at de fleste ønsket at jeg skulle gjenta prosjekts innhold. Dette kan være fordi det hadde gått noe tid mellom henvendelsen og tidspunkt for intervjuet. Det kan også være at tematikken i seg selv, er et hverdagslig tema, at informantene ikke følte at de måtte forberede seg på å bli intervjuet om, samt tidspress på jobben. Alle informantene tilkjennega at de snakket med mange par og at henvendelsen ofte gjaldt kommunikasjonsproblemer.

En utfordring for meg som forsker var å holde fast på intervjurollen. Et eksempel på dette er at jeg i flere av intervjuene måtte gjenta mitt ønske om konkrete erfaringer fra praksis. Diskurser synliggjøres gjennom praksishandlinger og var et bevisst fokus og vesentlig å få fram i intervjuene. Dette henger sammen med intervju som metode er begrenset til det informantene uttaler i selve intervjuet. Intervjusituasjonen er konstruert og vil derfor være preget av den relasjonelle konteksten. Informantene kan oppleve at jeg som intervjuer er ute etter ønskede svar, hvor noen svar vil være mer riktig enn andre. Ved en anledning ble jeg spurt om jeg ”fikk det jeg skulle” og ”om jeg hadde noen hypoteser”. Dette tolker jeg som at informanten trodde det var noe spesielt jeg var på jakt etter. Kvale minner her om at det alltid er en fare for at spørsmålene kan oppfattes ledende, og i større eller mindre grad være åpne eller lukkede, produktive eller ikke (Kvale, 2007:111). Jeg ønsket også å praktisere lytting gjennom intervjuet som en kongruent handling mellom mitt temavalg og min posisjon som forsker. Jeg reflekterte over balansegangen mellom intervjuer og terapeut, hvor formålene henholdsvis er å innhente data versus å bidra til endring (Kvale, 2007). Dette opplevde jeg ikke som problematisk under intervjuene, da intervjuformen og struktur til en viss grad ga rom for spontanitet.

### 3.5.4 Transkribering

Intervjuene ble tatt opp på lydbånd og deretter skrevet ut. Denne prosessen valgte jeg å gjøre selv, da jeg ønsket å kunne reflektere underveis og komme nær materialet. På denne måten startet analyseprosessen allerede her. Gjennom transkriberingen blir man kjent med dataene som sikrer større pålitelighet (Langdridge, 2006). Transkripsjonen representerer datamateriale, men er en konstruksjon og abstraksjon av kommunikasjon fra muntlig til skriftlig form. Dette skifte av kontekst innbefatter vurderinger og beslutninger, blant annet ved at muntlig og skriftlig språk har ulike regler. Målet med transkripsjonen er å skape en oversiktlig struktur som er egnet for analyse, slik at intervjupersonens mening lettere kan formidles (Kvale, 2007).

Jeg benyttet Potter og Wetherells system, som i tillegg å gjengi ordene, inkluderer stillhet, avbrytelser og synliggjør søken etter ord og uttrykk (Jørgensen og Phillips, 2006). Å inkludere pauser og emosjonelle uttrykk, som sukking og latter, kan det berike de ordrette gjengivelsene og gi mer å reflektere rundt. Dette betegnes som prosodi og er ofte inkludert i transkripsjonen i diskursanalytisk tilnærming (Langdridge, 2006). Likevel vil ikke alt kunne fanges opp, og er derfor reduksjonistisk i forhold til den opprinnelige konteksten. Å transkribere og å lese

teksten gjentatte ganger, har gitt meg nærheten til intervjusituasjonen. Et eksempel var nedtegnelsen av latteruttrykk. Dette gav en tydeliggjøring av lytteposisjonen som tatt for gitt som terapeutens posisjon.

I mitt tilfelle ble intervjuene og transkripsjonen bare delvis en fortløpende prosess. Jeg rakk ikke alltid å transkribere mellom hvert intervju, noe som kunne gitt meg mulighet for større oversikt til å gå mer i dybden på det jeg ble nysgjerrig på. For å kompensere for dette, lyttet jeg i stedet på de opptakene jeg ikke hadde rukket å skrive ut før neste intervju og noterte meg spørsmål jeg ville få belyst nærmere. En erfaring var behovet for å spørre etter hva som bidrar til å åpne for lytting i parforhold, da jeg oppdaget at det tydeligere kom fram hva som bidro til det motsatte.

Kvale peker på at selv gode transkripsjoner vil stå overfor dilemmaet knyttet til gyldighet selv om både spørsmål og svar er presentert. Den løsrevne sammenhengen fra konteksten vil kunne bidra til at intervjupersonene opplever seg misforstått eller feilsitert (Kvale, 2007). I diskursanalyse er dette et vesentlig punkt å vurdere. Diskursanalysen krever detaljerte og nøyaktige transkripsjoner, da det er språket som er i fokus (Langdridge, 2006:258). Når man leter etter diskurser, kan det oppleves som subjektive utsagn blir ”brukt” for å kritisere, understøtte og legitimere diskursive funn. Det er derfor vesentlig at det kritiske perspektivet punktueres gjennom teksten og at diskurser er uttrykk for et kulturelt meningsnettverk som tas i bruk. Jeg inviterte informantene til å kommentere materialet, og fikk i den forbindelse mulighet til å gjenta denne presiseringen.

### 3.5.5 Dataanalyse

I analyseprosessen velger jeg å følge Willigs forslag til gjennomføring av en foucauldiansk diskursanalyse (Willig, 2001, Øfsti 2008). Hun beskriver seks trinn som har til hensikt å identifisere diskursive objekter, og gjennom disse bli oppmerksom på subjektposisjoner som kommer til syne som har føringer for praksis. Willig betrakter diskurser som *”sets of statments that construct objects and an array of subjects positions”* (Parker i Willig, 2001:107). For å finne ut hvordan objektene ble beskrevet i materialet, måtte jeg lese transkripsjonene og lytte til opptakene. Problemstillingen som var formulert la føringer for at det var terapeutenes konstruksjoner av lytting og betydning av lytting for parforhold som var viktig å identifisere. Lytting og lytting i relasjon til parforhold ble de diskursive objektene jeg søkte å finne i teksten. Ulike måter å omtale disse på, gav ulik konstruksjon av objektene. Begrepet lytting ble konstruert eksplisitt gjennom kommunikasjon, som en del av denne og lytting i parforhold

i relasjon til problemer i parforholdet. *Et nødvendig utgangspunkt* var derfor å se etter eksplisitte, så vel som implisitte konstruksjonsmuligheter. De første to eksemplene under viser måter å konstruere lytting direkte og indirekte på, hvordan dette snakkes om. Deretter vises et eksempel på lytting i relasjon til parforhold:

*”Det første som slår meg er å lytte med det tredje øret. En ting er å lytte til det de liksom sier, det andre er jo at man ikke kan unngå å holde på med å fortolke det de andre sier” (“Bjarne”).*

*”Det handler om en overdreven tro på hvis vi bare snakker sammen, hva det skal føre til av endringer” (“Erling”).*

I det første sitatet beskrives ”lytting”, i det neste brukes konstruksjonen ”å snakke sammen”. Her kan det se ut som det tas for gitt at ”å snakke sammen” innebærer lytting. Begge måter å konstruere objektet på er tilstede i teksten, med en overvekt av den direkte referansen. Den direkte konstruksjonen tas lett i bruk for å synliggjøre skillet mellom det å snakke og det å lytte.

Dette siste sitatet viser både en implisitt forståelse av hvordan lytting konstrueres som en del av kommunikasjonen og i relasjon til parforholdet. ”Å snakke ordentlig sammen” kan se ut som en forutsetning og begrunnelse for et videre forhold. Når paret ikke klarer det, legitimeres krangling, som ofte handler om å fremme eller forsvare egne argumenter, og ikke å lytte til den andre.

*”Typisk at de ikke snakker ordentlig sammen lenger og krangler mye. De sier begge at de er glad i hverandre, men må få det bedre. De har snakket om å gå fra hverandre.[ ]Og et stort konfliktområde hjemme er standarden på rydding og sånt, der er de veldig ulike. (“Erling”).*

Willig sier at det at objektet ikke refereres til direkte, kan det fortelle mye om forståelsen av objektet i seg selv (ibid). Det første jeg gjorde var å se etter ulike konstruksjoner av objektet lytting. I materialet blir lytting konstruert gjennom begrepene ”å kommunisere” eller ”å snakke”, noe som jeg oppfatter som et mer fraværende fokus på selve lyttingen, hvor lytting tas for gitt. På denne måten kan diskurser være befestet og derfor vanskelig å få øye på, da de fremstår som ”sunn fornuft” eller som sant. Gjennom dette kan det ”sanne” få en gyldighet som tilsidesetter andre oppfatninger som mindre gyldige, avhengig av posisjon og makt.

*Neste steg* var å se på hvilke måter de ulike objektkonstruksjonene skilte seg fra hverandre. Et eksempel på dette er konstruksjonen av lytting som et vesentlig element i god kommunikasjon i parforhold, samtidig som fravær av lytting i parforhold kan legitimere parproblemet. *Videre* ønsket jeg å finne hvilke overordnede diskurser som de ulike diskursive konstruksjonene av objektet hang sammen med. Eksemplet over kan belyse hvordan den diskursive

konstruksjonen ”snakke ordentlig sammen” og betydningen dette har for parforholdet, kan henge sammen med en overordnet *økonomisk diskurs*. Kravet om et forhold i balanse, hvor man investerer like mye, praktisk, emosjonelt og ekspressivt i relasjonen, henter ressurser herfra. Andre overordnede diskurser kan for eksempel være psykologiske, romantiske, medisinske eller moralske diskurser.

*Videre* analyserte jeg hvilke konstruksjoner som var forbundet eller kunne tjene ulike funksjoner avhengig av konteksten de var omgitt av. Dette kan gi en tydeligere forståelse av hvordan ulike diskursive objektkonstruksjoner har mulighet for å ”oppnå” noe i teksten (ibid: 110). Et eksempel på dette fra mitt materiale er når terapeuten snakker om lytteposisjonen som en struktur for at den som lytter skal kunne fortelle etterpå hva han har fått ut av det, for så å få korrigert ”sitt bilde”. Tas det i bruk en modernistisk diskurs, hvor kunnskap forstås som sant eller ikke? Eller er dette en samskaping av kunnskap, hvor det sjekkes ut om det er mulig å komme fram til en felles forståelse, en sosialkonstruksjonistisk diskurs?

Litt senere i teksten beskrives posisjonen til den som lytter som en ren lytteposisjon, hvor det er tydelig at det som fortelles ikke skal svares på.

*”Jeg tenker at for at den posisjonen som lyttende skal være nettopp det, så fordrer det at...at det er tydelig at det som sies nå ikke skal svares på...at de er inneforstått med det”. (“Dina”)*

Peker dette mot en filosofisk diskurs, hvor mennesket ansees som fritt og uforpliktet i forhold til å formidle sine tanker?

*Neste skritt* i analysen var å se etter hvilke posisjoner de ulike diskursene inviterte til. Willig henviser til at:

*”A subject position within a discourse identifies ‘a location for persons within the structure of rights and duties for those who use the repertoire’” (Davies og Harre i Willig, 2001: 110).*

Dette gjør flere posisjoner tilgjengelige ut fra et nettverk av meninger som en person tar i bruk. Subjektposisjonen virker direkte inn på hva som kan sies og hvordan man handler i praksis. Når terapeuter posisjonerer seg innefor et postmodernistisk paradigme i synet på kunnskap, har dette føringer for utførelsen av praksis. Terapeuten inntar posisjonen som ikke-ekspert og samskaper av kunnskap. Dersom den modernistiske diskurs anvendes, legger denne opp til en posisjon med terapeuten som ekspert og den som besitter kunnskapen som trengs for å løse problemet. Diskurser åpner og begrenser praksis på den måten. Terapi er en kontekst klienter oppsøker for å få råd om ulike problemstillinger knyttet til parforholdet (Øfsti, 2008). Innefor konteksten familievern er en ”vanlig” henvendelse par som har

problemer med å kommunisere. I analysekapitlet presenterer jeg mine utvalgte diskurser og viser ulike subjektposisjoner som terapeuter tar bruk innenfor lytting og parforhold.

*Det siste trinnet* som Willig trekker fram, handler om subjektivitet, i det som kan føles. Her utforskes sammenhengen mellom diskurser og gjenklagen disse kan framkalle. I følge eksempelet over hvor terapeuten posisjoneres som kunnskapsformidler, kan dette skape en gjenklang hvor terapeuten ser dette som en fordelaktig måte å møte kommunikasjonsproblemer i parforhold på. Davies og Harré uttrykker følgende:

*”Once having taken up a particular position as one’s own, a person inevitably sees the world from the vantage point of that position and in terms of the particular images, metaphors, storylines and concepts which are made relevant within the particular discursive practice in which they are positioned” (Willig, 2001)*

Konsekvensene av en foretrukket subjektposisjon bidrar til en forståelse av praksis som konstituerer diskursen innenfor en bestemt kultur, som for eksempel familievernnet. Innenfor ethvert sosialt felt eksisterer det et utvalg av foretrukne diskurser som virker sammen. Disse står i relasjon til overordnede diskurser i samfunnet. Et eksempel i mitt materiale, er en forståelse av parproblemer som kommunikasjonsproblemer. Dette er tilsynelatende er en etablert diskurs som konstituerer og konstitueres gjennom å påvirke samfunnets oppfatning, samtidig som oppfatningen påvirkes av samfunnet den er en del av. Når noe etableres som vanlig eller sant og gjør krav på ressurser, påvirker diskursene overordnede organer og deres fordeling av ressurser.

### 3.6 Etiske betraktninger

Mine informanter valgte alle frivillig å delta i undersøkelsen. Gjennom min henvendelse til ledere ved de ulike familiekontorene, kunne de som ønsket å delta ta kontakt med meg. De fikk muligheter for å lese om prosjektet i følgeskrivet (vedlegg II), samt informert om at alle utsagn ville bli behandlet konfidensielt.

For å anonymisere deres identitet har jeg brukt fiktive navn og språklige kjennetegn og utsagn som kunne spores tilbake til enkeltpersoner har blitt fjernet. Før intervjuet måtte de undertegne på en samtykkeerklæring (vedlegg III), hvor de ble gjort oppmerksomme på temaet og bruken av materialet og om konfidensialitet. I tillegg ble det presisert at de kunne trekke seg fra undersøkelsen når som helst i forløpet dersom de ønsket det.

Et etisk dilemma kan, som tidligere nevnt være at en diskursanalytisk tilnærming bidrar til at informantene ikke kjenner seg igjen i de diskursene som synliggjøres i materialet. Det er

derfor viktig å understreke at diskurser er knyttet til et nettverk av meninger og kunnskap som informantene tar i bruk og representerer derfor ikke den enkeltes subjektive mening. På denne måten gir teksten kun uttrykk for et bestemt perspektiv hvor meningen ligger utenfor teksten, i etablerte mønstre og gjennom historisk konstituerte diskurser. I tillegg er intervjuet en sosialt konstruert situasjon, hvor informant og intervjuer sammen bidrar til det som skapes. I forbindelse med at de undertegnet samtykkeerklæringen, fikk informantene også muligheten for å velge om de ønsket å kommentere et førsteutkast av oppgaven. Fire av fem ønsket dette. På grunn av tiden til rådighet på slutten av prosjektet, prioriterte jeg å sende ut analysekapittelet, da jeg så dette som det mest vesentlig for informantene å få anledning til å kommentere. Jeg mottok ingen kommentarer på dette, noe jeg tolker som en aksept for at innholdet var kjent og innen informantenes erfaringsrammer.

Det har vært fint å kunne lytte til selve opptakene flere ganger, og på denne måten få nærheten til intervjusituasjonen og reflektere på nytt, noe som kan ha sammenfallende trekk med å refortelle en historie. Langdridge minner om å reflektere over hvilke konsekvenser funnene kan ha for de som er involvert i forskningen (Langdridge, 2006). Familievernet representerer et relativt lite miljø, hvor mange kjenner til hverandre ut fra et faglig perspektiv. Det har derfor vært vesentlig å prioritere anonymitet fremfor å presentere funn som kunne komme i konflikt med dette.

Underveis i intervjuene stoppet jeg opp og stilte spørsmål for å klargjøre om jeg hadde oppfattet riktig, eller ba dem om å utdype noe, slik at meningen var lettere å få tak i. Når jeg likevel tolker i analyseprosessen, må dette stå for min subjektive forståelse og er farget av min forforståelse og erfaringer av faglig og personlig art.

Tolkning av tekst vil representere en dialog mellom budskap og forskerens kunnskaper om kulturelle diskurser (Thagaard, 2006). Punktueringene er mine, tolket ut fra min (for-) forståelse gjennom litteratur, erfaringer med intervjuene, faglige og personlige erfaringer. Andre forskere ville kunne ha andre tolkninger av det samme materialet. Funnene er ikke statiske, slik at de kan forstås en gang for alle, men kun må betraktes som et vitenskapelig produkt, et av flere mulige. Jeg har ønsket å være transparent i forhold til forskerposisjon, gjennom alle ledd av prosessen, er en etisk holdning jeg etterstreber.

### 3.7 Refleksjoner rundt validitet og reliabilitet

Begrepene validitet og reliabilitet handler om forskningsfunnene har verdi eller ikke. Dette springer ut fra en modernistisk forståelse av funn som det er mulig å gjenskape ved å gjenta samme arbeid (replikere), (ibid). En forskning ut fra en sosialkonstruksjonistisk posisjon vil forstå begrepene som *en* av flere måter å definere ”funn” på og at disse er subjektivt forstått. Dette gjør at jeg også må åpne for å lete etter andre forståelser enn de som er støttende til mine forforståelser. Dette har jeg ivaretatt gjennom å samarbeide med medstudenter på studiet, hvor jeg også har hatt en fast ”leser” av min tekst i tillegg til å diskutere mine fortolkninger av funn med veileder. Dette har vært nyttig og utfordrende, og klart utvidende for min forståelse.

I intervjuene stilte jeg åpne spørsmål og sjekket ut om min oppfatning av det jeg hadde lyttet til samsvarte med det de ønsket å uttrykke. Dette omtaler Kvale som vilkårlig subjektivitet (Kvale, 2006). Ved å invitere informantene til å lese og kommentere mitt utkast av analysen, ønsket jeg på denne måten å ivareta påliteligheten av denne.

Om de funnene jeg kommer fram til er gyldige, vil være viktig å se i forhold til annen tidligere forskning (Øfsti, 2008). Teorien jeg legger til grunn for oppgaven og gjennom anvendelse av denne, tematisk så vel som metodisk, vil også vise til gyldighet.

Oppgavens forskningsspørsmål kan legge føringer for at lytting kan ha betydning for parforhold, noe som intervjuguiden reflekterer. Dette preger materialet som er grunnlag for analysen. Familieterapifeltet henter mye av sin grunnlagstenkning fra det postmoderne synet på kunnskap og forståelse, som noe sosialt konstruert (Hårtveit og Jensen, 2004). Dette legger føringer for praksis.

Denne oppgaven fokuserer på terapeuter diskurser om lytting og diskurser om lytting i parforhold. Jeg søker å belyse både hvilke diskurser terapeuter innen familievernet tar i bruk i forhold til lytting i terapi, og hvilke implikasjoner dette får i samarbeid med par. Diskursive ressurser og diskurselementer, benyttes om hverandre som elementer som bygger og støtter opp diskursen.



## 4 Diskurser om lytting i terapi

Jeg har valgt en tittel for dette kapitlet som jeg kaller ”*Diskurser om lytting i terapi*”, som en felles konstruksjon av lytting som sosial samhandling. Her gjør jeg rede for hvordan konstruksjoner om lytting blir forstått, ut fra diskurser om lytting i terapi. Jeg ser etter språkhandlinger som trer fram, ut fra faglige ideer som kommer til syne eksplisitt og implisitt. Jeg diskuterer underliggende diskursers føringer for praksis og peker på subjektposisjoner som blir tilgjengelig. Kapitlet avsluttes med en oppsummering.

I intervjuene ba jeg informantene beskrive tanker og erfaringer fra arbeid med par, med fokus på lyttingens betydning. Etter å ha gjennomført intervjuene, transkribert materialet, og etter gjentatt lytting og gjennomlesning, trer det fram en sammenheng mellom temaet om lytting og terapeutenes forståelse av terapeutisk arbeid. Lytting blir fremstilt som et terapeutisk ideal, et vesentlig, men også et selvfølgelig element i terapi, som ”*noe vi skal gjøre*”.

I dette perspektivet legges det vekt på lytting som noe formåltjenlig. Lytting konstrueres her todelt; ”*Lytting som møterom*”, og ”*Lytting for å forstå*”. Ideene tar utgangspunkt i ulike diskurser om terapi, en orientert mot prosess og dialog, den andre mot mål, med vekt på struktur og resultat. Diskursene står i et motsetningsforhold som muliggjør ulike subjektposisjoner. Dette omtales nærmere under punktet om ”mulige subjektposisjoner”.

### 4.1 Lytting som møterom

Lytting har som fenomen, noe av det Øfsti forstår fenomenet kjærlighet som:

*”One of the dilemmas about “love” is that it is a self-evident, transparent notion and belongs to everyday language, and is therefore at once “empty” and saturated with meaning”. (Øfsti, 2008: 12)*

Lytting er på mange måter også selvforklarende og i stor grad knyttet til fornemmelsen. Dette gjør at vi raskt kan kjenne følelsen av å være godt lyttet til eller det motsatte.

Betydningen av det relasjonelle møtet vektlegges i intervjuene som ”*Folk må føle seg forstått*”, ”*Du kjenner det nesten i luften*” og ”*Å fortelle til en annen*”. Her fokuserer terapeuten på gjensidighet og å tilrettelegge for dialog.

#### 4.1.1 Folk må føle seg forstått

Samtlige av terapeutene gav uttrykk for at lytting var et tema, som de oppfatter som grunnleggende i terapi. ”Erling” og ”Anna” utdyper fra ulike vinkler, hva de tenker om temaet å lytte. ”Anna” uttrykker det slik:

*”Lytting er et tema som er tillagt altfor liten betydning. Generelt så blir man for opptatt av metoden og ikke av hvordan folk blir tatt imot og lyttet til. Det er for lite fokus på det. Forskning tilsier jo at dette elementet, det å føle seg forstått, er et av de viktigste elementene når du kjører sånn terapiforskning, hvor du spør klienter eller pasienter om hvorfor de synes det er en bra terapi. Eller når du sjekker de kasesene hvor det har vært et positivt resultat, så svarer så godt som alle at; Jo jeg møtte en terapeut som forstod meg”.*

Jeg tolker ”Annas” utsagn som at lytting ikke er ansett som en metode eller teknikk, men implisitt uttrykk for en terapeutisk holdning. Lytting konstrueres normativt, som ”å ta imot folk” og ”at terapeuten forstår”, forstått som ”bra terapi”. Informanten gir tyngde til utsagnet med støtte av forskning. Beskrivelser som ”generelt blir man for opptatt av metoden” forteller implisitt at metoder er noe som går på bekostning av å ta imot og lytte til folk. Dette konstruerer lytting og metoder i et motsetningsforhold. Lytting som gode terapeutiske møter henter diskursive ressurser fra det dialogiske møtet (Shotter 2009, Dyste, 2001).

Luce Irigaray<sup>20</sup> støtter ”Annas” perspektiv om betydningen av det relasjonelle aspektet. Hun mener at vestens filosofi legger for stor vekt på å forstå eller analysere det som sies, framfor å fokusere på den andre part. Dialogen starter med å lytte til den andre, slik at man får mulighet til å finne de passende ordene (Irigaray, 2002). Det enkelte utsagn er dialektisk og må forstås i relasjon til tidligere ytringer, og som respons på kommende ytringer (Dyste, 2001).

”Anna” knytter lytting til betydningen av å bli tatt imot og forstått, mens ”Erling” legger vekt på lytting i betydningen av respons. ”Erling” har følgende kommentarer:

*”Jo, det er all right å snakke om det. Det er jo et tema som jeg er oppi, i terapien hele tiden. Så altså det å lytte til hverandre, er jo på en måte grunnsteinen. Men det nytter jo ikke bare å lytte, hvis den som sier noen ting ikke får en opplevelse av at de er lyttet til. Jeg snakker derfor ganske mye om at de er nødt til å gi tilbake hva du har forstått, ellers er det ingen lytting”.*

”Erling” gir uttrykk for at oppgavens tema er relevant innenfor familievernkonteksten og i møter med par. Når han beskriver dette som *grunnsteinen* i terapi, viser det til en språkhandling hvor terapeutens posisjon som lyttende er en selvfølgelig posisjon, uavhengig av problemstillinger det søkes hjelp for. Han tar her i bruk en diskurs om lytting som terapeutisk forutsetning.

---

<sup>20</sup> Luce Irigaray, belgisk feminist, er utdannet innenfor blant annet filosofi, psykoanalyse, sosiologi (Amazon.com, søk 07.03.2010)

”Erling” legger vekt på at det ikke er nok *bare* å lytte, den må også svares på. Lytting konstrueres dermed som noe som fordrer respons. For at den som har ytret seg skal oppleve seg lyttet til, må den som har lyttet bekrefte det, for at det skal kunne kvalifiseres som lytting.

Dette sammenfaller med Shotters beskrivelse av når man samtaler med andre er det vanlig å lytte etter mulighetene for å uttrykke egne synspunkter, enten for å vise til noe annerledes eller for å gi tyngde til den andres oppfatning. Shotter er opptatt av at lytting og respons fremmer muligheten for og utforske betydningsfulle hendelser, men fremmer også følelsen av å bli hørt. Dette ser han som etiske elementer, knyttet til ”*jeg trenger deg, for å være meg*”, og ”*gjennom å motta respons på mine uttrykk kan jeg oppleve å ha verdi*” (Shotter, 2009).

”Erling” konstruerer respons som ”*å gi tilbake hva du har forstått*”, som vesentlig for å oppleve seg lyttet til. En generell oppfatning, som det kan synes som ”Erling” deler, er respons som en verbal tilbakemelding, som tilkjenner en teknisk oppfatning av kommunikasjon som budskap mellom en sender og mottager, hvor den digitale kommunikasjonen prioriteres (Schødt og Egeland, 1989). Dette står i kontrast til Voloshinov, som oppfatter respons som en opplevelse eller fornemmelsen av noe delt, som ikke nødvendigvis trenger å bekreftes verbalt. Et krav om verbal respons, sikrer ikke intensjonen av å oppleve seg lyttet til. Krav om respons, til forskjell fra den spontane responsive ytringen, kan oppleves som en byrde.

Dialogen kjennetegnes av å være en responsiv prosess, i form av spontane her og nå utvekslinger, som ikke følger en fastlagt plan. Samtalen skapes i prosessen og henviser derfor ikke tilbake til en enkelt person. (Anderson, 2003:167-168). Denne responsen er en annen type respons, som er fri og spontan, ut fra det som dukker opp i dialogen. Det er således ikke krav til en bestemt type respons. Shotter på lik linje med Bakhtin, hevder at spørsmål krever svar, en respons:

*”Det er faktisk akkurat det som ennå ikke er sagt, men som forventes som svar på det som har blitt sagt, som kan – hvis man er sensitiv i sin responsive lytting etter en slik forventning – rettleder oss der og da til å gi en passende reaksjon på det.”*  
(Shotter, i Anderson og Jensen, 2008:36-37)

Begrepene å forstå, bli møtt og få respons, kan i utgangspunktet synes som sammenfallende. ”*Å bli møtt*” i psykologisk forstand, viser til en opplevelse av interesse, hvor man har et ønske om å forstå, ved å lytte fram tanker og ideer, *den andre* har av seg selv. Jeg forstår det er denne berørtheten ”*Anna*” legger i beskrivelsene av at klienter må bli ”*møtt, føle seg forstått*”

og lyttet til”. En utforskende interesse vil fremme dialogen, hvor i følge Bakhtin, forskjellige stemmer smelter sammen fra ulike tidshorisonter, gjennom en uttalt ytring.

Når ”Erling” snakker om å ”gi tilbake hva du har forstått, ellers er det ingen lytting” er dette en annen måte å møte den andre, som legger vekt på en annen type forståelse. Her fremkommer en forventning til den som har lyttet, om respons i form av en verbal ytring. En slik respons, stiller krav til lytteren om en entydig og kongruent formulering. Terapi er en arena hvor vekten ofte legges på det verbale plan, som spesielt trer fram i parterapi. Dette er til ettertanke, i forhold til å skape en struktur som prioriterer denne uttrykksmåten.

### 4.1.2 Du kjenner det nesten i lufta

I intervjuet med ”Anna” forteller hun om sitt inntrykk av klientenes respons på å bli møtt og lyttet til.

*Intervjuer: ”Disse parene du møter, sier de noe spontant til deg om det (responsen på å bli møtt)?”*

*”Anna”: ” Det hender det”.*

*Intervjuer: ”Ja...”*

*”Anna”: ”At de, de er ganske...ja, du kjenner det nesten i lufta, skulle jeg nesten si, asså, du ser om folk er fornøyde eller føler seg forstått, det merker du jo på folk, at det blir en gjensidig oppmerksomhet i mellom terapeut og klient, det oppstår en gjensidig interesse på en måte, eller.. ser jo om folk trives i en situasjon eller ikke. Da merker man det”. [ ]..men det er vanskelig å sette ord på akkurat det fenomenet, det er en slags empatisituasjon som oppstår”.*

Det ”Anna” peker på er en fornemmelse av noe delt, uttrykt som en spontan forståelse som oppstår innefor en relasjonell kontekst. Slike øyeblikk er det hun forstår som *empatisituasjon*. ”Anna” snakker om fenomenet fornemmelse flere ganger, gjennom ulike konstruksjoner som bidrar til å tingliggjøre fornemmelse, ” *du kjenner det i lufta, det merker du på folk, ser om folk trives, du ser om folk er fornøyde og føler seg forstått*”. Språkhandlinger som gjentas, viser nærheten til diskursen det hentes ressurser fra, i denne sammenheng en dialogdiskurs. Ut fra dette tolker jeg at informanten ser dette som svært betydningsfullt og normativt for terapi.

Gjensidig går også igjen, som henspiller holdning til terapi som en gjensidig prosess.

Gjensidighet gjennom dialog skaper likeverdige posisjoner som henter ressurser fra en relasjonell terapidiskurs, om betydningen av møteøyeblikket, som Shotter og Voloshinov beskriver som ”en opplevelse av noe delt og felles forstått”.

Informanten legger vekt på det som oppstår i øyeblikket. Stern<sup>21</sup> beskriver ”her og nå-øyeblikkene” som betydningsfulle byggesteiner som gir relasjonen mening i psykoterapeutisk arbeid. Disse øyeblikkene, av kun få sekunders varighet, kaller han for ”nå-øyeblikket”.

Betydningen knytter Stern til den bevisste, gjensidige kontakten som kan oppstå i et øyeblikk, som er i samsvar med Voloshinov og Shotters beskrivelser.

### 4.1.3 Å fortelle til en annen

Å fortelle til en annen, kan også være vanskelig ved at egen sårbarhet fremstilles. Formidling av tanker og følelser, vil ofte representere den foretrukne fortellingen, det man ønsker at den andre skal høre eller det man selv for tiden er opptatt av (Lundby, 2003). Å lytte til seg selv, kan være vanskelig, ved at det kan oppleves mer ”virkelig” gjennom en språkliggjøring av fortellingen. At lytting er vanskelig blir utdypet mer i kapittel 6.2.

Sheehan<sup>22</sup> oppfatter at det legges for mye vekt på meningsaspektet i samtalen. En samtale består av flere vesentlige elementer, og trekker fram tre nivåer; *å fortelle til en annen, å snakke med bevissthet om at noen lytter til deg, og å lytte til seg selv*. ”Dina” ser betydningen av å fortelle slik:

*”Først og fremst så tror jeg det må være rom, at jeg lar folk snakke om....få ut gørra først, mye av det i hvert fall. Fordi jeg tror at gørra ligger og stenger mye....Sånn at det å fortalt hvor forferdelig det er, til noen som orker å høre hvor forferdelig det er, uten veldig mye vurderinger, men bare høre og forstå...huff liksom. Jeg tror det er viktig i seg selv... [ ].å snakke for å vite hva man tenker, snakke i hele setninger og hele resonnementer til noen som er interessert i å høre, jeg tror der skjer det noe, for mange”.*

Her kommer to diskursive ressurser om lytting til syne, lytting for å ”*ta imot en fortelling med interesse*”, eller lytting for at ”*folk må få tømme seg*”.

I den første legger ”Dina” vekt på terapeuten som et interessert publikum, som ønsker å ta imot fortellingen, uten vurderinger eller avbrytelser. Dette gir muligheter for å åpne seg og samtidig lytte til seg selv, tilsvarende det Sheehan peker på som å fortelle til en annen og å være bevisst et lyttende publikum. Troen på å fortelle til en som lytter, framkommer som en diskursiv ressurs i sitatet, gjennom terapeuten som vitne.

---

<sup>21</sup> Daniel Stern er professor i psykologi og psykiatri og beskrives som en av de mest betydningsfulle barnepsykiatere og utviklingspsykologer vi har i dag (Stern, 2007: omslag).

<sup>22</sup> Sheehan ser det å fortelle som en prosess som muliggjør det flerstemte i dialogen. Når fortellingen betraktes som produkt bidrar det til å lukke for det flerstemte (Sheehan, 1999).

I den andre, handler det om terapeuten som en container som skal ta imot det den andre vil kvitte seg med. Terapeuten posisjoneres i en passiv vitne rolle. Dette henter ressurser fra en psykoanalytisk diskurs, hvor terapeuten lytter til klienten for å finne feilen, for så å reparere den (Hårtveit og Jensen, 2004).

Subjektposisjonene som tilbys fokuserer i det førstnevnte på terapeuten som subjekt og aktivt lyttende, som sammenfaller med Sheehans betydning av å oppmuntre historien som fortelles og klienter til å lytte til egen fortelling. Terapeutens posisjon blir medskapende og likeverdig, en ikke-ekspert. Den siste ideen om å ta imot ”gørra”, posisjonere terapeuten som objekt og legitimerer derved passivitet. Forskjellen på disse to posisjonene er epistemologisk forankret, hvor den ene ser kunnskap som relasjonelt utviklet, den andre betrakter kunnskap som individuelt forankret.

Litt senere i intervjuet med ”Dina”:

*Intervjuer: ”Men hva er forskjellen, i forhold til å fortelle det til en partner, og å fortelle til deg som terapeut?”*

*”Dina”: ”Partneren hører jo ikke etter. Han hører jo ikke, han har koblet ut. [ ]Asså partneren møter ikke på hvor vanskelig, utfordrende og leit dette er. Det er kanskje grunnen til at jeg er her, egentlig, tenker jeg da, det tror jeg det er en stor forskjell på. ...noe av intensiteten må litt ut, de må få, phuu....., sånn som Sissel Gran sier, på en måte som sammenligner det med ørretfiske, hvor de må jobbe seg litt trøtte. [ ]På den måten kan det åpne mer for de intensjonene de har”.*

Når partneren ikke hører, fordi vedkommende har koblet ut, ser informanten dette som en viktig oppgave for terapeuten, ved å møte det vanskelige med interesse og forståelse. Beskrivelsen ”koblet ut”, er interessant i relasjon til lytting. Formulert på denne måten kan det implisitt peke mot lytting som en viljestyrt handling. Slik jeg tolker utsagnet, forstås lytting som noe man kan velge eller velge bort. Når ”Dina” sier at ”noe av intensiteten må ut” og ”de må jobbe seg litt trøtte”, tolker jeg dette som en aksept og ønske om å ta i mot historien, som en forutsetning for å kunne komme videre. En oppfatning om ”å tømme seg”, som ”å få sagt alt”, er en kontrast til en narrativ terapitilnærming, som ser det å fokusere på problemet, som noe som bidrar til at problemer vokser (Lundby, 2003).

Informanten benytter metaforen om ørreten som må jobbe seg trøtt før man kan hale den på land. Hva skjer når man er halt på land? Er man da forberedt på å lytte til den andre? Eller kanskje man ikke orker å kjempe så mye for sitt eget anliggende? Når en snakker ut fra en såret posisjon, er det lett å krenke eller ønske å forsvare seg. Den enkeltes behov for ”å tømme seg”, står til hinder for det Caillé betrakter som den tredje part, som parforholdet

representerer. Fokuset på det individuelle behov, henter elementer fra en autonomidiskurs, om individets rett til å uttrykke sin mening. Gjennom dette fremkommer den enes rett som den andres plikt, til å lytte.

### 4.2 Lytting for å forstå "problemet"

Å lytte når man ikke forstår, beskrives av "Erling" som utfordrende. Han forteller at da kan han begynne å kjede seg:

*Intervjuer: "Er det noen ganger du synes det er vanskelig å lytte?...at du ikke får til å lytte?"*

*"Erling": "Ja, det skjer jo det – hvis jeg kjeder meg for eksempel".*

*Intervjuer: "Når gjør du det da"?*

*"Erling": "Når jeg gjør det? Hvis det er folk som bare snakker og snakker og snakker uten at jeg skjønner, finner emosjonen i det, eller skjønner viktigheten av på en måte det, eller at de er opptatt av å kjempe sin voksenkamp uten å tenke på barna og sånne ting, men jeg tror jeg stort sett er ganske god på lytting, det er jo det vi skal gjøre da".*

Dette sitatet uttrykker implisitt en oppfatning at terapeuten skal forstå det som klienten forteller. Når terapeuten ikke finner mening verken i ordene, følelsene eller betydningen for klienten, blir det vanskelig å lytte videre. Det kan synes som ansvaret legges på klienten, for at det som fremføres skal være ryddig og tydelig, slik at det er mulig for lytteren å forstå. Terapeutens posisjon blir lineær, hvor å forstå er viktig for å kunne "stille den riktige diagnosen".

Shotter beskriver kunnskap som en representasjonell-referensiell type viten, hvor målet er å forstå. Dette skjer gjennom bevisste refleksjoner fra en taler som gjennom språket, overfører sin oppfatning til den som lytter. Når vi så "skjønner tegningen", er det vanlig at man står igjen med et spørsmål om *hva så?* Hva skal jeg gjøre med det jeg forstår? Kan dette føre til at man opplever et ansvar for å løse problemet?

Bateson ser fenomenet forståelse uløselig knyttet til kontekst og mening. Å skape en meningsfull sammenheng gir mulighet for kunne tolke og forstå. Dette er ikke bare en kognitiv prosess, men kan også være både uartikulert og intuitiv. Kontekstens betydning for mening uttrykker han slik:

*"And" context" is linked to another notion called "meaning". Without context, words and action have no meaning at all. This is true not only of human communications in words but also of communication whatsoever, of all mental processes, of all mind, in concluding that which tells the sea anemone how to grow and the amoeba what he should do next" (Bateson, i Jensen, 2007:14).*

Dette er sammenfallende med en poststrukturalistisk forståelse som oppfatter tolkning og mening innenfor en kontekstuell ramme. Mening oppstår i samtale med andre eller som et resultat av en indre dialog, hvor språket er nøkkelen til å tenke på erfaringer, gi erfaringer mening, samt å kunne formidle til andre (Walter & Peller, i Young and Cooper, 2008). Når informanten knytter forståelse til konteksten terapi, peker det på en språkhandling som legitimerer ideen om hva terapi skal være. Jeg oppfatter at det ligger en spenning i utsagnet når terapeuten vurderer sin egen posisjon i samspillet. Spenningen er knyttet til kontrasten mellom ”*jeg er stort sett ganske god på lytting*” til ”*at det er vanskelig å lytte*” og ”*begynne å kjede seg*”. Her snakkes det ut fra en diskurs om at terapi er å være god til å lytte med den hensikt å få kunnskap og å forstå problemet.

”Erling” beskriver sin oppfatning av ”*å være god på å lytte*”, ut fra et emosjonelt ståsted, noe han tror han er. Denne språkhandlingen tilkjenner en modernistisk terapidiskurs, hvor lytting er knyttet til individet, i motsetning til en sosialkonstruksjonistisk forståelse av den relasjonelle betydningen. Kanskje henger dette nettopp sammen med spørsmålet mange i fagfeltet stiller seg om hva som virker i terapi?

Når lytting konstrueres i relasjon til terapi med hensikt at terapeuten skal forstå, blir dette et paradoks. Forståelse fremstår da både noe som terapeuten søker, og samtidig også noe som terapeutene har. I parterapi er partenes forståelse av hverandre et vesentlig fokus som også kommer fram i intervjuene, dette belyses under pardiskursen.

Når terapeuten ikke ”*finner emosjonen*” eller forstår betydningen, fanges ikke terapeutens interesse, han kjeder seg. Posisjonen blir passiv og ikke responsiv som følge av at det har vært vanskelig å lytte. Bruk av uttrykket ”*kjede seg*” tolker jeg som når terapeut ikke får ideer og spørsmål på bakgrunn av disse, ansees lyttingen som uvesentlig. Dette støtter lytting som formålstjenelig i terapeutens arbeid og posisjon.

Når klienten ikke fyller kravene til formidling og kongruens, men *snakker, snakker og snakker*, undergraves betydningen av å fortelle, som noe som fremmer det flerstemte. Jeg oppfatter at å snakke for å skape forståelse, har en overordnet posisjon i forhold til det å lytte. På denne måten tar terapeuten i bruk ulike diskursive objekter, lytting er viktig, noe man skal være god på, men samtidig forstås det å snakke av en høyere rang i forhold til å lytte.

Jeg har her presentert elementer fra materialet innenfor diskurser om lytting i terapi.

Diskursen om lytting som formålstjenelig for å skape et godt terapeutisk klima og som at



terapeuten skal forstå ”problemet”. Lytteposisjonen er assosiert med terapeutens selvfølgerlige ansvar. Elementene er synlige i også andre deler av materialet. Samtlige terapeuter snakker om betydningen av å formidle sin historie til en terapeut. I samspill med par skapte alle informantene en struktur hvor en av gangen snakket uforstyrret, mens den andre lyttet. Flere av terapeutene la også vekt på betydningen av ”å få tømt seg” eller ”få ut gørra”, før man kan lytte. Når det gjelder å kunne være oppmerksom på den andres lytting, kom dette til uttrykk gjennom hvordan terapeutene beskrev strukturen med å snakke og lytte, som omtales i neste kapittel.

### 4.3 Mulige subjektposisjoner

Informantene begrunner lytting i terapeutisk kontekst, som peker i to motstridende retninger, en basert på dialog og samskaping og en for å oppnå forståelse eller kunnskap på individnivå. Disse er omtalt som ”lytting som møterom”, og ”lytting for å forstå”.

I lytting som møterom, konstrueres lytting som å føle seg forstått og møtt av terapeuten. Denne posisjonen bidrar til at terapeuten legger vekt på dialogen og samspillet, og har gjennom dette en holdning som er preget av en nysgjerrig og ikke-vitende tilnærming. Holdninger som ”jeg trenger deg for å være meg”, og ”gjennom å motta respons på mine uttrykk kan jeg oppleve å ha verdi” henspiller på gjensidigheten i et slikt samspill. Terapeuten har tro på klientens ressurser, at ”han har det som skal til”. Slike møter kan bidra til å tydeliggjøre klientens styrke og verdi, og gjennom disse mulighetene for vekst og valg. Posisjonen som gjensidig samspillspartner henter ressurser fra en systemisk, sirkulær forståelse, hvor den enes uttrykk er et svar på en annens uttrykk, slik Bakhtin forstår dialogen (Shotter, 2009). Lytting, forstås her som en del av et dialogisk møte. I dialogiske møter ytres responsen spontant og fritt, som bidrar til å skape dialogen og relasjonen. Dette er i tråd med en postmoderne forståelse av terapi og det Hoffman omtaler som ”den nye stilen; dialogisk nettverk” (Anderson og Jensen, 2008).

Posisjonen springer ut fra et ontologisk syn, som legger vekt på at kunnskap skapes gjennom dialogiske møter.

Dilemmaet kommer til syne når en naturvitenskapelig diskurs tas i bruk, i forståelsen av årsak, virkning-tenkning. ”Lytting for å forstå” tilbyr en annen måte å se og møte praksis på. Her tilbys en subjektposisjon hvor forståelse knyttes til individuell kunnskap, her terapeutens. Dette legitimerer handlingsrommet, hvor målet er å komme fram til en forståelse av den

andre. Her blir klienten objektet som skal forstås. Når kunnskap blir et utgangspunkt for terapeutens fokus, skapes handlingsrommet hvor terapeuten ønsker å hente ut kunnskap for å forstå klienten. Når vet man at man har forstått og hva skal forståelsen føre til?

### **4.4 Oppsummering av diskursen om lytting i terapi**

I dette kapitlet har jeg vist hvordan terapeuters kunnskap og praksis knyttet til lytting, henger sammen med diskurser som tas i bruk i terapi. Mitt inntrykk er en generell oppfatning blant terapeutene, at lytting er et fundament i en postmoderne terapeutisk tilnærming, en naturlig posisjon terapeuter inntar.

To diskursive ressurser skiller seg ut. Den ene legger vekt på en relasjonell praksis, hvor essensen er at klienter skal føle seg møtt, forstått og lyttet til. Dette henviser til det terapeutiske møtet som selve forutsetningen i terapi. En slik praksis vil etter mitt syn, opprettholde diskursen om terapi, hvor det mest virksomme elementet i terapien er relasjonelt forstått. Dette er i tråd med forskningen som Duncan og Miller presenterer.

I kontrast til dette fremkommer en annen ressurs, hvor fokuset i terapi legges på at terapeuten skal forstå problemet. Når ikke terapeuten finner meningen i det fortalte, eller ikke blir berørt, får dette konsekvenser for samhandling og muligheter for å lytte. Forståelsen gjør i denne sammenhengen krav på kongruens, en entydighet som bidrar til monolog.

De to ulike ressursene viser at formålet med å lytte gir forskjellige muligheter og praksiser. Gjennom språkhandlinger har jeg vist hvordan ressursene legitimerer de ulike praksistilnærminger.

## 5 Diskurser om lytting i parterapi

For å lete etter diskurser spurte jeg informantene etter beskrivelser fra praksis. Diskurser er orientert mot handling og er førende for hvordan vi posisjonerer oss (Winslade, 2004, Willig, 2001). Hvordan møter terapeuter par som henvender seg med kommunikasjonsproblemer hvor ofte den ene part ønsker at den andre skal bli ”flinkere” til å kommunisere, eller der konflikten gjør at lytting blir vanskelig?

I dette kapitlet redegjør jeg for diskurser om lytting i terapi med par. En tilnærming blant informantene er å strukturere samtalene i tale og lytte posisjoner. Jeg ser etter implisitte utsagn om lytting, samtidig som jeg også fokuserer på de ulike posisjonenes betydning og muligheter for lytting til hverandre. Jeg viser hvordan terapeutenes ønske om å tilføre kunnskap, påvirker møter med parene.

### 5.1 Strukturering av parterapi

Invitasjonen til å fortelle om erfaringer fra praksis ble møtt kognitivt med terapeutens tanker og kunnskap om temaet. Dette skjedde i flere av intervjuene. ”Erling” starter med å beskrive ideer i møter med par som ønsker å få til en bedre kommunikasjon.

*Intervjuer: ”Kunne du fortelle om hvordan du møter par, gjerne fortelle om noen konkrete erfaringer?”*

*”Erling”: ”Nei, asså...det jeg gjør, det er nok å prøve å oversette litt, for hverandre. Skape en setting hvor jeg intervjuer en og den andre sitter og lytter, hvor det skal være enklere å komme i lytteposisjon. Jeg kan også gjøre det helt konkret at jeg sier: ”Nå må du lytte og nå må du høre etter sånn og sånn”, for eksempel. Eller jeg kan sette folk til å snakke sammen og hører om de hører etter hva de sier, og stoppe dem å si: ”Hva var det egentlig du oppfattet av det som ble sagt nå? Hjelp dem til å få tilbake forståelsen sin”.*

*Intervjuer: ”Du sitter og lytter til deres kommunikasjon og så kommenterer du....”*

*”Erling”: ”Ja, jeg kan for eksempel si at ”Hva var det du oppfattet nå?” Og så sier den ene et eller annet som ikke har noe med saken å gjøre i det hele tatt. Så sier jeg: ”Var det dette du mente å si?” ”nei, det var det ikke”. ”Ja, da må du si det på nytt så det er mulig å forstå”. På en måte hjelpe dem i det der, og ofte kombinert med noen refleksjoner om i hvilken grad de lytter til hverandre da, eller om de er opptatt av å fremføre sine egne argumenter”.*

*Intervjuer: ”Er det noen som uttrykker noe?”*

*”Erling”: ”Ja, det er det absolutt. Mange sier det er vanskelig å lytte.”*

Når terapeuten ønsker å hjelpe paret til for å forstå hverandre, skapes det en struktur som skal gjøre det mulig å lytte. Terapeuten instruerer lytteposisjonen ved å gi konkrete instruksjoner om hvordan posisjonen skal inntas. I dette oppfatter jeg et implisitt krav og forventning til å lytte. En annen struktur som terapeuten forteller om, er å sette paret i en tale- lytteposisjon hvor paret skal ”forsøke seg på egenhånd”. Her korrigerer terapeuten det klienten hørte eller skulle

har hørt. Kommentarer som gis i form av en bedømmelse, peker mot et maktspekt. Terapeuten påtar seg rollen som primær fortolker av situasjonen hvor makten fremkommer gjennom en pedagogisk diskurs, hvor ønsket er å lære opp hvordan lytting og respons skal gis. Makt i denne sammenheng er derfor knyttet til hvordan praksis er strukturert på bakgrunn diskurser som tas i bruk (Willig, 2001).

Korrigerer av lytteren skal hjelpe den som har snakket til” *å få tilbake forståelsen sin*”. Lytteren blir i denne sammenhengen ansvarlig for å ha hørt ”riktig”. På denne måten fremstår kommunikasjon som teknikk, hvor parproblemet møtes med en instrumentell tilnærming. Responsen kan dermed forstås og bedømmes som enten rett eller gal. Det spontane møteøyeblikket som i følge Shotter kan oppstå når to deler noe felles forstått kan synes å gå på bekostning av strukturen (Shotter, 2009). Dette bidrar til å legitimere terapeutens posisjon som ekspert og samtidig posisjoneres paret i et hjelpetrengende perspektiv. Jeg oppfatter at de instruktive strukturene kan sees som monologiske, hvor det flerstemte, kreative og spontane ikke slippes til. Dette kan minne om det Bakhtin beskriver som å gi legitimitet til en autoritativ stemme og hvor andre stemmer undertrykkes (Dyste, 2001).

### 5.2 Turtaking

”Erling” beskriver i eksempelet hvordan han skaper en struktur for å snakke og lytte, som byttes på, etter prinsippet en av gangen. Strukturen skal gjøre det enklere å komme i lytteposisjon, og fortelleren kan snakke uforstyrret med bevissthet om at andre lytter.

I det første avsnittet i dialogen over, er terapeuten opptatt av lytterens perspektiv, med tanke på om lytteren har oppfattet det slik det var ment fra fortellerens side. Terapeuten bryter inn, enten når han ikke forstår, eller når han tror lytteren ikke har skjønnet det som er sagt, eller ikke har lyttet. Det er derfor interessant å se at i det neste sitatet i dialogen legges ansvaret for forståelsen over på den som snakker. Her blir den som snakker oppfordret til å gjenta slik at det blir mulig å forstå. På denne måten skifter terapeuten mellom å ta lytteren og snakkerens perspektiv. Om dette er bevisst eller ei, blir ikke sagt noe om.

Flere av informantene gav uttrykk for at strukturering av parsamtaler ga mulighet for å skape en rettferdig balanse i forhold til å fordele tid, oppmerksomhet og anerkjennelse, som kunne være en utfordring i parterapi. ”Dina” sier følgende:

*”Når jeg har fått enighet med den ene parten, så er det stort sett en god mulighet til å få det med den andre etterpå, så jeg får balansert det. Etter hvert så ber jeg dem sitte sånn mot hverandre og gjøre litt sånn tale-/lytteteknikk”.*

I forhold til parterapi snakket informantene om hvor viktig det var å ha god kontakt med begge parter. Dette ble i stor grad gjort ved å invitere til å høre en historie om gangen, ”*først får du tid, og så får du fortelle hele historien din etterpå*”. Informantene fortalte om betydningen av å holde kontakten med begge parter, mens de snakker med den ene. Dette ble gjort ved ikke å snakke for lenge med en, før de henvendte seg til den som lyttet for å sjekke hvordan det gikk. Når terapeutene har en bevissthet om begges tilstedeværelse, er det i samsvar med Caillé’s anmodning om at parterapi ikke skal være individualterapi i nærvær av den andre (Caillé, 1992).

Den amerikanske filosofen Rawls snakker om rettferdighet som rimelighet, et pragmatisk rettferdighetsbegrep som kan være basert på prinsippet om gjensidighet, for eksempel velvillighet til å samarbeide. Prinsippet om rettferdighet kan også formuleres som et krav om upartiskhet (Fjørtoft, 2006). En struktur gjennom snakke- og lytteposisjoner, er en pragmatisk tilnærming som skal sikre paret muligheter og rettferdighet.

En diskurs om rettferdighet tar utgangspunkt i at paret skal oppleve en lik fordeling, samtidig skal individets autonome rettigheter ivaretas. Her kan det oppstå et dilemma mellom fokus på parforholdet og på individet. Individets autonome rett til både å uttrykke seg og til å lytte, gjelder også overfor retten til det motsatte. Kan strukturen i parterapi fremstå som et krav om upartiskhet og krav om ”riktig” respons? Hvor velvillig og forberedt er klientene på et slikt samarbeid?

### 5.3 ”Lisa gikk til skolen...”

”Erling” innleder med noen betraktninger om terapi. Samarbeidet med dette paret, i motsetning til en del andre par, beskriver han som ”*ordentlig terapi*”. Terapeuten opplever at mange par kommer fordi de synes de må gjøre noe. De er egentlig ikke villige til å jobbe eller inngå i noen prosesser, de er mer ute for å vinne kampen. Dette paret er veldig dedikerte og har lyst til å få det bedre sammen, forteller han.

*”Akkurat med dette paret så setter jeg de to stolene mot hverandre, og sitter for så vidt utenfor. De snakker veldig mye med hverandre, og hvis de henvender seg til meg, så sier jeg: ”Kan du si det til han?”, de er veldig høflige og avbryter hverandre ikke. [ ] for eksempel kan hun si noe, men når han til slutt får ordet, så går han videre på å si hvordan han har det. Da kan jeg for eksempel stoppe og si: ”Jeg lurer på hva var det egentlig... hva var det du hørte?”...og på en måte lære dem opp i aktiv lytting da”.*

I beskrivelse av praksis formulerer terapeuten ”hjelp til å få tilbake forståelsen sin”, mens i fortellingen fra praksis uttrykker terapeuten mer eksplisitt ønske ”å lære opp”. Det kan synes som to forskjellige diskursive elementer er aktive samtidig.

I sitatet forteller terapeuten at han sitter utenfor for å observere kommunikasjonen, og er tilgjengelig dersom paret trenger hjelp. Hjelpen består i å oppfordre til å prøve om igjen, som kan forstås som å øve opp sensitivitet og bidra til gode samtaleerfaringer, omtalt som å øve opp i aktiv lytting. Denne observerende måten å delta i samspill i, henter ressurser fra en pedagogisk diskurs som posisjonerer partene i mester/lærling samspill. Mesteren vil hjelpe lærlingene til kunnskap og erfaringer som gir kompetanse i kommunikasjon. Å erfare hvordan eget bidrag virker og påvirkes av den annen part skal øke forståelsen og derved håp om endret kommunikasjonssamspill. Diskursen bygger på en modernistisk ide ut fra en årsak og virknings tenkning, hvor terapeuten posisjoneres i forhold til en lineær kausalitet.

I sitatet ovenfor fokuserer terapeuten på parets samhandling som beskrives som *veldig høflig, ikke å avbryte hverandre og de prater mye sammen*. Terapeuten beskriver klimaet som samarbeidende, med vilje til å lytte til hverandre. Terapeuten blir i denne konteksten et vitne. ”Mesteren” trer fram når noe må sies annerledes. Her settes to diskurser i arbeid samtidig, en om kunnskap gjennom samskaping, en om kunnskap gjennom opplæring.

Et fellestrekk er elementet av pedagogikk. I parterapi trer dette fram som et hovedtrekk i materialet. Kommunikasjonsproblemer møtes i stor grad med kunnskapstilførsel. Dette peker mot et diskursivt element hvor terapeuten har kunnskap som paret trenger for å kommunisere.

”Erling” forteller om lytteerfaringer paret kan tilegne seg gjennom terapi:

*[ ]” Og hvis hun sier noe og han ikke responderer så spør jeg han: ”Hva synes du om dette?” eller ”Hva var det du hørte?”. Så hjelper jeg dem med litt sånn kunstig åndedrett. Så jeg tenker å hjelpe dem til å forstå at det ikke er noe som du kan regne med kommer helt automatisk. Det er noe som er komplisert å få til og som man må øve på”.*

Metaforen kunstig åndedrett peker mot en medisinsk diskurs i bruk, hvor klienten posisjoneres i pasientrollen, og hjelpen, i denne sammenheng terapeuten, er hentet fra akuttmedisin. Den livgivende behandlingen er kommunikasjon, som er en komplisert medisin, som må testes for å se hvordan effekten blir. På denne måten fremstår terapi som en arena for øvelse.

Jeg finner utsagnet om ”ordentlig terapi” interessant. Det refereres i denne sammenheng til å være villig til å gå inn i noen prosesser, som står i kontrast til bare å skulle fremføre egne

argumenter for å vinne. Det kan synes som konstruksjonen av terapeutiske prosesser og å være villig, henter elementer fra en diskurs om terapi som samarbeid. Prosessene det refereres til i sitatet er opplæring i aktiv lytting, tar i bruk elementer fra en pedagogisk diskurs.

”*Ordentlig terapi*” tolker jeg ut fra dette som vilje til pedagogisk samarbeid eller lærevillighet. Henger dette sammen med ideen om en bedre kommunikasjon vil føre til et bedre parforhold?

I materialet blir modellen om tale-/lytteteknikk nevnt av samtlige terapeuter, som noe de tar i bruk i møter med par. Informantene beskriver strukturen som en som snakker og en som lytter, men kommenterer ikke metodens innhold ut over dette. ”Carl” reflekterer over teknikken slik:

*”Hvis det er veldig dårlige lytteforhold, så kan jeg bruke den (tale-/lytteteknikken), men noen ganger blir det sånn automatisk rapportering. Den går liksom ikke dypt nok, den beveger seg på overflaten”.*

Jeg forstår sitatet som at terapeuten griper til denne løsningen i håp om at partene skal lytte til hverandre. Når terapeutene referer til bruk av denne teknikken, er det når paret ikke klarer å lytte til hverandre, at man avbryter, blir konkurrerende eller krenker hverandre. Jeg tolker derfor at terapeutene opplever at det er hjelpsomt å skape en struktur for en mer konstruktiv måte å samtale på.

John Gottmans forskning tar et oppgjør med modellen om *Aktiv lytting* og det han opplever som en myte, knyttet til forståelse av ekteskapsproblemer og hvordan disse skal møtes i terapi. Denne representerer en motdiskurs i terapi. Gottman ser tale-/lytteteknikken som naturstridig brukt innenfor parkonflikter, da individets autonomi ikke gis rettigheter. Dette er i samsvar med det ”Carl” uttaler, når han snakker om tale-/lytteteknikken som ”*automatisk rapportering, som ikke går dypt nok*”. Mer om denne forskningen, se punktet om annen forskning i innledningen (Gottman, 1999).

### 5.4 Parterapi alltid med to?

”Erling” forteller om et eksempel, hvor han deler paret. Dette gjør han etter å ha snakket med dem noen ganger. Begrunnelsen er at han ønsker om å være ”*ordentlig på parti*” med den ene:

*Intervjuer: ”Å ja, det hender du deler paret?”*

*”Erling”: ”Ja, det hender jeg deler dem. Jeg har hatt en, to, tre samtaler sammen og så hadde jeg dem hver for seg. Også skal de ha en samtale sammen”.*

*Intervjuer: ”Kan jeg spørre deg om hva som gjør at du tenker at ”nå skal jeg dele paret?”*

*”Erling”:* ”Ja, det er litt...hvis det er ting som for eksempel med dette paret, så er det et stort tema hvor de skal bo i landet. Hun er veldig på det at hun vil flytte. Og hun er veldig ulykkelig, fordi hun bor her. Det har vi snakket om. Men det var min opplevelse at han ikke tar det inn. Og da tenkte jeg at det skal jeg snakke ordentlig med han om, men da vil jeg ikke ha henne der. Så...så det er en grunn. At jeg tenker, at i noen samtaler, hvor på en måte jeg egentlig trenger å være ordentlig på parti med den andre. Og da er det godt at den andre ikke er der.[ ]”Hvor viktig tror du det er for henne å flytte? Og han svarer: ”ja, hun snakker om det hele tiden, så det er klart viktig”. Ja men HVOR VIKTIG? på en skala fra en til ti, hvor en er litt viktig og ti er kjempeviktig?(han svarer) ”hun er nok på en fem”. ”der tror jeg du tar helt feil, hun er liksom på en ni”. Og det var liksom enklere å få til i en samtale hvor han ikke trengte å gå i forsvar når hun var der”.

Når ”Erling” inviterer til individuelle samtaler, tolker jeg som en lojalitet overfor begge parter. Caillé ser å balansere lojalitet som en utfordring i parterapi, ved at partene kan prøve å ”erobre” terapeuten (ibid).

Når terapeuten fornemmer at mannen ikke ”tar inn” hvor sterkt partnerens ønske om å flytte er, ønsker han en annen struktur hvor det er mulig å ”være ordentlig på parti”. Her konstrueres lytting som ”å ta inn”. Implisitt i denne formuleringen ligger et krav om å lytte. Et krav som begrunner terapeutens handling om å dele paret for å kunne skape et annet utgangspunkt for lytting. Lytting, i denne sammenhengen, innebærer, slik jeg tolker det, et ønske om å overbevise om en annen oppfatning enn det klienten har. Dette ser terapeuten som enklere med bare den ene parten til stede. Da blir ikke motstanden så stor, formulert som ”ikke trenger å gå i forsvar”. Språkhandlingen i denne sammenheng støtter perspektivet om overbevisning, og viser hvordan vi handler i språket.

I ”kampen om sannheten”, fremkommer at målet for møtet er definert på forhånd hvor en autoritativ stemme trer det fram. Terapeuten korrigerer mannens bilde eller oppfatning, som feil. I et dialogisk perspektiv, ville vekten legges på en respons som åpnet for utvidelse av ytringen, snarere enn å lukke den. På en annen side kan korrigeringen, betraktes ut fra et rådgivende perspektiv, hvor terapeuten trer ut av en ikke-vite posisjon i samarbeidet, i tråd med det Syrstad diskuterer i sin mastergrads oppgave. Her peker hun på spenningsfeltet mellom valg og råd i familievernet, hvor hun ser terapeutens ikke-vitende posisjon ikke som konstruktiv i alle sammenhenger (Syrstad, 2008).

På bakgrunn av den følelsesmessige konteksten, ”veldig ulykkelig”, gjøres valget om å dele paret. I Dahlens bok ”Nextopia” introduseres vi for begrepet ved samme navn. Begrepet beskriver menneskers drivkraft, som søken og strev etter det  *neste*, i forventningen om at dette  *neste* kan være noe enda bedre, med enda større lykke. ”Forventningssamfunnet” har store muligheter for lykke, samtidig som det aldri vært vanskeligere å forbli lykkelig. I følge



Dahlén handler ”Nextopia” om at vi ikke er fornøyde lenge av gangen, men derimot kan vi bli det flere ganger. Dette fører oss ut i jakten på lykke (Dahlén, 2009). Når terapeuten gjør valg om å dele paret for å tydeliggjøre den ulykkelige ønsker, kan det synes som ideen om vår tids forståelse av lykke som drivkraft i parforhold tas i bruk. Fravær av lykke kan dermed true parforholdets eksistens. Denne oppfatningen næres av diskursen om det lykkelige parforhold og kommunikasjon som evaluering av kjærlighet, og minner om det Sheehan refererer til som ”den tradisjonelle diskursen om parforhold”. I artikkelen om ”Å nedtone paret som idé...” reiser han spørsmål om familievernet som institusjon bidrar til å fastholde denne tradisjonelle diskursen om parforholdet (Sheehan, 2009). Det ser her ut som informanten her støtter seg til Caillés teori om parforholdet som en tredje part, som trenger å bli hjulpet.

Caillé ser i dag utvikling av parforholdet i retning av å ha et mer individuelt fokus. Dette er i samsvar med det sosiologen Giddens omtaler som ”det rene forhold”. Giddens ideer er mye benyttet som en forståelse og beskrivelse av moderne par. Han oppfatter parforhold som en sosial arena hvor individuell tilfredsstillelse hentes ut. I ”det rene forholdet” legges det vekt på selvutvikling, når forhold ikke lenger bidrar til dette, legitimeres bruddet. Øfsti referer i sin doktorgrad til Giddens, og stiller følgende spørsmål til parforholdet: ”*Is everything well in our relationship*”, and “*How is this contributing to my self-development?*” (Øfsti, 2008:32). Dette perspektivet gir støtte til Sheehans argumenter om en utvidet ramme å betrakte parforhold ut fra.

### 5.5 Mulige subjektposisjoner

I dette kapitlet trer fokuset på struktur i terapien fram dominert av en pedagogisk diskursiv praksis, hvor hensikten er tilførsel av kunnskap om kommunikasjon. Denne diskursen tilbyr subjektposisjonen hvor terapeuten instruerer, korrigerer eller oppfordrer til en bestemt type respons. Gjennom dette blir den annens posisjon gitt. Denne dreier seg om ”lærling-plassen”, som skal motta kunnskap og hjelp fra en ”mester”. Terapeuten skal hjelpe med å finne en løsning på problemet, knyttet til kommunikasjon. Løsningen er i form av kunnskap og praktisk øvelse. På denne måten tilbyr en pedagogisk diskurs terapeuten en ekspertposisjon, hvor klientens lytteposisjon tas for gitt og i liten grad forberedes.

Den pedagogiske diskursen henger sammen med en modernistisk forståelsesramme, hvor kunnskap oppfattes som ”sann”. Slik skapes oppfatning om ekspertposisjon og derved dikotomien. Det kan synes som strukturen stiller krav til å lytte og til å respondere.

I den pedagogiske diskursen stilles terapeuten overfor dilemmaet mellom parforholdet og fokus på individet.

Sammenlignet med forrige kapittel, kommer det til syne andre diskursive ressurser om lytting i møter med par. Når par har kommunikasjonsproblemer møtes disse i hovedsak med kunnskapstilførsel som problemløsning. Hvordan kan dette forstås? Betraktes kommunikasjon og problemer i parforhold som en kategori som møtes med en gitt tilnærming? Legger problemforståelsen føringer for posisjonene som inntas?

Denne sammenhengen må sees i lys av andre tilgjengelig diskurser som for eksempel diskurser om parforhold og kommunikasjon og forståelsen av familievernets mandat. Denne sammenhengen vil bli drøftet i kapittel 7.

### 5.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg vist terapeutenes forståelse av lytting og hvilke implikasjoner dette har for møter med par i mitt materiale. Dette synliggjør hvordan lytting konstrueres gjennom beskrivelser av praksis og gjennom utvalgte sitater.

Den pedagogiske diskursen trer fram som dominerende i møter med par og kommunikasjon, gjennom språkhandlinger og strukturen som skapes.

På ulike måter struktureres parsamtaler i snakke- og lytteposisjoner med tanke på å endre adferd. Dette har klare paralleller til en strategisk og modernistisk oppfatning av terapi (Hårtveit og Jensen, 2004), som viser hvordan diskurser er inspirert gjennom kultur og historie over tid.

I intervjuene, ble lytteposisjonen oppfattet som terapeutens posisjon. Det interessante er at i forhold til møter med par, struktureres lytteposisjonen som klientens posisjon. Dette legger føringer for at lytteposisjonen blir en selvfølgelig posisjon, inntatt gjennom at noen snakker. Dette synliggjøres gjennom språkhandlinger som *"nå må du sitte og lytte eller høre etter"*, som implisitt inneholder et krav om å lytte. Posisjonen blir instruert og blir ikke forberedt utover instruksjonen. Et annet trekk, er bruk av tale-/lytteteknikken inspirert av Prep-kursmodellen, innenfor parterapi.

I dette kapitlet kommer det fram hvordan par som søker hjelp for ”kommunikasjonsproblemer”<sup>23</sup> blir møtt gjennom en i institusjonalisert praksis. I diskursanalytisk forståelse, viser dette hvordan praksis formes av diskurser om lytting i terapi, samtidig som diskursene bidrar til å forsterke og opprettholde praksis, gjennom møter med par i terapi.

Neste kapittel tar for seg diskurser om lytting i parforhold, men fokuserer også på elementer som referer seg til lytteposisjonen og hvordan denne beskrives av terapeutene i materialet.

---

<sup>23</sup> Jeg setter kommunikasjonsproblemer i anførselstegn da jeg oppfatter dette som en kategorisering som blir førende for hvordan par møtes i terapi. Dette vil bli utdypet mer i kapitlet om Pardiskursen.

## 6 Diskurser om lytting i parforhold

Forrige kapittel fokuserte på hvordan diskurser i parterapi kommer til syne gjennom struktur, kunnskapstilførsel og øvelse, hvor opplæring i kommunikasjon er et av kjerneelementene.

Dette kapitlet legger vekt på lytteposisjonen og diskurser knyttet til denne.

Det fremkommer at strukturen av parsamtaler skal fremme forståelse hos terapeuten, så vel som hos den som lytter. Et terapeutisk mål var blant annet *”håp om å skape nysgjerrighet og nyanser hos den andre”*, som ”Bjarne” beskriver det. Ved øvelser i kommunikasjon skal paret lære å fokusere på de ulike posisjonene.

I materialet ble jeg oppmerksom på hvordan viljen til lytting fikk konsekvenser for hvordan samarbeidet med par ble organisert. Dette er i og for seg ikke så oppsiktsvekkende, da møter med par har andre utfordringer enn for eksempel møter med en enkelt person.

I dette kapitlet vil jeg derfor utdype det jeg betegner som diskurser om lytting i parforhold. Jeg presenterer hvordan ulike terapeutposisjoner trer fram, og hvordan disse bidrar til å posisjonere klientene, men også deres mulighet for å posisjonere hverandre. Min interesse har vært å undersøke forståelser av den lyttende posisjon, noe som fremgår av intervjuguiden. Til slutt vil jeg belyse og diskutere funn i materialet knyttet til posisjonen som lyttende.

### 6.1 Mange lytter ikke

I intervjuene stilte jeg spørsmål om hva informantene tenkte rundt temaet om lytting og parforhold. ”Dina” og ”Erling” uttaler dette:

*”Dina”: ”Jo..hva jeg synes er spennende med det, er at jeg tenker at de fleste nok kan ha en ide om at de lytter...lytter, ja, lytte er et litt sterkt ord, men å høre hva partneren sier. Og at de gjennom å høre hva partneren sier, så danner de seg et bilde av det partneren mener. Men jeg tenker at veldig, veldig ofte ikke er sånn. ....Jeg har lest noe forskning, at i opphetede konflikter så hører man bare ca 2% av det motstanderen, den andre parten sier, fordi man er så opptatt av å sitte å vurdere og tenke at nei det var ikke sånn og du tar feil og du er alltid og du er aldri og sånn, samtidig som man etter veldig, veldig kort tid går inn i et modus som handler om å produsere sitt eget svar, og der igjennom totalt blokkerer fordi man er opptatt med noe annet”.*

*”Erling”: ”Det er veldig mange som ikke lytter. Jeg tenker jo det. Jeg tenker at det er veldig mange som er så opptatt av sin egen, ja, hva de selv skal si at de ikke klarer å lytte og ta inn hva den andre egentlig sier eller mener. [ ] De er jo ofte i konflikt når de kommer, og da er de ute etter å fremme sitt eget syn, enn å gå inn i en dialog da...”*

Begge informantene forteller om at mange ikke lytter med begrunnelse i konflikten de har seg i mellom. Konflikt konstrueres på denne måten som et hinder for å være lyttende. Mange av parene som søker hjelp i familieverket, har en pågående konflikt, som ofte har vart en stund før de tar beslutningen om å søke hjelp. Parene har prøvd å løse problemene på egenhånd og

når dette ikke fører fram, ber de om hjelp utenfra. Disse terapeutene beskriver partnernes vanskeligheter med å klare å ta den andres perspektiv, da de fokuserer på egne argumenter, snarer enn å forstå den andre. Dette bidrar til selektiv hørsel og feiloppfatninger.

Konfliktadferden gjør at mange ikke klarer å lytte. Fokuset er på egen situasjon, ved at man treffes av noe man opplever som ufortjent, usant, feil eller urimelig. Dialog fordrer at man har vilje til å ta den annens perspektiv, noe som derfor blir vanskelig.

”Dina” uttrykker at hun synes det er et spennende tema og peker på inntrykk av at mange tror de lytter. Erfaringene hennes er at mange nettopp ikke gjør det. Hun lager et skille mellom å lytte og høre, ved å forstå det første som sterkere enn det andre. Jeg tolker dette som at å høre beveger seg mer på overflaten, hvor ordene blir konflikts våpen, som motstanderne tar i bruk for å treffe eller å forsvare seg mot. Å lytte blir i en konfliktsammenheng for sterkt å bruke. Lytting fordrer at man er villig og åpen for noe nytt og annerledes, som kan være forskjellig fra egen forståelse. En slik respons er av en annen karakter enn forsvar og korreksjon. Kampmetaforen, som konstruksjon av parterapi, går igjen i materialet, som kan beskrive arenaen terapeutene opplever å befinne seg på.

I de overstående sitatene punktuerer terapeutene på konfliktsituasjonen, som begrunnelse for at lytting ikke finner sted. Slik legitimerer konflikter at lytting ikke finner sted, noe jeg tolker at heller ikke terapeutene har forventninger om. Her argumenteres det for at lytting er vanskelig i konfliktsituasjoner. Dette synes å bidra til at terapeuten heller ikke har forventninger om at lytting skal finne sted, ettersom klienter fokuserer mer på forsvar av egne argumenter. Når strukturen i parterapi også gir forventningen om at klienter skal innta en lyttende posisjon, er dette overraskende og synes som forventninger i konflikt. Et eksempel på dette er når ”Carl” uttaler at tale-/lytte teknikken tas i bruk når lytteforholdene er dårlige. Her tas ulike diskurser i bruk, en i retning av struktur som mulighet for å lytte, den andre som forventning om at par i konflikt ikke lytter.

I møter med par fremstår ikke alle parforhold som sterkt konfliktpregete. Når ”Erling” tidligere referer til ”*ordentlig terapi*”, ”*hvor partene er villige til å inngå i prosesser*”, tolker jeg dette som bedre kår for å gå inn i dialogiske prosesser, hvor det er vilje til å ta et annet perspektiv enn sitt eget. Her synes det vesentlig at rammene for møtet bærer preg av, det ”Anna” legger vekt på, *som å bli forstått*.

Jeg opplever at ”Dina” legger vekt på respons når hun forteller at klienter kan ha en ide om at de hører, og på bakgrunn av dette, danne seg et bilde av hva den andre har sagt.

Winslade uttaler:

*”I konfliktsituasjoner skjer det noe med den parhistorien vi befinner oss i. Ofte liker vi ikke engang å fortelle på denne måten. Vårt forhold til den andre i denne historien kan ha utviklet seg til å være preget av fiendtlighet og mistenksomhet, eller direkte aggresjon, selv om dette ikke passer med vår vanlige personlige identitetshistorie. I disse historiene er den eneste måten å forstå ens egen posisjon på det å anklage den andre”. (Winslade, 2004:195)*

Dette er et perspektiv mange av informantene kommer inn på i forhold til par og kommunikasjon. Lyttingen settes i sammenheng med erfaringer og hukommelse, som bidrar til å skape forventinger til det som sies. På denne måten etableres mønstre for kommunikasjonen, på bakgrunn av erfaringer og betydninger disse er tillagt. En slik forståelse henter inspirasjon fra en psykologisk diskurs. I hvilken sammenheng kan det at, mange ikke lytter, forstås?

### 6.2 Lytting er vanskelig

*”The ”otherness” which enters us makes us other” (Steiner, 1998:188)*

Som nevnt ønsket jeg å undersøke hvilke tanker terapeuter har om posisjonen som lyttende. Spesielt i parterapi blir denne posisjonen fremtredende, da samtalen struktureres ved at terapeuten henvender seg til en av gangen og den andre ”havner” som lyttende. Hvordan møtes dette? Hvilke refleksjoner knyttes til lytteposisjonen? Disse spørsmålene er utgangspunktet for dialogen under. Samtalen forut har dreiet seg om terapeutens tanker om å møte par, hvilke utfordringer det kan være å skulle forholde seg til og å møte to personer med ulike perspektiver.

*Intervjuer: ” Men sånn i forhold til den som blir sittende å lytte, hvordan får de snakke om det å sitte og lytte etterpå? Er det noe du inviterer til, eller kommer det hvis det kommer? Hvordan var det å sitte og høre på? Den posisjonen som lyttende, tenker jeg”.*

*”Anna”: ” På slutten av timen så spør jeg ofte hvordan det var, hvordan ble dette for dere, å sitte her i dag?.. eller noe sånt”.*

*Intervjuer: ”ja...”*

*”Anna”: ”..eller noe sånt, eller litt mer generelt”.*

*Intervjuer: ”Er det noen som kommenterer noe da?”*

*”Anna”: ” Ja, det kan jo være forskjellig det..”*

*Intervjuer :”Men, sånn, erfaringer i forhold til det...opp mot det å ha lyttet?”*

*”Anna”: ....” Nei, jeg spør ikke eksplisitt om det. Jeg bare spør hvordan var det å være her og da som regel sier de at det var all right...Nei, jeg spør ikke om de synes jeg har lyttet riktig (latter), men generelt om de har befunnet seg vel.”*

I et forsøk på å få fram tanker rundt den lyttende posisjon, kan intervjuerens spørsmål på mange måter virke førende. Det kan oppfattes som en forventning fra intervjuerens side til at terapeuten skulle ha reflektert eller fokusert på dette temaet i utgangspunktet. Her kommer intervjuerens forforståelse og ideer til syne. Jeg oppfatter at terapeuten er opptatt av å sjekke ut om hvordan klientene har opplevd møtet, at hun er åpen for å få tilbakemeldinger på hvordan timen har vært. ”Anna” har tidligere fortalt at hun legger vekt på at folk skal oppleve seg forstått av terapeuten, at det er et viktig element, i det hun opplever som fundamentalt i terapimøtet. På denne måten fremtrer det en kongruens mellom praksis og forståelsen av denne.

Når ”Anna” sjekker ut med paret om hvordan de har opplevd timen, skiller hun ikke posisjonene fra hverandre. Det kan henge sammen med at begge parter har inntatt begge posisjonene i løpet av møtet. En generalisert oppfatning at når begge har hatt samme mulighet, samme ramme, er det balanse og rettferdig. En slik forståelse henter ressurser fra en diskurs om likhet og rettferdighet. Derimot, når det tas i bruk en diskurs om autonomi som ramme, posisjonerer dette paret som to subjekter, med ulike forståelseshorisonter og erfaringer. Med dette fører at opplevelsene tolkes og forstås ulik, til tross for felles parhistorie.

Philippe Caillé, beskriver paret som en fortelling. Han beskriver at hendelser i parhistorien finner mening gjennom den enkeltes tolkningsgrunnlag. Hendelsen kan bli tolket på en samstemt måte, som vil gi partene en god følelse, eller på motsatt side utfordre parhistorien, som kan føre til ubehag, med frykt og angst, hevder Caillé. I sammenheng med utgangspunktet om hvordan de ulike snakke-/ lytteposisjonene blir opplevd, kan en generalisert henvendelse om hvordan paret har opplevd timen, forstått som en felles opplevelse, undergrave den enkeltes opplevelse, knyttet til de ulike posisjonene som inntas i løpet av et møte (Caillé i Hårtveit, 2005).

I sitatet ovenfor assosieres lytteposisjonen umiddelbart med terapeutens posisjon, som er i tråd med tidligere funn. Er klienters lytteposisjon en tilfeldig, passiv eller pragmatisk struktur av parsamtaler? Et slikt resonnement kan synes som klientens posisjon som snakkende så vel som lyttende, tas for gitt. En tolkning som kan forstås som en forventning til at par som kommer ”frivillig”, må finne seg i at ”sånn er det”, en naturlig følge av å gå i terapi.

At lytteposisjonen er vanskelig og utfordrende, kommer fram i materialet.

*”[ ] ...når man har behov for å forsvare seg, for å sette ting i perspektiv til å bli forstått, og at den andre ikke skal tillegge tanker, følelser og meninger som man kjenner selv man ikke har. Det vi er opptatt av, tror jeg ... de aller fleste av oss er på et eller annet nivå er opptatt av det, så derfor er det viktig fordi at det handler om ...bottom-line... så handler det om overlevelse. Det å greie og forsvare seg på et eller annet vis, ved å rømme, eller et eller annet motangrep, eller hva man gjør, så handler det om protest eller overlevelsesstrategi. Sånn at det å gjøre noe annet, det å sette seg ned å lytte på ting, kan være veldig vanskelig for en risikerer å bli endret på et eller annet vis. Det er....tror jeg...jeg pleier alltid å si at det er å gå imot sin natur. Og det er jo vanskelig”(”Dina”).*

Det ”Dina” trekker fram, er at lytting kan være risikofyllt, ved at man selv risikerer å endre seg. Slik jeg tolker dette, kan det være vanskelig dersom man ikke er forberedt eller innstilt på endring. Å høre noe som er kjent, krever ikke denne omstillingen. Dette sammenfaller med Todes perspektiv om å innstille seg på at det kommer noe jeg ikke ennå kjenner. Når lytting blir vanskelig, i forståelsen av ubehag, kan det være nærliggende å velge forsvar eller flukt for å holde ut. Terapeuten omtaler dette som ”å gå imot sin natur”, som naturstridig og derfor vanskelig.

Språklig benytter terapeuten formuleringer som er hentet fra kamparenaen, med benevnelser som overlevelse, strategi, rømme, motangrep. Terapeuten legger vekt på alvorret i situasjonen, som knytter det til en aksept om lytting som vanskelig. Terapeuten beskriver objektet lytteposisjonen med utgangspunkt i to diskursive rammer. Den ene vanskelig, ut fra en kamp for overlevelse, en kamp som kan vinnes eller tapes, ut fra en eksistensiell diskurs. Den andre vanskelig, ut fra en biologisk forklaring, oppfattet som det vanskelige og naturstridig i å forandre på noe som *er*, sett som noe konstant. I møter med par kan det hende at begge rammene vil være representert. Begge leder mot en oppfatning av lytteposisjonen som vanskelig. Dette gir posisjonen et annet utgangspunkt enn å være en selvfølgelig posisjon som inntas i terapi.

### 6.3 Lytting gjør vondt

Som det fremkommer, kan det å være i lytteposisjon være vanskelig dersom man ikke er forberedt eller innstilt på å innta denne. Når man også er i en ukjent kontekst, som terapikonteksten er for mange, kan det være spesielt utfordrende. Mange kan oppleve at det er et nederlag å be om hjelp, at de ikke klarer å finne ut av problemene på egenhånd. For noen er også situasjonen at terapi blir stilt som et ultimatum for parforholdets videre eksistens. I denne sammenhengen kan lytteforholdene være vanskelige, for ikke å si gjøre vondt. Terapeuten er på en kjent arena, mens klientene står overfor en ny erfaring. Ofte har de hatt det vondt en stund og det vonde er til stede hele tiden. Dette er konteksten terapeuten møter paret i.



Sitatene under er løsrevet fra forskjellige steder i teksten. De kan likevel illustrere ulike nyanser i forhold til at mange av informantene, forteller om lytting i parterapi som vondt:

*”Erling”:* ”Den enes smerte er nok høyere enn den andres, men begge anstrenger seg når de er her”.

*”Anna”:* ”Noen ganger så er det...krenkelses kan sitte veldig hardt fast.

*”Carl”:* ”Den lyttende posisjon kan være vanskelig å ha, hvis de har opplevd mye dritt i livet, ikke mye kjærlighet, relasjonsoppbygging fra mor og far, så kan det være vanskelig”.

Slik dette presenteres, kan det se ut terapeuten oppfatter de individuelle historiene og erfaringene som betydningsfulle for hvordan man opplever seg krenket i parforholdet. Krenkelse eller smerte kan derfor være forstått på ulike måter, slik ”Erling” oppfatter den enes smerte som høyere enn den andre.

”Bjarne” uttaler seg om grunnen til at par ikke klarer å kommunisere, som det smertefulle når noe treffer personlige verdier:

*”Det er fordi at under ordene, under det så ligger det jo et verdisystem. Og disse personlige forskjellene som jo mennesker har...særlig knytta til noe som er viktig for meg og noe som er viktig for deg, det støter mot noen veldig viktige verdier, noen veldig viktige følelser, knytta til verdiene hos den enkelte, så begynner man å kjempe ikke sant... for å bli hørt”.*

Lytting knyttes her til følelser som blir aktivert når noe har betydning for en. I denne sammenheng til verdier som den enkelte har. Når disse blir krenket, blir det vanskelig å være opptatt av den annens perspektiv, sier ”Bjarne”. Dette sammenfaller med Bakhtin, som ser betydningen av gjenkjennelse for at man skal kunne forstå (Seikkula, 2005). Når man er krenket er det derfor vanskelig å være opptatt av annet enn egen gjenklang og man begynner å kjempe. Dette er noe av det ”Dina” også er inne på når hun beskriver lytteposisjonen som vanskelig og benytter formuleringer som *”overlevelse og å forsvare seg”*. Terapeuten tar i bruk følelsene som et diskursivt element som knytter forståelsen av lytting til en psykologisk diskurs.

”Dina” skiller mellom mekling og parterapi, når det gjelder lytting:

*”at det er slitsomt og vondt å lytte, det kommenterer jeg faktisk, når jeg tenker meg om, kommenterer jeg mest i meklinger... hvor jeg ser det er smertefullt å høre på. Jeg tenker jo at mekling er en litt annen setting. Av og til så må man la folk snakke litt lenger, vi har et helt annet mål (mekling). Derfor så må jeg av og til la folk snakke litt lenger og utsette noen for litt større pinsler enn jeg ville gjort i ... med noen som jobbet med parforholdet sitt”.*

”Dina” legger her vekt på formålet for samtalen. Når det gjelder mekling benytter terapeuten smertespråk. Kombinert med formålet, mekling, så legitimerer dette språkhandlingen *”litt større pinsler”* og fritar terapeuten for noe av ansvaret for lidelsen. Når det fortsatt er håp om

forholdets videre eksistens, tolker jeg at terapeuten påtar seg et større ansvar for å styre hva klienter ”utsettes for” innenfor en ramme av terapi. Slik både legitimerer og begrenser diskurser hva som kan sies, av hvem, til hvilken tid (Willig, 2001).

I møte med par tar terapeuter i bruk ulike diskurser knyttet til lytting som, *mange lytter ikke, lytting kan være vanskelig, og vondt*. Men hvilke ideer har terapeuten om hva som gjør at man er villig til å lytte eller ikke?

### 6.4 Hva åpner eller hindrer lytting?

*”...selve stumfilmtrikset, nemlig ganske enkelt å skru av lyden når verden ble for høyrøstet, påtrengende eller ualminnelig kjedelig, noe han hadde levd stort på i mange sammenhenger, det vil si overlevd, først og fremst når lærer Lue, som noen, men ikke Kim Karlsen vil huske...”*

*(Saabye Christensen, 2008: s.31)*

Tidligere er det belyst at når terapeuten ikke relaterer til det følelsesmessige, eller forstår betydningen av det som ytres, og derved kjeder seg, eller begynner å vurdere, kan det være vanskelig å lytte. Likeså kan krenkelser mellom partene og et høyt konfliktnivå være et hinder. Hva som bidrar til vilje til lytting, må sees i relasjonen til dette. ”Erling” forteller hva han tror bidrar til å åpne og sier følgende:

*”Jeg tenker vel først og fremst på rammene og strukturen, at det må være en struktur og rammer som gjør at det... ( ) asså den som skal lytte, har en trygghet på at jeg kommer også til å bli lyttet til. Det tenker jeg på aller først...at man lager noen ting rundt det så en føler at ...ikke blir sittende og lure på når skal jeg få sagt noe, eller kommer jeg i det hele tatt til å få komme med mine synspunkter, som noen rammer da”.*

I sitatet forstår terapeuten at strukturen må være kjent for partene. Dette gir forutsigbarhet, ved at den som lytter er trygg for at vedkommende selv skal få mulighet til å uttrykke sine synspunkter. Denne rammen å samtale innenfor hvor begge får like muligheter og vilkår for å ytre seg, åpner for å være lyttende overfor den andres synspunkter. Ut fra sitatene over, som henviser til lytting som vanskelig og vondt, kan det synes som noe mer enn rammer og struktur må være til stede, for å åpne for lytting. Likevel knyttes normen om struktur som betydningsfull for muligheter til lytting i parforhold. Sett ut fra et etisk perspektiv vil det kunne reise spørsmålet om rett eller plikt til å lytte, som finner gjenklang i eksistensialismen. Sartres filosofi betraktet mennesket eksistens gjennom det frie valg og ansvar. Frihet og eksistens så han som to sider av samme sak (Sartre, 1993). Dersom valget om å lytte ikke fremsettes, kan det i følge Sartre synes som ansvar ikke tas og frihet fratras.

I samtale med ”Anna” om hva som åpner for at par kan lytte til hverandre, forteller hun at kommunikasjonen mange ganger kan bli en maktteknikk, hvor den som snakker eller avbryter mest, vinner diskusjonen.

*”Det blir jo en ganske unfair seier og den som seierer på denne måten...taper til slutt. Det er ikke spesielt stimulerende for kjærligheten, akkurat, den type maktfull øvelse”. ”Anna”*

”Anna” forteller videre:

*”Det er jo noen ganger så kan man kjøre litt sånn pedagogisk opplegg, sånn tale-/lytteteknikk greier, sånn som de gjør på sånne kommunikasjonskurs og sånn....Det hender det at jeg sier det er jo konkurranse om å få det siste ordet, og konkurranse om å snakke, så ”kan du ta å holde den?, da er det du som snakker” (viser med en penn), bare da, den andre må bare tie stille. Kan dere prøve det litt, så sender dere til hverandre, så når du er ferdig med å snakke så gir du den sånn... og så kan du snakke. Så sitter jeg her og hører på dere, så kan dere øve.”*

”Anna” snakker om hvordan kommunikasjonen i et parforhold kan fortone seg. Hun ser denne i relasjon til makt i forholdet. Det er interessant å legge merke til hvordan kjærlighet og parforhold settes i relasjon til hverandre, hvor talehandlingen henter ressurser fra diskurser om kjærlighetsparforholdet. Øfsti peker i sin doktorgrad på to fremtredende forestillinger om kjærlighet som terapeuter forvalter. Den ene henviser til kjærlighet som noe romantisk, som springer ut fra følelser, mens den andre er basert på viljen til å arbeide for forholdet. Avhengig av hvilke perspektiver som legges til grunn, posisjoneres terapeuten så vel som klienter. Hun hevder at dersom det tas i bruk ulike diskurser, vil ulikhetene bidra til at det ikke erfares som konstruktiv terapi (Øfsti, 2008).

Pardiskursen som her tas i bruk, posisjonerer terapeuten i en situasjon hvor hun ser konflikten som en trussel for partners følelser til forholdet. Terapeuten anvender forestillingen om parforhold som noe basert på kjærlighet, ut fra en tatt-for-gitt holdning. Dette bidrar til å legitimere et ”pedagogisk opplegg” som tale-/lytteteknikken, som kan forhindre makt og bistå kjærligheten.

### 6.5 Om å snakke seg til klarhet

”Erling” snakker her om hvordan han forstår henvendelser om kommunikasjonsproblemer til familiekontoret. Han forteller at det er mange som henvender seg med denne problemstillingen, så mange at det kan bli litt kjedelig, ”man kan bli litt lei”.

*Intervjuer: ”Når du får en sånn henvendelse (kommunikasjonsproblemer), hva tenker du om det?”*

*”Erling”: ”Jeg tenker at kommunikasjonsproblemer kan faktisk være alt mulig rart, til faktisk kommunikasjonsproblemer, til uenigheter, og til vold og krangling. Jeg tenker at hva som ligger under,*

*det er så mye. Og det er så mange som ikke føler seg forstått, selv om de for så vidt blir lyttet til, så er de liksom ikke på samme bølgelengde.*

*Intervjuer: "Hva tenker du det handler om da?"*

*"Erling": "Det handler om overdreven tro på, hvis vi bare snakker sammen, hva det skal føre til av endringer da".*

*Intervjuer: "Ja..."*

*"Erling": "Det synes jeg spesielt kanskje er en holdning som særlig damer har"*

*Intervjuer: "Hvor kommer det fra?"*

*"Erling": "Nei, det tror jeg kommer vel fra hele samfunnet vårt på en måte, at vi kan snakke oss fram til løsninger...[.]..enighet egentlig. Snakke oss fram til "noe som passer bedre for meg".*

Terapeuten forteller at han ser kommunikasjonsproblemer som mangfoldig og ikke knyttet til en kategorisert oppfatning av "problemet". Dette betyr slik jeg tolker det, at kommunikasjonsproblemer rommer ulike problemstillinger som gjør det vanskelig å kommunisere. Problemstillinger som krever ulike tilnærminger, hvor "bordet ikke fanger" ved at temaet møtes ut fra en ensartet oppfatning om kunnskap om kommunikasjon som løsningsfokus.

"Erling" hevder her at til tross for at lytting er til stede, så er det ikke er nok å lytte, dersom man ikke er på "bølgelengde". Jeg tolker bølgelengde i denne sammenheng som å være enig. Dette fører til, tror terapeuten, et ønske om å snakke for å komme til enighet. Talehandlingen "overdreven tro på å snakke sammen", viser til en diskurs om å forstå en annen krever mer enn å formidle ord. Dette tolker jeg som å ha vilje til å forstå den andre. Slik jeg ser det, vil dette kunne presentere et dilemma, dersom paret tar i bruk annen diskurs om at det å snakke sammen vil føre til forståelse. Forventinger om forståelse er således forbundet til noe som kan skapes gjennom det å snakke sammen. Dilemmaet tydeliggjøres i terapeutens beskrivelse av "overdreven tro" på at snakking skal føre til endringer i parforholdet. Her er ulike diskurser i kamp om hva som representerer endringsmuligheter. Jeg oppfatter at "Erling" ser kommunikasjon som et ønske om først og fremst å formidle egne synspunkter og ikke om vilje til å lytte til den andres. Språk gjør ting, vi handler i språk, språk legitimerer, forsvarer og overtaler, og er derfor ikke uskyldig. Dette avsnittet synes for meg som et brudd i forhold til diskurser som fremmer kommunikasjonen som konstruktivt for parforholdet, hvor terapeuten legger vekt på opplæring i kommunikasjon.

Terapeuten introduserer kjønn som premiss for å vektlegge hva snakking skal føre til, men sier ikke mer hva som ligger i dette. Samfunnet trekkes inn som legitimerende ramme for betydning av det å snakke og komme til enighet relasjoner i mellom. Informanten legger til enighet i betydning av *noe som passer bedre for meg*. Jeg tolker denne sammenhengen som støtte for det individuelle perspektivet, som legger vekt på argumentasjon, hvor det beste argument vinner. Dette bistår diskursen om kommunikasjon som kamp om konkurrerende synspunkter som skal skape enighet for ”mine” synspunkter. ”Erling” nevner i denne forbindelse ideen om å snakke seg fram til noe som passer best for dem, uttrykt ved ”*en holdning som særlig damer har*”.

### 6.6 ”Sim sala bim”, om investering i parforholdet

På slutten av intervjuene spurte jeg informantene om de ønsket å legge til noe mer om lytting og parforhold. ”Erling” responderte slik:

*” Nei...kanskje det at, jeg tror at folk, altså par har en overdreven tro på at bare man flytter sammen så skal man liksom få det til. At det holder bare å være i nærheten av hverandre. Jeg synes det er fascinerende når vi skal ha gode møter på jobben, så lager vi sakslister, sender ut papirer, folk forbereder seg, og alle på en måte vet, at nå kommer jeg på møtet og da venter jeg på tur og det er viktig at jeg tar inn hva alle andre sier. Vi lager rammer som gjør forutsetningene våre mye bedre for å lykkes. Jeg tror også at mange par går inn i samlivene sine sånn åndssvakt på en måte, og har egentlig ikke reflektert så mye over hvordan de skal få til gode samtaler. Når er det partneren min er lydhør for innspill fra meg? ”når er det jeg bør si noe eller absolutt ikke bør si noe?”. Og så tenker de at det skal komme helt automatisk! [ ]Og så vet vi jo at det kan være vanskelig i jobbsammenheng og sånt noe. I parforholdene våre er det jo så mye mer følelser aktivert, at det er helt naturlig at det kommer og kludrer til det vi kan om kommunikasjon. Desto viktigere er det å legge rammene for at vi skal klare å få det til. [ ]latskap kaller jeg det”*

I sitatet finner jeg mange språklige formuleringer som begrunner at par får problemer i forholdet og da gjennom lytting og kommunikasjon. Disse henter ressurser fra diskursen om investering i parforholdet. Det kan synes som om informanten tar i bruk ulike diskursive ressurser, som viser til ulike pardiskurser. En forstått ut fra ”*hvordan par framstår*” og en som ”*en idealistisk ide om parforhold*”. Det spennende ved dette er hvordan disse settes i arbeid i en relasjonell kontekst. Ideen om hvordan par framstår, snakkes fram gjennom manglende forberedelse, og urealistiske forventinger, som en overdreven tro på en lykkelig framtid.

Det ideelle bildet beskrives ved en metafor om forberedelse og normer for samhandling. Denne sammenligningen bidrar slik jeg tolker det til et kontrastert bilde parforholdet. Diskursive ressurser forstår parforhold som en ureflektert, romantisk arena, en arena hvor paret verken forbereder, eller har villighet til å ta inn den andres perspektiv. Betegnelser som

”åndssvak” og ”lat” er en referanse som bidrar til å forsterke diskursen og rettferdiggjøre standpunktet, samt posisjonerer partene i samarbeidet.

En diskurs om investering og arbeid som ideal for parforholdet, vil lett kunne tilby opplæring og kunnskap som ramme for det terapeutiske arbeidet.

### 6.7 Mulige subjektposisjoner

Knyttet til diskurser om lytting i parforhold, kan det se ut som informanten legger vekt på at lytting er vanskelig og kan gjøre vondt, ut fra et følelsesmessig og etisk perspektiv. Mange faktorer gjør det vanskelig å lytte. Informantene beskriver parforholdet i språklige vendinger som knyttes til kamp og konflikt, som bidrar til mindre forventninger om at lytting skal finne sted partene i mellom.

Parforhold fremstilles som nyansert, hvor noen par er villige til å møte hverandre, mens andre er mer opptatt av egne argumenter.

Posisjonene preges av informantenes forståelse av at vilje og romantiske forventninger til parforholdet legger føringer for samarbeidet. Det kan se ut som det er forskjellige forventninger til forholdet ut fra parets forståelse og fra terapeutenes. Disse forståelsene er representert ved et romantisk utgangspunkt og betydningen av å investere i forholdet for å oppnå ”lykke”.

Lytting knyttes i sterk grad til en viljeshandling, som bidrar til at det legges vekt på å skape en atmosfære og rammer for å kunne lytte. Terapeutene ser ut til å være åpne og ha forståelse for at det kan være vanskelig å lytte til den andre.

### 6.8 Oppsummering

I dette kapitlet argumenterer jeg for hvordan terapeutiske diskurser knyttet til parforhold bidrar til at terapeuten har færre forventninger om at lytting skal finne sted, begrunnet i konflikten mellom dem.

Problemer i parforhold knyttes nært sammen med problemer i kommunikasjonen. Dette kan synes som en kategorisering som legger føringer for hvordan problemet blir oppfattet. Kommunikasjonsproblemer er en ”vanlig” måte å presentere problemet på når man tar kontakt med familievernet, og er derfor en kjent og akseptert problemstilling knyttet til parforhold.

I materialet finner jeg at lytteposisjonen tas for gitt som noe som tilhører terapeuten. Dette forstår jeg på bakgrunn av spørsmål om lytteposisjonen i intervjuene. Flere ganger måtte jeg forklare hva jeg siktet til og utdype dette, da det ble oppfattet som det var terapeutens posisjon jeg spurte om.

Jeg finner dette interessant at i møter med par, domineres lytteposisjonen av å være klientenes posisjon. Ved spørsmål til klientenes lytteposisjon beskrives denne som en krevende og utfordrende posisjon å ha. Denne blir likevel i liten grad forberedt utover en informasjon om strukturen og tilbud om noe å notere på dersom man kommer på ting.

Det beskrives også forventinger om at par må jobbe med forholdet og forventingene de har til dette.

## 7 Avslutning

Utgangspunktet for undersøkelsen var et inntrykk av at lytting ble betraktet som et selvfølgelig fenomen, likeledes lytteposisjonen. Familievernet tar imot mange henvendelser fra par som ønsker hjelp for kommunikasjonsproblemer. I parterapi er snakke- og lytteposisjoner ofte en pragmatisk måte å strukturere samarbeidet på. Jeg var nysgjerrig på å ta dette ”selvfølgelige og hverdagslige” nærmere i øyesyn.

I denne studien har jeg ønsket å belyse og å drøfte følgende tre forskningsspørsmål:

- Hvilke diskurser om lytting tar terapeuter i bruk i samarbeid med par?
- Hvordan bidrar diskursene til å posisjonere terapeuten i samarbeidet med paret?
- Hvordan påvirker diskursene partnerns posisjon i forhold til å lytte til hverandre?

Jeg har beskrevet ulike diskurser gjennom tre hovedkapitler: Diskurser om lytting i terapi, diskurser om lytting i parterapi og diskurser om lytting i parforhold.

### 7.1 Drøfting og oppsummering av sentrale funn

”Ethvert objekt og enhver hendelse kan konstrueres ved hjelp av et utall forskjellige diskurser, på et utall måter”  
(Langdridge, 2006:326)

I det første kapittelet gis det et inntrykk av lytting som et terapeutisk fundament, som ”*selve grunnsteinen*” for samarbeid med klienter. Lytting betraktes som en selvfølgelig posisjon som terapeuten skal innta, uttrykt som ”*noe vi skal gjøre*”, og beskriver terapeutens forventninger til egen posisjon.

I materialet fremstilles diskursen om lytting i terapi som formålstjenelig, med utgangspunkt i to til dels motstridene ideer.

Den ene konstruerer lytting ut fra et relasjonelt perspektiv, med vekt på å skape et møterom for samarbeid og dialog. Klientenes opplevelse av å bli forstått og lyttet til blir beskrevet som sentrale, en fornemmelse av ”*du kjenner det i luften*”. Her trer postmoderne ideer om terapi fram, med gjensidighet og samskaping av relasjonen, som finner gjenklang i et samarbeidsorientert språkssystemisk perspektiv.

Den andre legger vekt på lytting i betydningen av at terapeuten skal forstå problemet. Her trer en lineær idé fram. Lytting blir et middel for terapeutens egen forståelse. Dette var for meg overraskende, da den postmoderne ideen om ”ikke-vite-posisjon”, framstår som sentral og



dominerende innen familievernkulturen. En hegemonisk terapidiskurs handler om å skape ny forståelse for den andre.

Når paret introduseres trer en pedagogisk diskurs fram. Vekten legges raskt på å skape en struktur for å snakke og å lytte, en strategisk tilnærming.

På en side strukturerer terapeutene samtalen ut fra en rettferdig fordeling av tid, oppmerksomhet og mulighet for å ytre seg uforstyrret. Terapeutene er her opptatt balanse, at begge parter får like vilkår. Dette bidrar til en struktur i snakke- og lytteposisjoner. Terapeutene beskriver dilemmaet i parterapi, mellom å ivareta parforholdets interesser og individets autonome rettigheter, for eksempel ulike behov og vilje til å snakke og respondere. Dette dilemmaet kan i noen sammenhenger føre til at terapeuten inviterer til individuelle samtaler.

På den annen side inntar terapeuten posisjon som ekspert, som ønsker å bidra med kunnskapstilførsel og opplæring i kommunikasjon. Det kan synes som en tro på at bare man kan snakke sammen, vil også parforholdet påvirkes positivt. Terapi blir en øvingsarena, hvor det legges føringer for hvordan samtalen skal gjennomføres og responsen skal gis. Respons tjener da som ”bevis” på at man har hørt ”riktig”. Denne responsen er strukturert og preget av å være en teknikk som instrueres og evalueres. Dette synes for meg som en trang ramme, som skaper et krav til å lytte og et krav om respons. Noe som står i motsetning til et flerstemt og dialogisk perspektiv, hvor det legges vekt på en annen type respons. Denne responsen skapes på bakgrunn av det man berøres av i samtalen, det som spontant har beveget den som har lyttet.

Når terapeutene tar i bruk tale-/lytteteknikken, er det ofte fordi lytteforholdene er dårlige. Denne strukturen henter ideer fra kommunikasjonskurset Prep, som har et forebyggende perspektiv. Par som søker hjelp i familievernet har ofte en pågående konflikt eller er i en krisesituasjon. Jeg finner det overraskende at denne strukturen trer så tydelig fram i materialet, til tross for at flere av terapeutene snakket om at metoden ikke gikk dypt nok, og at kommunikasjonsproblemer inneholdt et vidt spekter av problemstillinger. Jeg ser det som et paradoks at forebyggende tilnærminger tas i bruk i konfliktsituasjoner. Dette er i samsvar med Gottmans forskning som viser til teknikker, empatisk lytting og feedback som noe som ikke er egnet for å løse konflikter.

Lytteposisjonen forberedes i liten grad, utover at den blir instruert som å vente på tur, ikke avbryte, eventuelt notere ned tanker som kommer. Terapeutene relaterer lytteposisjonen til terapeutens ansvar, til tross for at denne i stor grad i parterapi kjennetegnes også ved å være klientens posisjon. Det var derfor overraskende å se at lytting som posisjon og begrep ble knyttet nært opp til terapeutens plikt og ansvar. Dette kan henge sammen med terapeuten forventning til egen posisjon og definering av terapeutisk ansvar.

Det fremkommer også en tredje diskurs om lytteposisjonen som en utfordrende posisjon, som er knyttet til en viljeshandling. Terapeutene opplever at mange ikke lytter, på grunn av krenkede verdier eller følelser. Dette fremkaller forsvar eller uvilje til å lytte. I denne sammenhengen anser ikke terapeutene at det er mangel på kunnskap om kommunikasjon som er begrunnelsen for ikke å lytte, men partnernes vilje til å ta den andres perspektiv. Til tross for forståelsen av lytteposisjonen som vanskelig og noen ganger vond, synes posisjonen som noe selvfølgelig, inntatt gjennom stillhet. Jeg finner lite i materialet som peker på at posisjonen forberedes, noe som støtter opp om mitt hovedinntrykk at lytteposisjonen tas for gitt.

Etter min mening burde posisjonen som lyttende forberedes utover å forklare strukturen. Posisjonen kan gjøres mer eksplisitt, ved å anerkjenne dens kompleksitet, fristille krav om lytting og respons ut fra en lineær forståelse, åpne for det dialogiske perspektivet, hvor indre og ytre dialoger gis plass. Betydningen av å være forberedt, og lytte før, å være innstilt på lytteposisjonen er vesentlig (Winslade, 2003, Andersen, 1998, 2006, Shotter, 2009 Todes, 2001) for å kunne åpne for lytting. Strukturen i snakke- og lytteposisjoner oppfatter jeg som en etablert kultur innenfor parterapi. Det er derfor kanskje ikke overraskende at klientens lytteposisjon fremstår som selvfølgelig.

De fleste som søker hjelp fra familievernnet har ikke erfaring med å gå i terapi. De kommer ofte med noen forventninger om å få råd, ”verktøy” og hjelp fra en tredjepart. Strukturen med ulike posisjoner for å snakke og lytte er for de fleste ”ny”, og trer tydeligere fram i terapi-kontekst, enn i en hverdagslig kommunikasjon. Det er interessant at i noen sammenhenger ser terapeutene behov for å lære opp klientene, som i å kommunisere, men i andre sammenhenger, som når det gjelder å lytte, tas dette mer for gitt.

Det synes som når terapeutene beskriver faglige ideer om lytting generelt i terapi, legges det vekt på dialog og betydningen av det relasjonelle i møtet. I møte med praksis og par, blir

fokuset på struktur, teknikk og opplæring mer framtreddende. Dette samsvarer med inntrykket Øfsti reflekterer over, at i parterapi er det systemiske perspektivet mindre aktivt (Øfsti, 2008).

## 7.2 Betydninger for praksis

Gjennom arbeidet med innhenting av materialet og gjennom analysen, fornemmes det Øfsti refererer til som ekkodiskurs. Ekkodiskurs er noe som fornemmes, men ikke er uttalt (Øfsti, 2008). ”Par med kommunikasjonsproblemer” finner gjenklang i en ekkodiskurs om ”enkel problemstilling”. Kommunikasjonsproblemer fornemmes i intervjuene som ”mer hverdagslige”, til forskjell fra andre problemstillinger, hvor barns situasjon er involvert eller i situasjoner der vold er representert. Dette kan henge sammen med det store antall av denne typen henvendelser til familievernet, i kombinasjon med troen på kunnskap om kommunikasjon som løsning på problemer.

Mange par legitimerer sin henvendelse til familievernet gjennom ”kommunikasjonsproblemer”. En kategorisering av ”par og kommunikasjonsproblemer”, vil slik jeg ser det, kunne bidra til diskursen om par og kommunikasjonsproblemer som ”enklere terapi”. Dette kan kanskje legge føringer for en institusjonalisert praksis, hvor samtaleteknikker og kurs tilbys som et effektivt og kostnadsbesparende tiltak. På denne måten kan løsningen bli problemet, ved at kunnskapstilførselen vil løse parproblemet.

Skaper strukturen i parterapi også et krav og plikt til å lytte? Hva med retten til ikke å lytte? Kanskje trengs en videre ramme. Gjennom ulike diskursive rammer, kan det åpnes for en flerstemt praksis. Dette kan muliggjøre andre subjektposisjoner og alternative praksiser, hvor klienten kan møte videre rammer og ikke må tilpasse seg et spesifikt terapeutisk repertoar. Øfsti peker på følgende:

”[ ] My findings lie in sum in the discovery of a discursive dynamic, namely the extent to which and in which ways the therapists support, disturb or actively introduce alternative, sub- and counter-discourses”[ ] (Øfsti, 2008: 175).

## 7.3 Selvrefleksjon og videre forskningsmuligheter

Underveis i arbeidet, ser jeg at det fremkommer mindre empiri om spørsmål tre i problemstillingen, om parternes mulighet til å lytte til hverandre, enn forventet og i forhold til spørsmål en og to. Noe fremkommer implisitt, gjennom strukturene om turtaking og tale-/lytteteknikken, hvor lytteposisjonen beskrives som vanskelig og noen ganger vond.

Jeg har blitt opptatt av hva kategoriseringen ”par med kommunikasjonsproblemer” henger sammen med, og hvordan en entydig forståelse av tematikken kan virke inn. Øfsti viser til

oppgaver som å forbedre kommunikasjonen i parforhold som 1. ordensterapi, i motsetning til 2. ordensterapi som rommer eksistensielle spørsmål, for eksempel valg for framtiden, hvor utgangspunktet er mer filosofisk (Øfsti, 2008). Slik jeg ser det, reiser parets forståelse av kommunikasjonsproblemer ofte spørsmål om parforholdets videre eksistens. Dette gjelder når problemer med å kommunisere er knyttet til verdioppfatninger og krenkelser eller i konflikt med den andres verdisyn. Ville en mer nyansert oppfatning av ”kommunikasjonsproblemer” gjøre en forskjell?

Jeg har blitt nysgjerrig på diskursen om at terapeuten må forstå, hvor det å forstå kan synes som et mål for terapeuten. I oppgaven settes forståelse sammen med å ha tilstrekkelig kunnskap om problemets ”innhold” som en forutsetning for å hjelpe klienter. Det kunne derfor vært interessant å undersøke hva som bidrar til opplevelsen av å være lyttet til i et parterapeutisk perspektiv. Da jeg har intervjuet terapeuter, ville det også vært interessant å intervju par om hva som åpner for å lytte til hverandre og betydningen det har å bli hørt, for den enkelte og for parforholdet.

Jeg får, når jeg leser gjennom til slutt, forståelse av at dette arbeidet har vært en prosess, hvor jeg har forstått stykkevis og delt. Diskursanalysen framstår tydeligere etter hvert, men har vært kompleks å gripe.

Diskursanalyse har utvidet min forståelse, hvor jeg ser det nyttige å synliggjøre og utfordre diskursene parene bringer med seg. Som for eksempel diskurser om parforhold og kommunikasjon, og hvordan disse kan bidra til en bestemt oppfatning av hvordan parforhold skal være. Gjennom å tilby alternative diskurser kan klienter få flere handlingsalternativer og ideer. Øfsti snakker om bruk av marginale stemmer i terapi. Disse kan tilby en annen og utvidet forståelse utover de legitimerede fortellingene, som for eksempel ”*må man elske hverandre for å leve sammen?*” (foredrag Diavett, desember 2009), eller ”*man må kommunisere godt verbalt for å ha et bra parforhold*”? Jeg har blitt inspirert til å reflektere over egen praksis med par og å utfordre det jeg tar for gitt. Som en av informantene sa på slutten av intervjuet, ”*det er sjelden å reflektere direkte over ideer om lytting*”.

Som ”ny” inn i familierapifeltet kan denne posisjonen ha ført til at jeg ikke har grepet eller forstått fullt ut sammenhengene, slik at informantene ikke kjenner seg igjen i tolkningene. Likevel kan denne posisjonen også ha bidratt til at jeg har kunnet stille spørsmål til praksis, da kulturelle fenomener ikke har vært selvforklarende for meg.

Denne studien har, i sosialkonstruksjonistisk forståelse, ingen entydig svar, men peker mot noen nyanser og ideer om lytting i samarbeid med par. Dette er mine tolkninger og punktueringer. Mye er gjenkjennelig fra egen praksis, og jeg har gjennom arbeidet med oppgaven gang på gang blitt utfordret i forhold til egne diskurser. En bevissthet om kompleksiteten i lytting og tydeliggjøring av egne diskurser har vært og vil være nyttig for meg og forhåpentlig for parene jeg møter. Mitt ønske er at informantene har funnet det nyttig å reflektere over temaet om lytting, og at oppgaven kan være til inspirasjon for de som leser den.

## Referanser

Andersen, Tom (1998): *Reflekterende prosesser, Samtaler og samtaler om samtaler*, Dansk psykologisk forlag, København, 3. opplag

Andersen, Tom (2006): *Reflekterende samtaler, min versjon*. I Eliassen, Helge og Seikkula, Jaakko (red.) (2006): *Reflekterende prosesser i praksis*. Universitetsforlaget, Oslo

Anderson, Harlene (2003): *Samtale, sprog og terapi. Et postmoderne perspektiv*. Hans Reitzels Forlag. København

Bagge, Randi Frieda (2007): *Refleksjoner omkring begrepet "ikke-vitende posisjon"*, Fokus på familien # 2, Universitetsforlaget

Bakhtin, Mikhail (2003): *Latter og dialog, utvalgte skrifter*, Cappelens upopulære skrifter, J.W.Cappelens Forlag a. s, Oslo

Bjartveit, Steinar, Kjærestad, Trond (2001): *Kaos og kosmos, Byggesteiner for individer og organisasjoner*, Kolle forlag, 3. opplag

Barne-, ungdoms- og familieetaten: *Godt Samliv*", [www.bufetat.no](http://www.bufetat.no)

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2008): *Familieverntjenesten i Norge 1958-2008. Deg meg og oss*, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Caillè, Philippe (1992): *Èn og Èn ER TRE*, oppdagelsesreiser i parlanskap, Universitetsforlaget, Oslo

Christensen, Lars Saabye, (2008): *Bisettelsen*, Cappelen Damm AS

Dahlèn, Michael (2009): *Nextopia, Livet, lyckan og pengarna i Förventningssamhället*, Volante QNB

Dyste, Olga (red), (2001): *Dialog, samspill og læring*, Abstrakt forlag as

Eliassen, Helge og Seikkula, Jaakko (red.) (2006): *Reflekterende Prosesser*, Universitetsforlaget AS, Oslo

Fog, Jette (1999): *Med samtalen som utgangspunkt*, Akademiske forlag A/S, 1. utgave 5. opplag, Danmark

Fjørtoft, Kjersti (2006): *Rom for rettferdighet. Liberale utfordringer i grenselandet mellom basisstruktur og bakgrunnskultur*, doktoravhandlingen ved Institutt for filosofi ved universitetet i Tromsø.

Foucault, Michel (1999). *Diskursens orden: Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970*, overs. og etterord Espen Schaanning. Spartacus: Oslo. (Virusserien, nr. 3. Utk. første gang på fransk i 1971.)

Gottman, John M. (1999): *The Marriage Clinic, A Scientifically Based Marritial Therapy*, W.W Norton & Company, New York London

Gran, Sissel (2007): *Kjærlighetens tre porter, -vendepunkt i nye og gamle forhold*, Aschehoug & Co

Heede, Dag (2004): *"Det tomme menneske"*, introduksjon til Michel Foucault, Museum Tusculanums Forlag, Københavns Universitet

Hoffman, Lynn (2008): *Praktisering av "bevitning"*, *En menneskelig kunst: I Inspirasjon, Tom Andersen og reflekterende prosesser*, Harlene Anderson, Per Jensen (red), Gyldendal Norske Forlag AS

Hultgren, Kenneth (2004): *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idehistorie fra antikken til det postmoderne*. Lars Løvlie (red), Steinsholt, Kjetil (red), Universitetsforlaget

Hårtveit, Håkon, (red), (2005): *Perspektiver på parforhold*, Universitetsforlaget

Hårtveit, Håkon og Jensen, Per (2004): *Familien – pluss èn*. Innføring i familierapi, Oslo, Universitetsforlaget

Irigaray, Luce (2002): *The Way of Love*, Continuum, London, New York

Jakobsen, Gunhild Digernes (2008): *Verdensbilder og selvbilder: Norske bistands- og misjonsorganisasjoners bilder av Afrika*, Masteroppgave i medievitenskap, v/Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo

Jensen, Per (2008): *The Narratives Which Connect...A Qualitative Research Approach to the Narratives which Connect Therapists' Personal and Privat lives to their Family Therapy Practies*, Doctorate of systemic Psychotherapy, University of East London

Jensen, Per (2009): *Virkningsdiskursen, Hvordan spørsmålet "hva virker i terapi?" har kommet til å dominere psykoterapiforskningen og vår egen forståelse av terapi*, Fokus på familien # 3

Johnsen, Astri, Sundet, Rolf, Torsteinsson, Vigdis Wie (2000): *Samspill og selvopplevelse, nye veier i relasjonsorienterte terapier*, Tano Aschehoug

Jørgensen, Marianne, Winther og Phillips, Louise (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag

Kvale, Steinar (2007): *Det kvalitative forskningsintervju*, Gyldendal Akademiske, 10. opplag

- Langdridge, Darren (2006): *Psykologisk forskningsmetode*, En innføring i kvalitative og kvantitative tilnæringer. Trondheim: Tapir Akademiske forlag
- Lov om familievern av 19. juni 1997 nr. 62
- Lov om pasientrettigheter, Lov av 2. juli 1999 nr 63: (pasientrettighetsloven)
- Lundby, Geir (2003): *Historier og terapi*. Om narrativer, konstruksjoner og nyskriving av historier, Tano Ascheoug, Oslo, 3. opplag
- Neumann, Iver B. (2001). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*, Oslo, Fagbokforlaget
- Nichols, Michael P. (1995): *The lost art of listening, how learning to listen can improve Relationship*, The Guildford Publications, Inc, New York
- Potter, J. (1996): *Representing reality Discourse, Rhetoric and social Construction*. Sage publications
- Rhoades, Galena Kline and Stocker, Clare M. (2006): *Family Process*. Oxford: Vol. 45, Iss. 4; pg. 499, 13 pgs
- Sartre, Jean-Paul (1946, 1993): *Eksistensialisme er humanisme*. Cappelen Norsk forlag
- Schødt, B. og Egeland, T. (1989): *Fra systemteori til familierapi*. Tano A/S, Oslo
- Seikkula, Jaakko (2005): *Åpne samtaler*, Tano Ascheoug, 3. opplag
- Sheehan, Jim (1999): *Liberating Narrational Styles in Systemic Practice*, Journal of Systemic Therapies, vol. 18, No. 3
- Sheehan, Jim (2009): *Å nedtone betydningen av paret som idé når det gjelder intime relasjoner mellom voksne: implikasjoner for familierapiens teori og praksis*, Fokus på familien #2, Universitetsforlaget
- Shotter, John, (2009): *Listening in a Way that recognizes/Realizes the world of "the other"*, The international Journal of Listening Volume 23, Issue 1, pages 21 - 43
- Skauli, Geir Ø. (2008): *Mot en mer evidensbasert behandling i familievernet, En litteraturgjennomgang*, Rapport, Bufdir
- Steinsholt, K., Løvlie, L., (red), (2004): *Pedagogikkens mange ansikt*. Michel Foucault, Pedagogisk idéhistorie fra antikken til det postmoderne., Universitetsforlaget
- Stern, Daniel (2007): *Her og nå, Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Abstrakt forlag AS, 2. opplag
- Steiner, G. (1989): *Real Presences*, Chicago, Ill: Chicago University Press



- Syrstad, Ellen, (2008): Master i familierapi og systemisk praksis, *Er det alltid viktigst å kunne velge? Om å gi råd i familievernet*, Diakonhjemmets høgskole
- Thagaard, Tove (2006): *Systematikk og innlevelse*. En innføring i kvalitativ metode. Bergen: 2. opplag, Fagbokforlaget
- Thuen, Frode (2003): *Samlivsbrudd og psykisk helse: Forebyggende tiltak*, Tidsskrift for norsk psykologiforening, 40
- Todes, S. (2001): *Body and world*, Dreyfus and Piotr, Cambridge, Ma: MIT Press
- Vedeler, Anne Hedvig (2004): "Do you hear me? About therapeutic listening creating space for voices to emerge and to be heard". M.Sc. Dissertation in Systemic Therapy, KCC International, University of Luton
- Vedeler, Anne Hedvig (2007): *Den bekymrede vandringsmann*, Fokus på familien # 3
- Willig, Carla (2001). *Introducing qualitative Research in Psychologi*. Adventures in theory metod. Open University Press
- Winslade, John (2004): *Narrativ meklings: Hjelp til å reforhandle diskursive posisjoner*, Fokus på familien # 3. Oversatt av Geir Lundby
- Young, Karen, Cooper, Scott (2008): *Toward co-composing an evidence base: The Narrative Therapy Re-Visiting Project*, Journal of Systemic therapies, Vol 27, no 1, pp 67-83
- Øfsti, Anne, Kyong Sook (2008): *Some call it love*. Exploring Norwegian Systemic Couple Therapists' Discourses of love, Intimacy and Sexuality. Doctorate of Systemic Psychotherapy awarded by the University of East London in conjunction with the Tavistock Clinic

# Vedlegg

## I. Forespørsel om deltagelse i intervjuundersøkelse

Anne Hval

*Vallerveien 69f*

*1344 Haslum*

*Tlf. 958 16 876*

Mail: annehval@hotmail.com

Bærum, april 2009

Til ..... v/leder

### **Forespørsel om deltagelse i intervjuundersøkelse.**

Vedlagt følger informasjonsskriv om en intervjuundersøkelse om terapeuters erfaringer fra par med kommunikasjonsproblemer på familiekontor.

Jeg tillater meg å spørre om mulighet til å intervjuere terapeuter som har erfaring med parsamtaler, ansatt ved Familievernkontoret for Asker og Bærum.

I så fall ber jeg om hjelp til å dele ut vedlagte informasjonsskriv til aktuelle terapeuter ved ditt kontor.

På forhånd takk!

Med vennlig hilsen

Anne Hval

## II. Informasjon til informantene

Til eventuelle informanter

Bærum, april 2009

### Forespørsel om deltagelse i intervjuundersøkelse

**Prosjekt:** Terapeuters samarbeid med par med kommunikasjonsproblemer på familiekontor, med fokus på lyttingens betydning for parets dialog. Mastergrad i familieterapi og systemisk praksis 2008-2010

**Ansvarlig:** Anne Hval, familieterapeut, knyttet til Drammen Familiekontor.

**Institusjon:** Diakonhjemmets Høgskole

**Veileder:** Ella Kopperud, master i familieterapi og systemisk praksis, Familiekontoret i Aust-Agder

Jeg heter Anne Hval og er for tiden student ved Diakonhjemmets Høgskole, hvor jeg holder på med et Mastergradsstudie i Familieterapi og systemisk praksis. I den forbindelse skal jeg skrive en masteroppgave. Denne oppgaven er en kvalitativ undersøkelse rettet mot terapeutens samarbeid med par med kommunikasjonsproblemer. Lyttingens betydning i parets kommunikasjon er et hovedanliggende.

Statistikken viser at mange henvendelser til familiekontorene handler om problemer med par-relasjonen. Ofte oppgis kommunikasjonsproblemer som grunn for å søke hjelp. Kommunikasjonsproblemene kan romme ulike temaer i parforholdet, som derved gjør det vanskelig å kommunisere. Kommunikasjonen er ofte fastlåst.

Jeg vil derfor intervjuere terapeuter innen familievern som har erfaringer med å samarbeide med par. Jeg ønsker å få fram ulike erfaringer og syn som terapeuter støtter seg til i møter med parene. Hva opplever terapeuter er hjelpsomt når par søker hjelp til en bedre kommunikasjon? Hvordan samarbeider terapeuter med parene? Jeg er spesielt nysgjerrig på terapeutens erfaringer og ideer om lyttingens plass og betydning for parforholdet. Hvordan kommer dette til uttrykk i terapeutens tilnærming?

Intervjuene vil danne utgangspunktet for materialet i oppgaven og blir anonymisert. Deltagelse i undersøkelsen er basert på et *skriftlig samtykke* fra deg som informant. Samtykket omfatter også retten til å trekke seg fra undersøkelsen på et hvert tidspunkt. Eventuelle gjennomførte intervjuer vil da ikke kunne benyttes.

Samtalene tas opp på bånd og blir deretter skrevet ut. Intervjuene som benyttes blir slettet og makulert umiddelbart etter at undersøkelsen er avsluttet. Det er kun undertegnede som kjenner identiteten til informantene. Det anonymiserte utskrevde materialet blir synlig for oppgavens veileder. Jeg vil benytte en semi-strukturert intervjuguide og hvert intervju vil ta ca. 1 time.

Om du ønsker å delta, vil jeg gjerne at du sender meg en e-post eller sms, så snart som mulig. Jeg vil ta kontakt med deg for å avtale når det kan passe og gjennomføre intervjuet.

Dersom du ønsker det, kan du få tilsendt et første utkast av oppgaven med muligheter for å kommentere, samt et eksemplar av sluttproduktet.

Vennlig hilsen

Anne Hval

e-post: [annehval@hotmail.com](mailto:annehval@hotmail.com)

mobil: 958 16 876

### III. Samtykkeerklæring

#### Samtykkeerklæring

Jeg har lest informasjonsskrivet om undersøkelsen ”Terapeuters samarbeid med par på familiekontor, med fokus på lytting i parforhold”.

Jeg samtykker i å delta i undersøkelsen og er kjent med at datamaterialet vil bli benyttet i anonymisert form i oppgaven, samt at jeg kan trekke meg fra undersøkelsen når som helst i forløpet.

Jeg ønsker å motta et første utkast av undersøkelsen, med mulighet for å kommentere:

-----/-----

Ja      Nei

-----

Sted, dato

-----

Navn

-----

Signatur

## IV. Intervjuguide

### Intervjuguide

**Lytting-terapeuters oppfatninger, ideer og erfaringer med lytting generelt i terapi , i møter med par og partnernes mulighet for å lytte til hverandre. Om lytteposisjonen. Etterspørre praksis.**

Presentasjon av meg selv og av prosjektet. Informantene presenterer seg, sin fagbakgrunn og praksiserfaringer

#### Innledning:

- Hvorfor hadde du lyst til å delta?
- Hvilke tanker gjør du deg om temaet?

#### Spesifikke erfaringer:

- Når par søker hjelp er det ofte kommunikasjonsproblemer som oppgis som grunn. Hvordan forstår du og hvordan møter du dette?
- Er det spesielle utfordringer i å snakke med par, tenker du? Hvilke?
- Hva opplever du gjør det vanskelig å snakke sammen når partene er i konflikt?  
Hvordan kommer dette til uttrykk?
- Hva tenker du er hjelpsomt at du som terapeut gjør, når par er fastlåst i sin egen oppfatning av par-problemet  
Hvordan legger du til rette for en slik samtale med par?

Fortell om hvordan du strukturerer en slik samtale.

- Hva tenker du om posisjonen som lyttende og hva har inspirert deg/støtter du deg til? Hvordan lytter du til paret? Hva gjør du? Hva gjør det vanskelig, synes du?
- Hvordan kommer ditt syn på lytting til uttrykk i samspill med par du møter?  
Kan du fortelle om et møte med et par?
- I konflikter kan det å lytte til hverandre være vanskelig. Hva erfarer du åpner for at partene kan lytte til hverandre?

Fortell om en gang du opplever at du fikk det til.

- Har du erfaring fra en gang du ikke lyktes med å gi plass for lytting, enten din egen lytting til paret og/eller partnernes lytting til hverandre. Hva hindret dette?

#### Avslutning:

Er det flere ting du vil tilføye om det å lytte utover det vi har snakket om?

Hvordan har det vært å snakke om disse temaene for deg?